

Değerli Kubbealtı Dostları

Mecmuamızın yeni sayısı ile yine karşınızdayız. Her zaman olduğu gibi Sâmiha Ayverdi'nin yazısı ile başlıyoruz. Vefâtının 20. yılı münâsebetiyle Sâmiha Ayverdi hakkında makâleler yayınlamaya devam ediyoruz.

Kubbealtı'ndan önemli bir eser daha çıktı: Prof. Dr. Fatma Çiçek Derman'ın hazırladığı eser, *Rikkat Kunt Hoca Hanım 1903-1986* adını taşıyor. Çiçek Derman, yakınında bulunduğu ve kendisinden on yıl ders aldığı Rikkat Kunt'un hayâtını, düşüncelerini ve sanat anlayışını hâtıralar eşliğinde anlatıyor. Büyük ilgi gören eser, tezhipler, minyatürler, resimler ve fotoğraflarla bezenmiş olarak sanat-severlere takdim edildi. Hem bu eser, hem de diğer kitaplarımız hakkında basında çıkan yazıları kubbealti.org.tr sitesinden tâkip etmek mümkün. Önümüzdeki aylar içinde yine çok emek verilmiş mühim bir eseri irfânımıza armağan edeceğiz. Kültür târihçisi Dursun Gürlek'in yaklaşık çeyrek asırdır üzerinde çalıştığı İbnülemin Mahmut Kemal İnal kitabı. İbnülemin'in sohbetinde bulunmuş, konağına gitmiş ilim, kültür, sanat ve edebiyat insanlarının da görüşlerinin geniş şekilde yer alacağı eser vesilesiyle yakın dönemin çok değerli bir şahsiyetinin daha ziyâde tanınacağı ve okunacağı kanaatini taşıyoruz. Kubbealtı bünyesindeki Hülbe Yayınları tekrar yayın hayâtına başlıyor. Bu yayınevinde yakında iki eser, Kemal Y. Aren'in *Cennetin Kapısındaki Kuzu* ve Prof. Dr. Mustafa Tahralı'nın şiirlerinden meydana gelen *Kadîm Mânânın Rüzgârıyla* isimli eserler neşredilecek.

Vefâtının 20. yılı münâsebetiyle bir çok yerde hakkında toplantı, anma programı tertip edilen vakfımızın ve mecmuamızın kurucularından mütefekkir yazar Sâmiha Ayverdi hakkında 31 Ekim

2013 târihinde Fâtih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi ile Kubbealtı Akademisi Kültür ve Sanat Vakfı birlikte bir sempozyum gerçekleştiriyor. Sempozyumun başlığı "Sâmiha Ayverdi'nin İstanbul'u." Yenikapı Mevlevihânesi-Fâtih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Topkapı Yerleşkesi'nde yapılacak olan sempozyumun birinci oturumunun başkanı Prof. (h.c.) M. Uğur Derman. Konuşmacılar : Prof. Dr. Fâtih Andi. Prof. Dr. Kâzım Yetiş, Prof. Dr. İbrâhim Numan ve Prof. Dr. Semâ Uğurcan. İkinci oturumun Başkanı Prof. Dr. Kenan Gürsoy. Bu oturumun konuşmacıları ise Prof. Dr. Ahmed Güner Sayar, Prof. Dr. Baha Tanman, Prof. Dr. Fehamettin Başar ve Prof. Dr. Abdullah Uçman. Sempozyumun değerlendirmelerini ise Prof. Dr. Mustafa Tahralı ve Prof. Dr. Mustafa Fayda yapacaklar. Sempozyumun sonunda kapanış konseri var. Ahmet Şâhin, Mehmet Kemiksiz ve Enderûn Hâfızları Topluluğu "İlâhiyat-ı Kenan"dan sevilen eserler seslendirecekler.

Ayrıca 1 Kasım 2013 Cuma günü Saat: 20.00'de "Vefâtının 20. Yılında Sâmiha Ayverdi Konseri" gerçekleşecek. TBMM Millî Saraylar Dâire Başkanlığı'nın düzenlediği programda İstanbul Târihi Türk Müziği Topluluğu yer alacak. Şef İhsan Özer. Konser, Dolmabahçe Sarayı Medhal Salonu'nda dinlenebilecek.

Kubbealtı Sanat Kurslarımız bu yıl da yeni sezonda başlıyor. Tezhip, Mûsikî, Hat, Osmanlı Türkçesi ve Türkçeyi Güzel Konuşma isimli kurslarımız 5 Ekim'den itibaren hizmet vermeye başlayacak.

Bu arada Kubbealtı Sohbetleri de Ekim ayından itibaren başlıyor. Türkiye'nin kıymetli sanatkârlarının, yazarlarının ve ilim adamlarının konuşmacı olarak iştirak edeceği sohbetler, her hafta cumartesi günleri saat 16.00'da başlayacak. Sohbetler Mayıs 2014 târihine kadar devam edecek. Ekim ayının ilk programında Kubbealtı Gençleri Korosu Konseri' verilecek. 12 Ekim'de Prof. Dr. Gül İrepoğlu "İstanbul ve Lâle"yi, 26 Ekim'de ise Dursun Gürlek "İlk İstanbul Efendisi Hızır Çelebi ve Eserleri"ni anlatacak.

Yeni sayıda buluşmak üzere...

Masabaşı Toplantıları

İçin ¹

Sâmiha Ayverdi

5 Ekim 1985

Serçenin bildiği kırk masal varmış. Kırkı da darı üstüneymiş. Şu satırları yazanın da kafasındaki bütün meselelerin hemen hepsinin, gelip gelip maârif dâvâmızda düğümlenişi gibi.

Şuna inanıyorum ki Türkiye’de bütün keşmekeşlerin, sıkıntı, ahlâksızlık ve seviyesizliklerin kaynağı, bir millî-mânevî maârif politikamızın olmayışındandır.

Düşünmeli ki, Cumhûriyet’ten bu yana, memleketimizin çeşitli müesseselerinde tahakkuk ettirilen inkılâplara rağmen maârif hayâtı yüzüstü bırakılmış, hattâ başta dili, târihi ve iftiharları, enkaz hâline getirilmiş, bu arada yetişen kaç neslin beli bükülmüş, kaç nesil vatan sevgisinden, dil, din ve târih şuûrundan, millî ve beşerî felsefeden, geçmişin iftiharlarından mahrum olarak, günlük hayat sahnesine atılmıştır. Böylece de, Türk evlâdı, devlet adamı, mühendis, avukat, hekim, iktisatçı ve sanâyici sıfatları ile, kundaklanmış bir dil, har vurulup harman savrulmuş bir kültür yıkımının verdiği pervâsızlık içinde, bol keseden harcadıkları kendi kültürleri ile birlikte millî ahlâkı da yerle bir etmek yoluna gitmiştir.

Ne yazık ki büyük bir ekseriyet devlet kademelerinde ve millet muvâcehesinde bilgi ve inanç eksikliğinin haysiyetsizliği ile mâlûl birer yarım adam olarak faâliyet göstermişlerdir.

Geçen toplantılarımızda da söylediğimiz gibi, düşman emellerinin meydana getirdiği netice bu. Şimdi bize lâzım olan tedâvi,

¹ Ekrem Hakkı Ayverdi’nin evinde her ay düzenlenen akademik toplantıların birinde, Sâmiha Ayverdi tarafından yapılan konuşmanın metnidir.

yâni eksikimizi gidermek olmalıdır. Bıçak kemiğe dayanmış bulunuyor. Geç kalınmış olsa bile, zararın neresinden dönülse kârdır, fehvâsınca artık bu eksikliği telâfi yoluna gitmek bir millî îman borcudur.

İnsan zihni, bir çeşit yaz boz tahtası gibidir. Öğrenir ve unuttur.

Yılların, hattâ asırların birikintisi ve içtimâî, vicdânî, târihî, askerî hayâtımızın tortusu olan millî terkinin meydana getirdiği şifâhî sermâye dahi bugün kaybolmuş bulunmaktadır. Artık köy kahvehânelerinde Battal Gâzi, Köroğlu ve Malkoçoğlu menkıbeleri okunmamakta, köy odalarının duvarlarını ise, esâtirî kahramanların hayâlî resimleri süslememektedir.

Birkaç sene evveldi. Bir toplantıda yanıma genç bir profesör düşmüştü. Söz, ilkokul çocuklarının ellerinde dolaşan Tom Mikserler'e, Kızılderili ve kovboy hikâye ve resimleriyle dolu dergilere gelince, çok hassas olduğum bu mevzûda, âdetâ mâsum bir heyecanla ürperdim ve akıncılarımızın muhteşem kıyâfetlerinden başlayarak at üstünde uçarcasına koşarken kollarının iki yandan açılarak kartal kanatlarının heybetli ve dehşet salıcı görünüşünden birkaç çizgi vermek vaziyetinde kaldım.

Genç profesör de heyecanlanmıştı. Ancak üzgün ve âdetâ mahcup bir sesle "Maalesef benim, akıncılarımız hakkında bilgim yoktur," demez mi? Bu cevâba şaşırmadım. Zîra gençti; ilk mekteplerin okuma kitaplarında ve onu tâkip eden tahsil senelerinde kundaklanmış millî iftiharlarımıza dâir bilgi yoktu ki öğrenebilsin.

Bir zamanlar Avusturyalılar, muayyen zamanlarda Türk hudûduna yaklaşarak yeniçerilere bir seneden fazla giydirilmeyen çizmelerin satışa çıkacağı günü kollar ve bu eski çizmeleri sevinerek alırlarmış. Bugün de, Türk evlâdının yabancı ülkelerin kullanılmış eşyalarını kapışarak aldıkları gibi²...

² Bu makâlenin yazıldığı tarihlerde ve öncelerinde Amerikan Pazarı denilen bâzı çok az sayıdaki dükkanlarda ikinci el yabancı eşyalar satılmakta ve halkın bir kesimi tarafından rağbet görmekteydi.

Bizi bu seviyesizliğe düşüren sebepleri yalnız iktisâdî zarûretlere bağlamakla işin içinden çıkmamız mümkün değildir. Hazin olan, batının ihraç malı fikirleri, inanışları, âdetleri ve ahlâk sefâletleri de gene Türklerce hüsnü kabul görerek içtimâî yapımıza ithal olunmakta, böylece de cemiyet bünyesi içinde kendine yer tutup yerleşmektedir.

Fakir düşmüş bir millet eski elbiseye rağbet etse belki hoş görülür. Fakat muhteşem bir târihten artakalmış Türk oğlu'nun, îman ve kültür zaafı içinde yalpalayıp yabancı değerler ithâli ne affedilir, ne hoş görülür. Zîra elbise, çamaşır eskir, lâkin toplumun bağrına yerleşen bir an'aneyi söküp çıkarmak hemen hemen mümkün değildir. Şu halde millî-mânevî bir kültürün nöbet tutacağı geçit vermez bir gümrük duvarına toslayıp geri döndürmek tek çâre olsa gerek.

Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Yahyâ Kemal Sevgisi

Hicran Göze

Ahmet Hamdi Tanpınar Yahyâ Kemal'in ölümünden sonra yazdığı *Yahyâ Kemal* kitabına "Yahyâ Kemal'i tanıdığım zaman, henüz ne yapacağını pekiyi bilmeyen, kudretleriyle ihtiraslarının arasındaki nisbeti ölçme fırsatını bulamamış, kendi dünyâsını başkalarında arayan, müsbet iş olarak sâdece şiiri seçmiş bir üniversite talebesiydim. Edebiyat zümresine biraz da hocalar arasında o bulunduğu için girmiştim." diye başlar.

Yahyâ Kemal'i tanıyacağı ilk dersi heyecanla, merakla beklemişti. Ahmet Hamdi Tanpınar, bu bekleyişte yalnız değildi. Bir gençler grubu daha Zeynep Hanım Konağı'nın üst katındaki büyük sınıfta toplanmış, Ahmet Hamdi Tanpınar gibi heyecanla, onun gibi birkaç şiirinden tanıdıkları Yahyâ Kemal'i bekliyorlardı. Bu gençler çok zor yılların çocuklarıydı. Mütârekenin fâcialı günlerini yaşıyorlardı. Tanpınar yıllar sonra bu günleri hatırlarken "Mahkûm bir neslin çocuklarıydık. Bununla berâber gençtik, şiiri seviyorduk. Çok zâlim ışıklar arasında olsa bile istikbâle âit ümitlerimiz vardı." diye yazmıştı. Nihâyet sınıfın kapısının açılmasıyla o heyecanlı bekleyiş sona ermişti. Bundan sonrası ise o zor günlerin gençlerinin hâfızasında geleceğe taşıyacakları benzersiz hâtıralar olarak yer edecekti. İşte o gençlerden biri olan Ahmet Hamdi Tanpınarın hâfızasından fıskıran satırlar:

"Birdenbire kapı açıldı. Orta boylu, toplu, yuvarlak çehreli, güzel derin bakışlı bir adam içeriye girdi. Herhangi bir mesleği nâmus ve haysiyetle kabul edecek genç bir adamdı bu. İyi ve otoriteli bir memur olabileceği gibi, sekiz asır cemâatimizin bel kemiği olan,

o temiz işçi ve rahat vicdanlı zanaatkârlardan biri de olabilirdi. Husûsî hiçbir îtinâsı yoktu. Temiz tıraş olmuş, temiz giyinmişti. İlk işi fesini çıkarıp masaya koymak oldu. Saçları sonuna kadar, olduğu gibi ikiye taranmıştı. Güzel, tombul işçi elleri vardı.”

Ama bir vakitlerin genç Ahmet Hamdi Tanpınarı'nın kelimelerinin çok başarılı fırçası ile çizdiği bu resim, tombul işçi elleri olan o hoca konuşmaya başlayınca tamâmen silinecekti. O da diğer gençler de büyük bir şaşkınlık içinde hiçbir ders takrîrine benzemeyen bu konuşmayı büyülenmiş gibi dinleyeceklerdi. Ahmet Hamdi Tanpınarı'nın daha sonra söylediği gibi “Bu hiç de alışılmış bir ders takrîri değildi.” Yahyâ Kemal Alfred de Vigny'nin “Kurdun Ölümü” şiirini okuyor ve onunla bağlantılı olarak gençlerin içinde bulunduğu zor günlere atlayarak Kurtuluş savaşına geliyordu.

Ahmet Hamdi Tanpınar daha sonra o ilk dersi hatırlarken “Herhangi bir dersi dinlemediğimizi, daha doğrusu bir düşüncenin solosunu seyrettiğimizi anladık.” diye yazmıştı. Ona göre bu genç hoca Kurdun Ölümü'nü, daha doğrusu, arkasında bütün bir târihten ve ıztıraplarımızdan bir fon, İstiklâl Mücâdelesinin acıklı ve şerefli raksını yapıyordu. Belli ki konuşurken buluyordu; ve bulduğu şey bizimle berâber onu da tesiri altında bırakıyor, coşturuyor, kızıştırıyordu. Nedim, Nef'î, Gâlip, Millî Mücâdele, hürriyet ve istiklâl aşkı, Alfred Vigny'nin şiirinin çerçevesinde, ıssız ormanda, ay ışığında, yaralarını yalayıp sessiz ölen kurdun etrâfında çok tabîî unsurlar gibi toplanmıştı. Bir şimşek parlıyor, biz Mustafa Kemal'i Anadolu dağlarında yorgun orduyu toplar görüyorduk: bir başka şimşek ışığı daha, ömründe bir kere gülmek fırsatını bulamamış kadınlar ve yetim çocuklar, bakımsız vîran şehirler, işgal altındaki İzmir ve İstanbul, boynunu bükmüşler kurtarıcı bekliyordular. Ve böylece insan haysiyetine, ölüme, aşka açılıyor, yıkılmış imparatorluğun enkâzı arasından yaralı vatana sarılıyorduk”

Bu şüphesiz çok değişik ve alışılmamış bir ders takrîriydi. Gençler, Ahmet Hamdi Tanpınarı'nın deyişiyle “Malazgirt muhârebesi İstanbul fethiyle, Millî Mücâdele Fransız ihtilâliyle omuz omuzlardılar.” Zil çalmıştı ama sınıf boşalacağına daha da dolmuştu.

Öğrencilerin çoğu şaşkınlık içindeydi. Hemen hepsinin kat'î fikri genç Ahmet Hamdi'nin düşündüğü gibiydi. Mahkûm bir neslin çocuklarıydılar ama parlayan gözlerine ağızlarından çıkan bu cümle tercüman oluyordu. "Hocamızı Bulmuştuk"... Evet, hocalarını bulmuşlardı. Yahyâ Kemal'in gençleri büyüleyen cesâretlendiren konuşmaları daha sonra sınıfın dışına da taşacak, fakültenin boş bir odasında veya bir kahvede devam edecekti. Nûruosmâniye'deki İkbâl Kiraathânesi'ni keşfetmek Yahyâ Kemal dâhil hepsini çok sevindirmişti. Daha sonra Sultan Ahmed'deki setli kahveler... Bu mekânlar Yahyâ Kemal'in Paris'ten alışık olduğu kahve kültürüyle daha da câzip hâle gelmişti. Kız öğrenciler bu kahve sohbetlerinden mahrum kaldıkları için ne kadar üzgündüler...

Ahmet Hamdi Tanpınar onun Fransız kültürü ile süslenmiş bu kahve sohbetlerini bu satırlarla anlatmıştır: "Kahve zevki, Yahyâ Kemal'de Paris'teki talebeliğinden kalmıştı. Zâten birçok îtiyadları, jestleri düşüncesi gibi oralıydı. Jestlerinde Fransız şansöyelerinin tesiri vardı. Biraz kısa kollarını açıp size doğru 'Aziz filân' diye ilerlemesi, hitap şekilleri, hattâ şiir okuyuş tarzı, tenkit ve muhâkeme hepsi Fransız hattâ Parisliydi. Meseleler ve heyecanın kaynağı bizdik."

Yahyâ Kemal, bu gençlerle roman hakkında da konuşuyordu. İleride unutulmaz yâhut unutulduktan sonra tekrar hatırlanan muhteşem romanların yazarı olacak genç Ahmet Hamdi onun "Bizim romanımız şarkılarımızdır." deyişini hiç unutmamıştı. "Eski İstanbul bir ud sesindedir." mısraını da...

Sohbetler İstanbul'u gezerken de devam ediyordu. Gençler onunla berâber câmileri, eski surları, Boğaziçi köylerini yeniden keşfediyorlardı. Ahmet Hamdi Tanpınar *Yahyâ Kemal* kitabında gençleri şaşırtan ve hayran eden bu gezintilerden de bahseder: "Kaç defa fetih muhâsarasının topoğrafyasını berâberce tekrarladık. Fâtih ordusunun geçtiği yoldan geçerek Beyazıt'a ve Ayasofya'ya geldik. Bu gezintide rastladığımız insanları Yahyâ Kemal âdeta o târihî günün ışığında görmeye çalışıyordu. Muhayyilesi istediği anda geçmiş zamânın emrine girerdi. Bu acâyip muhayyile hemen her dakîka

aslında çok basit, fakat hepimiz için çok şaşırtıcı gerçekler keşfedildi. Hepimiz Üsküdar'ın ve bütün Anadolu yakasının, Beşiktaş'a ve Çekmecerlere, hattâ Davutpaşa'ya kadar bütün Rumeli tarafının fetihten evvel elimizde olduğunu bilirdik. Fakat üzerinde düşünmemiştik. Üsküdar'ın İstanbul'un fethini gören şehir olduğunu ve muhâsara topları şehri döğerken Boğaz köylerinde beş vakit ezan okunduğunu, Hisarlarda ihtiyarların bugünkü gibi abdestlerini tâzeleyip câmie gittiklerini ondan öğrenecektik."

Kitaptaki bu heyecanlı satırlar da onundu ve her devirde olacak zor günler için geçerli olan müthiş bir ihtiyâcı dile getiriyordu. Rûhen çıplak gençleri giydiren, onları vatan sevgisine yönlendiren Yahyâ Kemal gibi hocalara duyulan ihtiyâcı... "O, târihimiz gibi şiirimizi de kitap sahîfelerinden dışarıya çıkarmıştı. İstanbul Darülfünûnu'nun Edebiyat Fakültesi'nde gittikçe halkası genişleyen bir gençlik, şimdi onun sâyesinde ikisini berâberce yaşıyordu. O karanlık mütâreke günlerinde buna ne kadar muhtaçtık. Sanki derslere çıplak geliyor ve o konuştukça giyiniyorduk."

Yahyâ Kemal'in büyük bir cesâret ve korkusuzlukla, gazetelerde Millî Mücâdele'yi destekleyen, Mustafa Kemal Paşa'nın kesip kesip sakladığı yazıları ise İstanbul'un sınırlarını aşarak Ankara'ya ulaşıyordu. Bu yazılarda bâzen Yahyâ Kemal'in öğrencileriyle yaptığı sohbetlerin izini görmek de mümkündü. Kısacası genç müderris etrâfında halkalanan gençleri giydirirken yazıları ile Anadolu'ya da ümit ve cesâret telkin ediyordu. Genç Ahmet Hamdi artık onun hep yanındaydı, ona hayrandı, onu çok seviyordu. Soruyor soruyor ve öğreniyordu. Bir gün Yahyâ Kemal'e "Neydi bu eskilerin hayâtı acaba? Nasıl yaşarlardı?" diye sormuştu Yahyâ Kemal gülmüş, "Gâyet basit, pilâv yiyerek ve *Mesnevî* okuyarak" diye cevap vermiş, birkaç yıl sonra Karacaahmet'e doğru inen yolda berâber yürürlerken ise öğrencisine dönerek " Medeniyetimiz *Mesnevî* ve cihad medeniyetiydi." demişti.

Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Yahyâ Kemal'e duyduğu büyük sevgi son nefesine kadar devam etmişti. Bu öyle büyük bir sevgi idi ki onun kaptislerine katlanır. Baskılarına hep tahammül ederdi. Ah-

met Hamdi Tanpınar'ın çok yakınında olan, açık yüreklilikle "Kuşkusuz hiç birimiz Yahyâ Kemal'e Tanpınar kadar bağlı değildik." itirâfında bulunan Câhit Tanyol'un *Türk Edebiyatında Yahyâ Kemal İnceleme ve Anılar* kitabından aldığımız bu bölüm Ahmet Hamdi Tanpınar'ın şâire duyduğu bu büyük sevgiden dolayı endişeye kapıldığı bir olayı anlatmaktadır:

"Tanpınar bütün yaşamı boyunca gerek şiirlerinde ve gerekse yaşantısında Yahyâ Kemal'den ayrılmadı. Bir şey yazarken bile Yahyâ Kemal ne der, ne düşünür diye kaygılanırdı. Hiç unutmam, bir sabah Tanpınar'a uğramıştım. O zaman Tünel'in yakınında Narmanlı Han'da otururdu. Haftanın birkaç günü onda toplanırdık. O gün beni görünce sevindi. Masasının üstü müsveddelerle doluydu. Ve bir de şiir kitabı vardı. "Bak Câhit bak, ne güzel bir şiir kitabı!" Gösterdiği kitabın adı *Ufuk çizgisi*, yazarı Yûnus Kâzım Köniğ idi. Kitap için bir eleştiri yazmış, bana okumak istiyordu. Masanın üstündeki müsveddelerden, yazarken epey ter döktüğü belliydi. Yazısını okuduk. Makâleye aktardığı birkaç şiiri kendine özgü o renkli üslûp ile övüyordu. Yazıyı ve şiiri nasıl bulduğumu sordu. "Yazı güzel fakat şiirde iş yok!" deyince "Ne münâsebet, senden önce Kâzım Efendi'ye okudum, çok beğendi". Kâzım Efendi dediği hanın kapıcısıydı. Sonra alaylı bir yüzle "Söz aramızda, kitap bir şeye benzemez ama ne yapayım, Yûnus benim kırk yıllık arkadaşım, yazmam gerek" dedi. Fakat benden destek görmeyince sıkıntısı pek geçmemişti. Sonra "Yahyâ Kemal bu yazıyı okursa ne der," "Sanmam, o kendisi hakkında çıkan yazılar dışında pek yazı okumaz," deyince biraz rahatladı. Sonra "Canım, İsmet Paşa'nın hürriyetimizi elimizden aldığı yetmiyormuş gibi bir de başımızda Yahyâ Kemal istibdâdı var," dedi. Gerçekten de Yahyâ Kemal'in çevresinde bulunanların çoğu yazı yazarken omuz başlarında Yahyâ Kemal'in satır arasına karıştığını hissederdi."

Tanpınar hayran olduğu şâiri, gençlik yıllarının unutulmaz hocasını sefirlik sebebiyle uzaklara uğurladıktan sonra da üzülmüş ve çok özlemişti. Onun uzun yıllar Paris'te bir kaçak elçi olarak çektiği büyük çilelerden sonra dostu Hamdullah Suphi'nin gayreti ile

yurda dönmesinden sonra ise ne kadar çok sevinmişti, O dönüşün sevinci ile yazılan 'Yahyâ Kemal'e hürmet'³ yazısı "Yahyâ Kemal geldi. Onun canlı hüviyetinden uzun seneler uzak kalmanın ne demek olduğunu bilenler şimdi ona kavuşmanın sevinci içindeler. Mes'ut bir tesâdüf beni oluş çağlarımda onun balı ile beslenenler arasına soktuğu için ben de sevinenlerin arasındayım. Yahyâ Kemal edebiyâtımızın pek az yetiştirdiği büyük üstatlardan, mürşitlerdendir. Onun sohbetini dinlemeyenler, yaşadığımız devrin en mucizeli lezzetlerinden birini tatmamış demektir" diye başlamakta, makâlelerinden bahsederken de, "Onları bizim gibi oluş çağlarında okuyanlar, o günlerin ıztrâbına getirdikleri tesellî ve ümitleri kolay kolay unutmayacaklardır." demektedir. Ahmet Hamdi Tanpınar'ın sevinç dolu yazısı bu satırlarla son bulmaktadır. "Onun içindir ki, Dârülfünun'daki dersleri gibi husûsî sohbetleri de esir İstanbul'dan hür Anadolu dağlarına ve kanlı cenk yerlerine açılan en kısa yollardan biriydi. Pek az şâir onun kadar zamânında gelmiş ve onun kadar vazîfesini tam yapmıştır. Biz ilk hızımızı aldığımız bu ocağın sönmediğine emîiniz ve şâirimizin ana toprağa dönüşünün mes'ut meyvelerini bu emniyetle bekliyoruz." diye yazmaktadır.

Tanpınar'ın Yahyâ Kemal'in Pakistan elçisi olarak İstanbul'dan ayrılacağına duyduğu zaman yazdığı bu yazı da ona duyduğu büyük sevginin îlânıdır. Bu yazıyla Pakistan'a seslenmekte ona nasıl bir insanı sefir olarak gönderdiğimizi haykırmaktadır:

"Otuz senedir sesi milletimizin nabzı olan, bize bizi tanıtanı, ilhâmında vatanımızın mânevî yüzünü seyrettiğimiz adamı gönderiyoruz. O dehâmızın en güzel aynasıdır. Dilimizin büyüğü, bahçelerimizin gülleri, mevsimlerimizin sırrı ondadır. Değerlerimizin dalgaları, füsunlu boğaz, cefâlı Anadolu, târihimizde ve vatanımızda akan bütün nehirlerin âhengi, dağlarımızın rüzgârı hep onda kendilerini buldular.

³ *Yahyâ Kemal İçin Yazılanlar*, İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, İstanbul 1998, C. I, Hazırlayan: Kâzım Yetiş, s. 38 (Anayurt, Yıl I, 10, 1 Ocak 1934)

Biz sizin gibi hudutsuzluğun diyârı değiliz. Ne göğe kement atmış ağaçlarımız, ne ilk yaratılış çağlarının hâtırası cingıllarımız vardır. Biz sâkin çınarın, ince endamlı servinin, beyaz mermerin ve ölçünün memleketiyiz. Size bu ölçüyü ve güneşimizin her şeyi müstakil bir varlık yapan berrâklığını rûhunda ve parmaklarının ucunda en iyi duyanı, üç zaman buudumuzu birden sayanı gönderiyoruz. Bizi öğrenmek isterseniz, ona sorun ve ondan dinleyin.

Size onunla en büyük tarafımızı, içimizdeki nağmeyi emânet etmiş oluyoruz. Onun yaratıcı elinin yeni doğan güneşinizi selâmlamasını sizin için bir uğur sayıyoruz. O bizim için garbın kapısı ve şarkın cevheridir. Yedi deniz ve dört rüzgâr onu yolculuğunda koruyun, kardeşlik vazîfesini yaptıktan sonra, yârı canı olduğu vatana dönmesine yardım edin. Evet, bunları söyler, kısa bir zaman için olsa bile Yahyâ Kemalsiz kalacak İstanbul'u düşünürdüm.

Onun dikkati ve duyusu ile aydınlanmadığı için ışığını ve rengini kısacak boğaz sularını, yalnız kendi ilhâmında seyrettiğimiz hulyâ tepeler ve hayal ağaçları, körfezlerin mehtâbını, halkının yoksulluğuna ve ruh büyüklüğüne o kadar şefkatle eğildiği büyük semtleri, Süleymâniye'nin heybetli yalnızlığını, eski mûsikîmizin uçuk ledünnî dünyâsını, ebedî uykularına zaman zaman eğildiği ölümlerimizi sayardım.

Fakat heyhat benim zavallı nesrim Horace gibi bir deha ile nasıl yarışa girsin, nasıl iki kardeş medeniyetin arasında bu özentili düşünceler bir köprü olsun.

Cihan vatandan ibârettir itikâdımca

diyen şâiri dost bir ülkeye uğurlayacak insan, o mısırâ söyleyen kadar kudretli olmalıdır.

Onun için Yahyâ Kemal'e sâdece: selâmetle git, aziz üstâdım ve selâmetle gel. Sen yokken biz burada senin mısırâlarınla avunacağız. Gittiğin kardeş memlekette toplayacağın mücevherlerle ve hakîkî olan o rûhundaki dâüssıla ile dönüp bize bu mısırâların kâinatını genişleteceğin güne kadar seni sevgiyle, hürmetle ve sabırla

bekleyeceğiz aziz üstâdım. Diyeceğim. Git bu yeni doğan âlemi kendi dünyamızda olduğu gibi, hepimizin gözüyle gör ve gel.”⁴

Ahmet Hamdi Tanpınar, çok sevdiği hocasına bu sevgi dolu yazılarla seslenen Tanpınar, o gurbette iken yokluğuna dayanamayan bu duygulu, hassas ve şâir adam onun ölümünün arkasından da yazacak, her satırı ağlayan bu yazılarla hep ona duyduğu dinmek bilmeyen hasretini dile getirecekti. “Yahyâ Kemal İçin” başlığını taşıyan yazısının başına hocasının “Bir tel kopar âhenk ebediyen kesilir” mısırâmı koymuştu. Yazı böyle başlıyordu:

“Doğrusu istenirse bu çoktan beri korktuğumuz şeydi. Onun akşam gibi, bâzı mevsimler gibi yavaş yavaş yaklaştığını, bu çok sevilen adamı tek zayıf tarafından, bütün maddesinden yakaladığını biliyorduk. Hele son günlerde sararmış yüzü, ağırlaşan dili, dâima ihtirasla ve coşkunlukla yaşamaya alışmış rûhu ile hiç uyuşmayan ve bizi hastalığından fazla ürküten uysallığı, şaşırılmaz avcının eşikte beklediğini iyiden iyiye anlatıyordu. Bununla berâber henüz maddesi kendisinin ve zekâsının emrinde idi. Henüz sâdece onun adı ve eseri olmamıştı. Zekâsı güneşten yeni koparılmış gibi pırıl pırıldı.”

Yazının ilerleyen kısımlarındaki bu acı satırlar Tanpınar’ın o hastahâne odasında ölümün o ürkütücü varlığını hissedişidir: “... Kapı birkaç defa açıldı kapandı, içeriye birçok insan girdi çıktı. O, “ölüm” istenmeyen varlık gitmedi. Damarlarında, bizim için elli sene üst üste baharlar yaratan kanına yerleşmişti. Ancak onunla bu odadan çıkacaktı.

Nihâyet bu sabah ikisini berâber gördüm. Ölümü ve kendisi birleşmişler, bir hastahâne odasının yatağında beyaz örtüsünün altında sönmeyen bir yıldız, soğumuş bir güneş gibi yatıyordu.”

Yazı “Fakat insan?... O konuşan gülen insan nerede? O muaz-zam zekâ, o gitti. Büyük sulara düşen akşam ışığı gibi sâdece bir hâ-tıra oldu. Odasına girer girmez sizi karşılayan o ince tebessüm, o geniş açılan kollar, o güzel ihtiyarlığında ve hastalığında bile güzel ve

⁴ A.g.e. s. 393.

yaralı ceylân bakışı, o zerâfet, o medeniyet seviyesi bir gayzer gibi durmadan fışkıran nükte ve neş'e, bizim için hepsi kayboldu artık. Aziz Yahyâ Kemal, iyi ve güzel Yahyâ Kemal, sana vedâ etmek ne kadar güç!" diye sona eriyordu. ⁵

7 Kasım 1958'de *Cumhuriyet Gazetesinde* "Yahyâ Kemal'in Ardından" başlığı altında yazdığı yazıdaki bu satırlar da acı yüklüdür "Son zamanlarda çok çökmüştü, Hastalığının iyiden iyiye yerleştiğini biliyordu. Ayrıca yaşından muztarıptı. İhtiyarlığı affetmiyordu. Güçlü kuvvetli zamânında tanıdığım bu güzel adamı bu kadar bitik, içten, dıştan harap görmek benim için azaplı bir şeydi. Her gün ziyâretine gitmemi isterdi ve gâliba gitmeyişimi vefâsızlığa yorardı. Halbuki aramıza sâde onun değil benim de yaşım girmişti."⁶

Evet, doğru söylüyordu ikisinin arasına artık kendisinin de yorgun yılları girmişti. Büyük şâiri, bir benzeri olmayan hocayı seve seve, onun balından tada tada yaşlanmıştı. Sıhhati de pekiyi değildi. Çok sevdiği hocasına kavuşmakta acele edecek, 23 Ocak 1962'de ikinci bir kalp krizini atlatamayarak, büyük şâirin ölümünden dört sene sonra 62 yaşında Rumeli Hisarı Kabristanı'nda onunla yan yana son uykusunu uyuyacaktı.

⁵ A.g.e., s. 86.

⁶ A.g.e., s. 205.

Vefâtının 120. Yıldönümünde Muallim Nâci'yi Hatırlamak

Prof. Dr. Abdullah Uçman

-Mustafa Miyasoğlu'nun azîz hâtırasına-

Yeni Türk edebiyâtının önde gelen isimlerinden biri olan Muallim Nâci 12 Nisan 1893 târihinde vefat ettiğine göre, 12 Nisan 2013 târihi onun ölümünün 120. yıldönümü idi. Milletimizin asırlar boyunca yetiştirmiş olduğu bâzı önemli şahsiyetler her nedense sık sık hatırlanıp anılmak yerine, eğer hatırlanabilirse, genellikle 25., 50. veya 100. yıl gibi yuvarlak yıldönümlerinde usûlen hatırlanıyor ve anma toplantıları düzenleniyor. Ancak tâkip edebildiğim kadarıyla, geçen ay Hakk'ın rahmetine kavuşan azîz arkadaşım, merhum Mustafa Miyasoğlu ve Bekir Oğuzbaşaran'la birlikte 1974 yılında yayımladığımız *Yeni Sanat* dergisinin özel sayısı hâriç, yıllardır Muallim Nâci için böyle bir şey yapıldığını hatırlamıyorum.

Muallim Nâci adı günümüzün genç şâir ve yazarlarına ne hatırlatıyor, daha doğrusu birçoğunun bu ismi duyup duymadıklarını da bilmiyorum, ama ben bu vesîleyle gerek hayatta iken gerekse ölümünden sonra çeşitli sebeplerle âdeta unutturulmaya mahkûm edilmiş edebiyâtımızın bu önemli isminin hâtırasına hürmeten onu hatırlamak istedim.

Bir defa Muallim Nâci, edebiyâtımızda Yahyâ Kemal gibi, Ahmet Hamdi Tanpınar gibi mezar taşında kendi şiirlerinden birinin yazılı olduğu şâirlerden.. İstanbul'da sanatla, edebiyatla, basın-yayın dünyâsı ve kültürle ilgili hemen herkesin eski adıyla Bâbîâlî'ye uğrarken sık sık önünden geçtiği Divanyolu'ndaki Sultan Mahmud Türbesi hazîresindeki mezar taşında, aynı zamanda onun hayat anlayışını da özetleyen şu beyit yazılıdır:

*Hak-perestim arz-ı ihlâs ettiğim dergâh bir,
Bir nefes tevhîdden ayrılmadım Allah bir.*

Hatırlayabildiğim kadarıyla, lisede okuduğumuz yıllarda, edebiyat derslerimizde bize aynı dönemin diğer bir şâiri olan Recâizâde Mahmud Ekrem'le, biraz da şahsî mâhiyetteki *Zemzeme-Demdeme* adıyla tanınan münâkaşa dolayısıyla, "eski zihniyet" in temsilcisi olarak tanıtılan Muallim Nâci'nin, yıllar sonra da olsa, Türk edebiyâtının Tanzîmat'tan sonraki dönemde adı etrâfında büyük gürültüler koparılan önemli isimlerinden biri olduğu bugün artık iyice anlaşılmış bulunmaktadır.⁷

Muallim Nâci, Tanzîmat'tan sonraki yıllarda, eski-yeni mücadelesinde bâzı çevreler tarafından uzun süre yeniliğin ve yenileşmenin karşısında, "eski" nin bir nevi bayraktarı olarak takdim edilmiş, bu yanlış ve kasıtlı değerlendirme onun ölümünden sonra yıllarca devam etmiştir. Bu değerlendirmede, bizim hemen her konuda olduğu gibi, işin esâsını ciddî bir biçimde araştırmadan, basmakalıp birtakım hükümleri tekrar etmekten gelen alışkanlığımız da önemli bir rol oynamıştır.

Eserleri objektif bir gözle incelendiğinde, devrinde, onun, eski edebiyat ve kültürü birçoklarından daha iyi bildiği; Şinâsi ile başlayan yenileşme dönemi Türk edebiyâtının örnek aldığı Fransız edebiyâtına da yabancı olmadığı, Fransızca'dan manzum ve mensur bir kısım tercüme yapıtığı, hattâ Emile Zola'nın *Theérèse Raquin* adlı romanının yarısını çevirdiği; devrine göre "yeni" kabul edilen bâzı şiirler yazdığı görülecektir.

Meselâ Fransız şâiri Sully Proudhomme'dan çevirdiği:

*Keyfince uçarsın ey piristû
Her yerde ne bahtiyarlık bu*

mısrâlarıyla başlayan "Kırlangıç" adlı manzûmesi ile Victor Hugo'dan çevirdiği:

⁷ Söz konusu münâkaşa hakkında daha geniş bilgi için bk. Fevziye Abdullah Tansel, "Muallim Nâci İle Recâizâde Ekrem Arasındaki Münâkaşalar ve Bu Münâkaşaların Sebep Olduğu Edebî Hâdiseler", *Türkiyat Mecmuası*, C. X, İstanbul 1953, s. 159-200.

*Öldürme ey avâlimin Allahu ekberi
Nûrunla keşf-i râh-ı savâb eyleyenleri*

mısralarıyla başlayan “Tazarrû” adlı manzûmesi de bunlardan ilk hatırlanan örneklerdir.

Edebiyat târihlerimizde, onun eski zevk ve geleneğe bağlı kalmasında, küçük yaşta babasını kaybetmesi dolayısıyla düzenli bir eğitim görememesi, kendi kendini yetiştirmek zorunda kalışı; Fransızca’yı oldukça geç sayılabilecek bir yaşta öğrenmesi, bu yüzden batı dünyâsındaki yeni gelişmelerden zamanında haberdar olamayışı gibi sebepler ileri sürülmüştür.

Muallim Nâci’nin edebiyat dünyâsındaki faâliyetleri, daha sonra kayınpederi olan Ahmet Midhat Efendi’nin *Tercümân-ı Hakikat* gazetesinin edebî sütununu idâre etmeğe başladığı 1883 yılı başlarından 1893 yılına, yâni ölümüne kadar aşağı yukarı on yıl sürer.

Tanzîmat sonrasının, başta Şinâsi ve Nâmık Kemal olmak üzere diğer bütün edebî şahsiyetleri gibi, biraz dağınık da olsa, hikâye ve roman dışında çeşitli türlerde eserler ortaya koyan Muallim Nâci’nin en güçlü tarafı, şüphesiz şiirlerinden çok “muallim”liğinde ve lugatçılığındadır. Onun şiirleri ise, Dîvan şiiri geleneğini sürdürenler ve yeni tarzdakiler olmak üzere başlıca iki grupta ele alınabilir.

Muallim Nâci’nin, devrinde büyük yankılar uyandıran ve adının daha geniş bir çevrede duyulmasına yol açan, geleneğe uyararak bir kısmında Mes’ûd, bir kısmında Mes’ûd-ı Harâbâtî mahlasını kullandığı eski tarzdaki manzûmelerini diğerlerinden ayıran taraf, belli bir alışkanlıktan ziyâde, bir bakıma eski tarz şiir geleneğini sürdürmek üzere yazılmış olmalarından ileri gelmektedir. Meselâ et-râfında o kadar gürültüler koparılan şu meşhur “meyhânede” redifli şiir, klasik tarzda yazılmış bir gazeldir ve bu şiir Dîvan şiiri estetiği içinde bir değer ve anlam taşımaktadır:

*Gönlüme sâkîyi mi’ mâr eyledim meyhânede
Allah Allah Kâbe î mâr eyledim meyhânede
Ol kadar çaktım ki tersâ-zedegânın aşkına*

*Berke döndüm neşr-i envâr eyledim meyhânedede
Merkez-i feyzimde oldum müstakır hurşîd-vâr
Encüm-i akdâhu seyyâr eyledim meyhânedede
Kâbe-i kûyun anıp nûş ettiğim sâgârları
Zemzem-i ekşimle serşâr eyledim meyhânedede
Gel de cûşâcûşunu seyreyle Mes'ûdîlerin
Başka bir âlem bedîdâr eyledim meyhânedede*

Aynı şekilde, yıllar önce rahmetli Fethi Gemuhluoğlu ile Ekrem Ocaklı'ya okuduğum zaman, "Allah Allah! Bunları nasıl söyleyebilmiş!" demekten kendini alamadıkları şu "gözlerin" redifli gazeli⁸ de böyledir:

*İltifât eyler ilâhiyyûna gâhî gözlerin
Ben dahi onlardanım görsün ilâhî gözlerin
Bir nigâh et kalmasın ta' rife hâcet hâlimi
Gönlümün anlar hafâyâsın kemâlî gözlerin
Bir bakışta Hakk'ı öğrettin nazar erbâbına
Kimden öğrenmiş bu lâhûtî nigâhu gözlerin
Gözlerin bir lâhza gönlümden tebâüd eylemez
Göz göz etmiştir dil-i sevdâ-penâhu gözlerin
Nûr-ı çeşmim bak ne âlî âşık ettin intihâb
Küşte-i müjgânnem olsun mübâhî gözlerin*

Zaman zaman hayal, duygu ve söyleyiş bakımından orijinal sayılabilecek bâzı buluşları da olan Nâcî'nin, esas itibâriyle meselâ Şâir-i âzam Abdülhak Hâmid gibi ilhâma mazhar, büyük bir şâir olduğunu ileri sürmek mümkün değildir. Biraz da vezin, kâfiye ve âhenk dolayısıyla daha ziyâde gazel tarzında ön plana çıkan ve bu türün Leskofçalı Gâlib ve Yenişehirli Avnî'den sonra donup kaldığı iddia edilen temalarını açmaya yönelen ve daha çok bu tavrıyla hayranlık uyandıran Nâcî'nin, bâzen belki farkında olmadan şiiri-yetten uzaklaştığı da görülür.

⁸ Hâtrâtında, adı geçen şiirlerin yayımlandığı günleri anlatan Ali Kemal, özellikle "gözlerin" redifli şiirinin yayımlanmasından sonra, "bu şiire o kadar çok nazîre yazıldı ki *Tercümân-ı Hakikat* sayfaları gözlerle dâir rengârenk kelimelerle doldu taştı!" der (bk. *Ömrüm*, haz. M. Kayahan Özgül, Ankara 2004, s. 32-33).

Meselâ, Tanzîmat sonrası yıllarında birbirinden farklı gâyelerle yazılan manzum örneklerde giderek “şiiresel”likten uzaklaşıldığı vurgulamak için birçoklarının dilinden düşürmediği onun şu meşhur:

*Erbâb-ı teşâür çoğalıp şâir azaldı
Yok öyle değil, şâirin yalnız adı kaldı*

beyti hatırlandığı halde, aynı Nâci, işlediği tema itibâriyle devrinde yenilik taraftarlarının çok beğendiği o ünlü “Kuzu” adlı manzûmesinde, “şiiiriyet”le uzaktan yakından ilgisi olmayan birçok şey gibi şu mısırâ da yazabilmiştir:

Dünbâle ise hemîşe cünbân

Üç Farsça kelimedden meydana gelen bu mısırâm anlamı ise, “Kuyruğu dâima oynamaktadır!”

Evet, Muallim Nâci iyi bir muallimdi, *Istilahât-ı Edebiyye* adlı kitabı yazacak kadar çok iyi bir belâgatçi idi, ama Hilmi Yavuz’un vurgulamasıyla söylersek, o da *poetic* yerine *rethoric*’in, yâni şiiresellik ya da şiiirde lirizm yerine daha çok belâgatın öne çıktığı bir dönemde şiiirini ve şiiir anlayışını bütünüyle bu tehlikeden kurtarmayanlardandı.

Muallim Nâci’nin şiiiri, klasik Türk şiiirinde de ön planda yer alan Allah ve peygamber sevgisi dışında, gurbet, aşk, târih, ölüm ve rindlik gibi başka temalarla da zenginleşir; ara sıra samîmî ve coşkunun bir lirizmin hâkim olduğu bu şiiir zaman zaman bütün külfetlerden kurtulmuş bir sehl-i mümtenî hâline bile ulaşır.

Ben ne yazdım, sen ne felâm eyledin garip fesânedir

mısırâmında olduğu gibi, şu:

Misâfirim vatanın bir harâbezârında

mısırâmında bugün bile kendimizi bulabiliriz. Bu mısırâm yer aldığı gazelin şu aşağıdaki beytinin ise Yahyâ Kemal’i hazırlayan en yakın örneklerden biri olduğu üzerinde durulduğunu burada bir defa daha hatırlayalım:

*Karar-yâb olamam gerçi mest-i ser-şârım
Hased o rinde ki âsûdedir mezârında*

mısrâları, Yahyâ Kemal'in meşhur "Rindlerin Ölümü"ndeki:

Ölüm âsûde bahâr ülkesidir bir rinde

mısrâını uzaktan da olsa çağrıştırmaktadır.⁹

Yine Nâci'nin "Kebûter" isimli manzûmesindeki şu mısrâlarla Tefik Fikret'in "Ömr-i Muhayyel"i veya Ahmed Hâşim'in "O Belde"si büsbütün ilgisiz sayılabilir mi?

*Bir başka cihân olunca ibrâz
Etsek şuradan seninle pervâz
Dünya nedir anmasak, unutsak
Âvâreyiz, âşiyâna tutsak*

Devrinde, nesildaşları arasında Türkçeyi hatâsız denebilecek şekilde doğru olarak kullanmasından dolayı, muârizları dâhil, hemen herkes tarafından takdir edilen Nâci'nin şiirdeki başarısı, Türkçeyi aruz veznine uydurabilmesi ve zaman zaman oldukça sâde bir üslûpla yazabilmesindedir.

Nâci şâir olduğu kadar aynı zamanda bir dil ve edebiyat muallimiydi de. Derbederliği ve kılık kıyâfetinin pejmürdeliği dolayısıyla sonraları alay etse de, Tefik Fikret onun Mekteb-i Sultânî'den, Mehmed Âkif ise idâdîden talebesiydi. Servet-i Fünun ekolünün önde gelen iki ismi Cenab Şahabeddin ve Tefik Fikret ile Ali Kemal ve Nâbizâde Nâzım hep "Nâci Mektebi"nden yetişmiş ve işin başında hep onun gazellerine nazîreler yazmışlar, onun yolunu tâkip etmişlerdir. İsmâil Safâ'ya "Şâir-i mâder-zâd" diyen; sekiz yaşına kadar olan çocukluk hâtralarını anlattığı *Ömer'in Çocukluğu* ile bir bakıma Ahmed Râsim ile Refik Hâlid'in kroniklerini hazırlayan yine Muallim Nâci'dir. Edebiyatımızda, Abdülhak Hâmid'in *Sahrâ'*sından sonra ilk pastoral şiirlerden biri kabul edilen "Köylü

Kızların Şarkısı"nı da yine o yazmıştır.¹⁰

Ölümünden üç yıl önce yayımlanan *Sünbüle* adlı şiir kitabı, nazmı nesre yaklaştırma çabasının, sokaktaki insanın dilini aruza, dolayısıyla şiire dâhil etmenin ve daha sonraki dönemde Tevfik Fikret ve özellikle Mehmed Âkif'in plastik bir mâhiyet kazandırdığı şiir diline konuşma dili hesâbına tasarruflara girişmenin başarılı örneklerini sergilemektedir.

Dilden dile dolaştığı halde onun olduğunu çok kimsenin bilmediği şu beyit de bu kitaptaki "Şathiyye" adlı manzûmesindedir:

*Oturmuş ehl-i hevâ her biri bir saz çalar
Çelebi böyle olur bizde de konser dediğin*

Şu beytin de Nâci'ye âit olduğunu acaba bugün kaç kişi hatırlar;

*İhtirâz-ı ta'neden kalmaktadır âlum nihân
Bir hakikat kalmasın âlemde Allahum nihân*

Aynı şekilde şu beyit de öyle:

*Ma'rifet iltifâta tâbidir
Müşterisiz metâ zâyi'dir*

Nâci'nin, şiir dışındaki diğer eserlerini edebî tenkit, dil, edebiyat târih, lugat ve hem doğu hem batı edebiyatlarından tercüme ettikleri meydana getirmektedir.

Nâci'nin yazı hayâtına dâhil olduğu sırada gerek yeni, gerekse eski edebiyat taraftarlarının kendi düşünce ve görüşlerini genç nesle de benimsetmek amacıyla saflarına katılanları teşvik etmeleri bir âdet idi. İşte bu doğrultuda Nâci de, *Tercümân-ı Hakikat* gazetesinin edebî sütununu idâre ederken gençlere yol gösteriyor, onlara birtakım tavsiyelerde bulunuyor ve onların bir kısmı kendi gazellerine yazılan nazîrelerden meydana gelen şiirlerini gazetede yayımlıyordu. Böylece burada kısa zamanda Nâci etrâfında bir cephe

¹⁰ Adı geçen şiirin tahlili için bk. Mehmet Kaplan, *Şiir Tahlilleri*, C. I, 4. b., İstanbul 1969, s. 77-81.

teşekkül etmiş oldu.

Tanzîmat'tan sonraki Türk edebiyâtının son döneminde eski edebiyat anlayışını savunmak sûretiyle yeni edebiyâtın gelişmesini engellemiş bir şahsiyet olarak tanıtılan Muallim Nâci'nin edebî hüviyeti ile savunduğu meslek, uzun süre birbirine karıştırılmıştır. Söz konusu bu hükümde kısmen gerçek payı bulunmakla berâber, Nâci, tam anlamıyla edebiyatta yeniliğin ve yenileşmenin karşısında duran biri değildir. O, edebiyatta yenilikten çok taklitçiliğe karşıdır. Meşhur "İrcâ'-ı Nazar" adlı manzûmesinde yer alan şu beyitlerde bunu çok güzel ortaya koyar:

*Üslûb-ı Firengâne deyip halt-ı kelâma
Yazmakla ne olmuş bir iki maglata-nâme
Üslûbumuzu mahvediyor Avrupa derdi
Bir Avrupalı görse bu ahvâli gülerdi
Dîvânece sözler mi demektir edebiyat
Âsâr-ı terakkî diyoruz biz buna heyhât*

Eserleri dikkatle incelendiğinde, onun, eski edebî zevkin tamâmen ortadan kalkması yerine, zamanın îcabı, tâdil edilmesini öne sürdüğü görülecektir. Yukarıda sözünü ettiğimiz, kısa zamanda çevresinde teşekkül eden cephe ile daha önce başlamış bulunan yenileşme hareketini bir süre geciktirmiş olduğu halde, o, şahsî kabiliyet ve gayretleri asla göz ardı edilemeyecek önemli bir edebî şahsiyettir. Manzum, mensur, telif ve tercüme irili ufaklı elliye yakın eserin üzerinde imzâsı bulunan Muallim Nâci'nin, devrinde geniş bir okuyucu kesimine hitap edişi, büyük bir şöhret kazanması ve belli bir çevrede bir otorite kabul edilmesi, hep bu şahsî meziyet ve gayretleri neticesidir.

Hayâtı, eserleri ve fikirleri üzerine *Muallim Nâci Efendi: Hayâtı ve Eserlerinin Tedkiki* (Samsun 1994) adıyla yıllar önce Celâl Tarakçı tarafından hazırlanmış doktora teziyle başta ünlü sözlüğü *Lugat-ı Nâci*, bütün şiirleri (*Muallim Nâci'nin Şiirleri*, haz. Abdülkâdir Hayber-Hüseyn Özbay, Ankara 1997) ve mektupları (*Mektuplarım*, haz. Ramazan Kaplan, Ankara 1998) ile *Istilahât-ı Edebiyye'nin* (*Edebiyat*

Terimleri: İstilahât-ı Edebiye adıyla, haz. M. Ali Yekta Saraç, İstanbul 1996), *Mehmed Muzaffer Mecmuası'nın* (haz. Seval Şahin, İstanbul 2006) ve *Ömer'in Çocukluğu'nun* (haz. A. Ahmet Özalp, İstanbul 2011) yayımlanması, Muallim Nâci'ye olan ilgiyi gösteren sâdece birkaç örnektir.

Şâirin bizzat kendisi de “Levh-i Mezâr-ı Şâir” adlı manzûmesinde, öldükten sonra da eserlerinin yaşamakta devam edeceğini ve şöhretini sonraki nesillere duyuracağını söylüyordu:

*Oldu cân hem-bezm-i cânân, dinlemem sussun cihân
Gûş-ı cânım dinlesin, ârâm-ı cânım söylesin
Bir zaman ben söyledim, kim bildi, bundan böyle de
Gönlümün hâlin yıkılmış hânümânım söylesin
Meşhedim mahşer kesilmiş, bende yok sözden eser
Kıssa-i rengînimi hûn-ı revânım söylesin
Ben nihân oldumsa âsârım nihân olmaz durur
Şânımı ahlâfa sıyt-ı câvidânım söylesin
Bir zamân olsun bana levh-i mezârım tercümân
Ben yoruldum söylemekten, tercümânım söylesin.*

Kosova'dan Üsküp'e

Prof. Dr. Nevzat Özkan

Hikâyemiz Kosova'dan Üsküp'e uzanan bir yolculuğa dâir. Yâni Yavuz Bülent Bâkiler'in *Üsküp'ten Kosova'ya* kitabında anlattığı yerlerde geçiyor. Üstat, 1976 yılının Yugoslavya'sına yaptığı 10 günlük bir yolculuktan bir destan çıkarmıştı. Bir seyâhatnâme olarak yazılan bu kitap, şiiri aratmayacak bir üslûpla kaleme alındığı için çok ilgi uyandırmış, uzun zaman elden ele, dilden dile dolaşmıştı.

Hele Azerbaycan'ın büyük şâiri Bahtiyar Vahapzâde'ye âit şu sözler en az kitap kadar heyecan vericidir: "Mene göre her Türk Üsküp'ten Kosova'ya kitabını oxumalıdır. Ammâ onu oxuduxdan sonra, ağlamayan Türke de men Türk demerem!"

Tabii bu sözler sâdece kitabın güzelliğini anlatmayı amaçlamıyordu. Balkanlar'daki Türk kültür varlığının içler acısı durumu karşısında göz yaşı dökmemenin mümkün olmadığı da ifâde ediliyordu.

16 Şubat 2013 gününün akşam saatlerinde uçakla Priştine'ye inerken aklımda yıllarca önce okuduğum bu kitap ve kitabın arka kapağındaki bu sözler vardı.

Ancak aradan geçen yıllarda köprünün altından çok sular akmıştı. Yugoslavya çözülmüş ve 7 ayrı devlete bölünmüş, bu arada hem Kosova hem de Üsküp yâni Makedonya bağımsız ülkeler hâline gelmişti.

Hava alanı bu gerçeğin ilk farkedildiği yer. Hemen göze çarpan Âdem Yaşari adı ve askeri elbiseyle çekilmiş duvardaki resmi yakın geçmişte yaşananları anlatmaya yetiyordu.

Âdem Yaşari 1955 yılında Kosova'nın Drenica şehrine bağlı

Prekaz köyünde doğmuş. Kosova Kurtuluş Ordusu (UÇK) kurucularından. Sırp asker ve polisi 5 Mart 1998'de evini basmış. Üç gün boyunca direnen Yaşari'nin UÇK askerlerinin telsizle yardıma gelme isteğini reddettiği ve "Buraya gelirsiniz siz de ölürsünüz, çoğalın ve savaşın, korkmayın bugün benim öleceğim gün değil, doğacağım gündür!" diye cevap verdiği anlatılıyor. Bu çatışmada sâdece hayâtını değil, tüm âile fertlerini de kaybeden Âdem Yaşari Kosova direnişinin sembolü hâline gelmiş. Türkiye de bu kahramanlığa kayıtsız kalmamış ve Bayrampaşa'da açılan Âdem Yaşari Parkı'na onunla özdeşleşen son sözleri yazılmış.

İşte böyle bir mücâdelenin sonunda 17 Şubat 2008'de bağımsızlığını ilan eden Kosova, benim hava alanına indiğim günün ertesinde 5. bağımsızlık gününü kutluyordu. Pazar günü olmasına rağmen Kosovalılar her yeri kırmızı zemin üzerine siyah bir kartal resmi bulunan Arnavutluk bayrağıyla ve mâvi bir zemin üzerine işlenmiş Kosova haritasının yer aldığı Kosova bayrağıyla süslemişlerdi. Bu iki bayrağın Kosova ve Arnavutluk arasındaki etnik köken birliğini temsil ettiğini görüp anlamak zor değildi. Ancak bir üçüncü bayrak daha vardı ki onu anlamak, biraz bölgenin yakın târihini ve hiç değişmeyen tâlihini bilmekle mümkündü. Bu üçüncü bayrağın sâhibi Amerika, göz önündeki bu tabloyla 'Ben buradayım ve bu bölgenin hâmisiyim.' diyordu.

Allah'tan her şey bu bayrakların çizdiği tablodan ibâret değil. Resmin ana unsurlarından biri de Sırpların, Rusların, hattâ daha sonra onların yerine tâlip olan Amerika'nın bir türlü silemediği Osmanlı rengi.

Bizim için Balkanlar yüz yıllık kahır dolu bir özlemin adı. Balkan savaşları ve ardından gelen göçlerin yol açtığı hazin hikâyeler daha hâfızalardan silinmedi. Arkada kalanlar her ne kadar boynu bükük ve yüreği yaralı kala kalsalar da bu toprakları beş yüz yıl boyunca adâletle yöneten ve güzellikle donatan fâatihlerin evlâdı olmanın gurûrunu hiçbir zaman elden bırakmadılar.

Bunlardan daha önemlisi... Kosova, Üsküp ve diğer Osmanlı târihi kültürel mîrâsını paylaşan ülke ve bölgeler, bugün artık mağ-

lup ve mahzun terkedip çıktığımız, her dönüp baktığımızda acı hâtıralarıyla yanıp yıkıldığımız yerler değil.

Bu toprakların sâdece geçmişinde kalan bir hâtıra olmak bize yetmiyor artık, geleceğinde de varolmak istiyoruz. Buraların havasına, suyuna, inancına, insanına katılıp karışan ve bu topraklara ruh veren nefesimizi, kubbesinde hâlâ çınlayan sesimizi tâzelemek istiyoruz.

İşte bu duygularla başlayan yolculuğun Kosova'ya açılan kapısında, Piriştine Yûnus Emre Kültür Merkezi mensûbu iki meslektaşla buluşuyoruz. Biri İstanbul Üniversitesi'nden Dr. Mehmet Samsakçı öbürü Merkez'in Kosova eğitim koordinatörü Serdar Yörüsün.

Niyetimiz Yûnus Emre Enstitüsü'nün Üsküp, Piriştine ve Piriştine'deki merkezlerinde "Türk Dili Tarihine Genel Bir Bakış" konulu bir konferans vermek. Burada Türkçe öğretmek ve kültür bayrağımızı dalgalandırmak için yola çıkmış dostları karınca karınca desteklemek.

Pazar günü Kosova'dan Üsküp'e geçeceğiz. Ancak önce Murat Hüdâvendigâr'ın iç organlarının gömülü olduğu türbeyi ziyaret ediyoruz. Türbenin kapısında bizi, türbede görevli bir genç karşılıyor, hemen arkasında orta yaşın üstünde bir hanım var. Genç türbedar kendinin Özbek Türklerinden olduğunu, arkadaki hanımın ise asırlardır burada türbedarlık yapan âilenin son temsilcisi olduğunu söylüyor. Boşnak asıllı bu âile her dönemde bu türbenin bakımını üstlenmiş ve nesiller boyu burayı hiç terketmemiş. Türbeyi, yanındaki câmiyi ve Murat Hüdâvendigâr'ın mezarını dolaşyoruz. Ziyâretimizin sonlarına doğru Türkiye'den geldiği anlaşılan bir grupla karşılaşıyoruz. Onlar da bizim gibi türbeyi ziyârete gelmiş. Görevli bu duruma alışmış, bizimle işi biter bitmez yeni grupla ilgilenmeye başlıyor.

Bizi götüren taksinin şoförü Kosova Arnavutlarından Sedat. Türkçeyi tipik bir Balkan ağız ile konuşuyor. Arabaya binince Türkçe Arnavutça karışık bir müzik başlıyor. Burada Türklük ve Arnavutluğa dâir her şey iç içe. Sedat'la sohbete başlıyoruz. Gene aklım üstâdın kitabında, orada okuduğum Arnavutlar arasında kullanılan

“Türk olmayayım ki...” yemînini soruyorum. Sedat biraz daha ileri giderek, burada Arnavutlara “Kimsin?” diye sorulduğunda “El-hamdülillah Türküm!” diye cevap verirler diyor. Ne demek istediğini anlıyorum, ama gene de soruyorum, bu cevap ne anlama geliyor diye. O da, bu topraklarda Türküm demekle müslümanım demenin aynı şeyi ifâde ettiğini söylüyor. Yüzyıllarca sâdece Balkanlar’da değil tüm batı dünyâsında müslüman olanlara Türk oldu denilmiş. Bu anlayış, bugün de o kültürü bilen ve yaşatanlar arasında aynı şekilde devam ediyor. Birkaç gün sonra Hâkan Şükür’ün gazetelere düşen “Aslında ben Arnavut’um” sözlerini okuyunca, Sedat’ı ve sözlerini bir kez daha yâdetmeden geçemiyoruz.

Memleketimizdeki bu etnik köken merâkının hayırlara tebdil olmasını dilerken Kosova’nın bittiği sınıra gelip dayanıyoruz. Birbirine yüz kilometreden daha yakın Kosova ile Üsküp arasında iki defa pasaport ve gümrük kontrolünden geçiyoruz. Parçalanmanın, daha ötesi ufalanmanın en basit ayrıntıları bile insanları yormaya, yıldırma yetiyor. Her şeyi neredeyse tıpa tıp aynı olan bir şehirden ötekine geçerken iki defa pasaport gösteriyoruz, arıyoruz, inceleniyoruz. Her seferinde görevli hepimizi şöyle bir gözden geçiriyor ve “Hadi gene neyse bu sefer de yırttınız!” der gibi damgayı vurup pasaportları iâde ediyor.

Üsküp’e girdiğimizde Sedat bizi bir câmiye getiriyor. Burası Mustafa Paşa Câmisi, Üsküp’ün bu tarafı da müslümanların yaşadığı yer diyor. Câmi diğer Osmanlı eserleri gibi TİKA¹¹ tarafından tâmir edilmiş ve hizmete açılmış. Cemâatten bâzı yaşlı kişiler ibâdet ediyor. Bir müddet sonra oldukça genç bir grup geliyor ve cemâat hâlinde namaz kılıyor. Bu gördüklerimiz Yahyâ Kemal’in Üsküp’ünü, “Kayıp Şehir” şiirini ve:

*Üsküp ki Yıldırım Bayazıd Han diyârıdır
Evlâd-ı Fâtihân’a onun yâdigârıdır*

mısrâlarını hatırlatıyor. Hele o şiirin son bölümündeki hayıflanma

¹¹ Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı.

ve avunma ifâdeleri içimize işliyor:

*Vaktiyle öz vatanda bizimken, bugün niçin
Üsküp bizim değil? Bunu duydum, için için.
Kalbimde bir hayâli kalıp kaybolan şehir!
Ayrılmanın bıraktığı hicran derindedir!
Çok sürse ayrılık, aradan geçse çok sene,
Biz sende olmasak bile, sen bizdesin gene.*

Teselliyi yine onun “Türkçenin çekilmediği yer vatandır!” sözlerinde arıyoruz. Makedonya’da 100 bin kadar Türk yaşıyor, ancak Türkçeyi bilen ve günlük hayatta kullananlar bu sayının en az birkaç katı. Ayrıca Türkçe ilköğretimden üniversiteye kadar her kademedede öğretiliyor. Hattâ son yıllarda Torbeşler de ilköğretimden itibaren Türkçe öğretim görmek için yetkililere başvurmuş. Taleplerinin biraz ağırdan alındığını görünce eylem yaparak bir an önce Türkçe eğitim veren okulların açılması için yetkilileri zorlamışlar.

Üsküp’teki buluşma adresimiz yine Yunus Emre Kültür Merkezi. Gâyet modern ve bakımlı bir binâda hizmet veren Merkez, Türkçe öğrenmek için gelen gençlerle dolu. Bütün gençlerle tek tek selâmlaşp hallerini hatırlarını soruyoruz. Belli ki gençler Türkçeyle burada tanışıyorlar. Biraz sonra salona Türkçe okutmanı hanım giriyor ve gençlerin uygulama dersi için Türkçe bir film seyretmek üzere geldiklerini belirtiyor.

Gençleri öğretmenleri ile baş başa bırakıp kütüphâneye iniyoruz. Kütüphânedeki dostla Gâzi Üniversitesi’nden Hüseyin Özbay hocayla karşılaşıyoruz. Kütüphânedeki yararlanmak üzere gelmiş iki hanımla tanıştırtıyor bizi. Bu hanımlardan biri Makedoncadan Türkçeye Türkçeden Makedoncaya çeviriler yapan Mariya Hanım. Öbürü ise bir Torbeş köyünde öğretmenlik yapıyor. İkisi de gâyet akıcı ve güzel Türkçe konuşuyorlar.

Üsküp Yunus Emre Kültür Merkezi çok faal. Hüseyin Bey, “Biraz önce Prof. Dr. Cihan Okuyucu buradaydı”, diyor. Prof. Dr. Cihan Okuyucu, Prof. Dr. Yaşar Aydemir, Prof. Dr. Nûrettin Ceviz

ve eski Süleymâniye Kütüphanesi Müdürü Nevzat Kaya Yûnus Emre Enstitüsü'nün yürüttüğü Balkanlar'daki yazma eserlerle ilgili bir proje için gelmişler. Bu projeye ilham veren gelişme, Yugoslavya'nın parçalanışı sırasında Sırpların 5 bin kadar Türkçe yazma eseri yakarak imhâ etmesi. Bir daha böyle bir felâketle karşılaşmamak için tüm Balkanlar'da bulunan yazma eserler tesbit edilip kayıt altına alınıyor, bununla da yetinilmeyip dijital ortama aktarılıyor.

Biraz sonra ismiyle müsemmâ genç bir meslektaş Tûran Çelebi içeri giriyor. Gâzi Üniversitesi öğretim üyelerinden bölgeye yönelik akademik çalışmalarıyla tanıdığımız Abdülkâdir Hayber hocamızla birlikte Kalkandelen'e gideceğimizi, buradaki Harabâtî Baba Tekkesi'ni ve Alaca Câmî'yi ziyâret edeceğimizi söylüyor. Makedonya Türklerinden Fahrî'nin taksisi ile yola koyuluyoruz. Yol, bizi önce tekkeye ulaştırıyor. Tekkede bizi uzun sakalları ve Bektâşi kıyâfetiyle Derviş Baba karşılıyor. Misâfirlerini hemen salona alıyor ve çay ikram ediyor, aramızda hoş bir sohbet başlıyor. Derviş Baba, çok kültürlü ve şuurlu bir aydın. Tekkenin duvarlarında gelen misâfirlerle çekilmiş fotoğraflar var, masada ise bir ziyâretçi defteri. Cihan Bey ve arkadaşlarının yazdığı sayfanın hemen devâmına biz de duygularımızı kaydediyoruz.

Tekkeden ayrılırken etraf karanlığa bürünmüştü. Ama Alaca Câmî mîmârîsi ve süslemeleri ile bizi bekliyor. Câminin içindeki süslemeler çok güzel ve orijinal. Kalkandelen'deki bu câmî de hem ziyâretçilere hem ibâdete açık.

Dönüş yolu, karanlıkta yol bulma ve akşam yemeği için uygun bir yer araştırma çabaları ile geçiyor. Hemen her yerde bölgeye has bir köfte ikram ediliyor. Tatlılar ve diğer yemekler de damak tadımıza uygun. Yemeğin ardından tekrar yola revan oluyoruz. Üsküp'e ulaştığımızda artık gece yarılanmıştı.

Sabah Abdülkâdir Hayber hocayla birlikte yola koyuluyoruz. Güne Üsküp Kiril ve Metodi Üniversitesi'ndeki Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü ile başlıyoruz. Bölümde yerli ve Türkiye'den gelmiş çok sayıda Türkolog var. Hepsisiyle tek tek tanışıyoruz ve hemen ardından bismillah deyip ilk konferansımıza geçiyoruz. Dinleyiciler

arasında Yûnus Emre Kùltür Merkezi'den gelenler, bölümdeki hocalar ve öğrenciler var. Herkesin konuya âşinâ olduğunu bilmenin verdiği rahatlıkla konuşma ders havasında geçiyor.

Konferansın ardından Üsküp'ün merkezinde dolaşyoruz. Meslektaşlarımızla birlikte eski Üsküp'e bizden kalan târihî eserlerin bulunduğu bölgeye geçiyoruz. Buradaki Türk çarşısında geleneksel el sanatları dükkânları var. Lokantalar, câmi ve han büyük ölçüde korunmuş. Zâten adım başı Türkçe konuşan veya Türkiye'den gelen biriyle karşılaşıyoruz. Çay içmek için gittiğimiz kahvehâne de bizim mahalle kahvehâneleri gibi. Şehrin ortasındaki meşhur köprüyü geçtikten sonra yeni Üsküp için düşünülen meydana çıkıyoruz. Burada çok sayıda heykel var. Ancak meydan inşâatı henüz bitmemiş. Üsküp, bir yandan modern bir Avrupa başkenti kimliği kazanmaya çalışırken, bir yandan da târihî kimliğini korumaya çalışıyor.

Üsküp'te yapacaklarımız bitince yönümüzü yeniden Kosova'ya çeviriyoruz. Bizi Kalkandelen'e götüren arabada, artık ahbablığı ilerlettiğimiz Fahri ile baş başa dönüş yoluna çıkıyoruz. Sohbetimiz Balkanlar, Makedonya ve buradaki Türklerin durumuna ilişkin. Fahri, Makedonya'nın müslüman bölgesinde oturuyor ve bir Arnavut hanımla evli. Çocukları var. Hayat pahalılığından ve yüksek faturalardan şikâyetçi. Konu geçim sıkıntısı olunca söz siyâsete geliyor. Makedonya Türk Demokratik Partisi'nde bir müddet çalışmış, ama iş konusundaki taleplerini karşılayamadıkları için onlara küsmüş. Türkçe yanında, ülkesindeki diğer iki dili Makedonca ve Arnavutçayı biliyor. Sırpça, Boşnakça gibi diğer dilleri de anlıyor ve ihtiyâcını karşılayacak kadar konuşabiliyor. Bu sâdece bir taksi şoförünün işi gereği geliştirdiği bir özellik değil. Buralarda hayat zâten çok dilli. Herkes birbirinin dilini az ya da çok biliyor.

Fahri'nin, yakın zamanlarda parçalanmış bir ülkenin vatandaşı olarak ötekilere bir kızgınlığı veya öfkesi yok. Ancak Makedonya'nın geleceği konusunda da fazla umutlu değil. Taşların henüz yerine oturmadığını düşünüyor. Türkiye'ye ve özellikle Makedonya'da iş yapmaya gelen Türk iş adamlarına çok büyük sempatisi

var. Hele bir Türk iş adamının çocuğunun tedâvisi konusunda yardımcı olmasını unutamıyor. Bursa'da ve İstanbul'da akrabaları var ve ilişkileri de iyi.

Uzun yol boyunca Fahri ile futboldan da bahsediyoruz. Fenerbahçe maçının olduğu gün Kalkandelen'de sokaklar boşalmıştı. Buna rağmen Fahri, burada Galatasaray taraftarı daha fazla diyor.

Gün biterken Kosova'ya giriyoruz. Oteli bulmak zor olmuyor. Otele yerleştikten kısa bir süre sonra buradaki dostlar ziyârete geliyor. Yûnus Emre Kültür Merkezi'nde ve Priştine Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde görev yapan arkadaşlar bir araya gelmiş. Ordu Üniversitesi'nden Yrd. Doç. Dr. Sâlih Okumuş grubun aksakalı. Buradaki Türkologlar hem Yûnus Emre Kültür Merkezi'nde Türkçe kurslarında ders veriyor hem de Priştine Üniversitesi'nde Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'ndeki dersleri yürütüyor. Hepsi birbiriyle kaynaşmış. Bölüm Başkanı Prof. Dr. İrfan Morina, Türkiye'de de yakından tanınan bir bilim adamı. Priştine'de Balkan Türkoloji Araştırmaları Merkezi'nin çıkardığı BAL-TAM (Balkan Türkoloji Araştırmaları Dergisi), yılda iki kez çıkıyor, dergi 16. sayıya ulaşmış durumda.

Burada görev yapan meslektaşlar, kendilerini gurbette hissetmediklerini söylüyorlar. Pek çoğu yerli halktan insanlarla yakın dostluklar kurmuş ve savaş sırasında yaşanan âile dramlarına yakından vâkıf olmuş. Bu tür hikâyelerle gece geç saatlere kadar süren sohbetin sonunda istirâhata çekiliyoruz.

Sabah kalktığımızda ilk işimiz, Priştine Yûnus Emre Kültür Merkezi'ne gitmek oluyor. Burada saat 10 sularında başladığımız konferans 11.30'a doğru bitiyor. Dinleyenler arasında Kosova'nın renklerinden temsilciler var. Tabii en çok da Türkçeye ilgi duyanlar...

Konuşmanın sonunda bir Arnavut dinleyicinin sorusu buradaki psikolojiyi yansıtması bakımından çok ilgi çekiciydi. Dinleyici diyordu ki: "Siz Türkiye'den gelenler, Osmanlı Devleti'ni bir Türk devleti olarak gösteriyorsunuz. Hâlbuki Osmanlı bizim de devletimiz, neden sâdece kendinize mâlediyorsunuz?"

Verdiğim cevapta, öncelikle Osmanlı'nın hâkimiyeti altında

bulunan bütün toplumları kendi sistemi içinde bir yere oturttuğunu ancak diğer bütün diller ve dinler arasında benim konuştuğum dili resmî dil olarak kullandığını ve benim inandığım dîni merkeze aldığını, bu sebeple benimle aynı değerleri paylaşanların kendini Osmanlı'nın vârisi saymaya hakları olduğunu söyledim. Ardından da Balkanlar'dan Ortadoğu'ya kadar uzanan geniş coğrafyada Osmanlı hâkimiyeti altında yaşayan tüm toplulukların Osmanlı'ya sâhip çıkma haklarının bulunduğunu, böyle bir sâhiplenmenin Türkiye'deki hiç kimseyi rahatsız etmeyeceğini anlattım. Bu açıklama karşısında soruyu soran kişi itirazda bulunmadı, ancak tatmin olduğundan çok da emin değilim.

Konuşma sonunda tanıştığım bir diğer kişi İsa Süleviç. Kosova Cumhûriyeti Anayasa Mahkemesi'nde çalışıyor. Ayrıca Priştine Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde derslere giriyor. Kosova Türk ağızları üzerinde yüksek lisans tezi hazırlamış ve makâleler yazmış. Konuya hâkim, özellikle Türk ağızları ile bölge dilleri arasındaki ilişkileri araştırıyor.

Öğleden sonra yolumuz Prizren'e doğru. Bu şehrin önemli bir Türk kültür merkezi olduğu anlatılıyor. Hem târihî eserleri hem de yetiştirdiği aydınlarıyla tanınıyor. Ancak ne yazık ki Prizren'e girdiğimizde güneş inmek üzereydi. Gündüz gözüyle pek fazla bir şeyi göremiyoruz. Şehrin ortasından akan Akdere ve üzerinden bir kuşak gibi geçen Taşköprü'yü farkediyoruz. Sinan Paşa Câmisi ve şehrin etrafını çeviren tepelerin eteklerine dizilmiş târihî evler ıslıl ıslıl güzel bir görüntü sergiliyor.

Akdere'nin kenarında güzel bir binâda yer alan Yunus Emre Kültür Merkezi'ne çıkıyoruz. Konferans saat beşte. NATO kuvvetlerinde görevli askerlerimiz etkinliği duyup gelmişler. Her ne kadar buralar gurbet değilse de içinde Türkün ve Türkçenin geçtiği her şey insanlarımızı harekete geçirmeye yetiyor. Bir saati aşkın konuşmanın sonunda Prof. Dr. İrfan Morina, şehrin önde gelen aydınlarından Ethem Baymak ve Priştine'den birlikte geldiğimiz meslektaşlar hep birlikte şehri dolaşıyoruz. Şehir nüfusunun tamamına yakını Arnavut, Türk, Torbeş ve Boşnaklardan meydana geliyor.

Şehirde ramazan ayının çok renkli geçtiği, Osmanlı'dan kalan dîni geleneklerin tüm güzellikleriyle yaşatıldığı ifade ediliyor.

Şehrin önemli aydınlarından ressam, şâir ve yazar Ethem Baymak, Yugoslavya dönemi ile bugünü karşılaştırıyor. Bir sanatçı olarak sanata eskisi kadar değer verilmediğinden şikâyetçi. Prizren'deki târihî dokuyu çok iyi biliyor. Çevredeki bütün târihî eserleri ve doğal güzellikleri bir sanatçı duyarlılığı içinde sayıp döküyor.

Prizren, bizim son durağımız. Geldiğimiz arabayla Priştine'ye dönüyoruz. Dinlenmek ve dönüş hazırlığı yapmak üzere otele geçiyoruz.

Sabah Türkiye'ye dönerken birkaç güne sığan bunca güzelliği düşünmeden edemiyoruz. Arkamızda kalan şehirler ve insanlar sâdece bugüne taşıdıkları târihî hâtıralarla değil, aynı zamanda geleceğe dâir düşünce ve hayalleri ile de bizden. Onun için buralarda geçen birkaç gün, hem ortak târihî hâfızamızı tâzelememize hem de bu coğrafyanın geleceğe bakışını görüp değerlendirmemize vesile oluyor.

Bu vesileyle beş yüz yıllık târihî hâtıralarımızı ayakta tutmak için omuz omuza veren insanlarımıza ve bu ülkelerin geleceğinde kültürümüze yer açmak için çaba harcayan kurumlarımıza minnet ve şükranlarımızı bir kez daha tekrarlıyoruz.

Varak-ı Mihr ü Vefâ

Bâkî Bilgin

-Merhum Hocam Mâhir İz Bey'e-

Nizâm-ı mülke adanmış bekâsı milletimin
Nizâmı bozmaya yoktur rızâsı milletimin

Gezer cihânı serâser adınca iz bırakır
Devir devir medeniyet asâsı milletimin

Edirne, Bursa ve İstanbul'un ufuklarına
Minârelerce yücelmiş dehâsı milletimin

Hilâl hilâli kucaklar, şehir şehir dolaşır
Fetih gününde hüseyinî salâsı milletimin

Zevâl vermesin Allah devâm-ı devletime
Dilinde her sabah akşam duâsı milletimin

Koşar Hızır gibi mazlûmu kaldırır ayağa
Vefâda zerrece yoktur hatâsı milletimin

"O Türk oldu" denir ihtidâ edince firenk
"Elestü"den¹² beridir ihtidâsı milletimin

Taşır vekarla "Le-ni'me'l-emîr"¹³ sancağını
*Livâ-yı hamd*¹⁴ ola Bâkî livâsı milletimin

¹² Elest - Elestü: Kur'ân-ı Kerim'de bildirildiği üzere Allah'ın ruhları yarattıktan sonra sor-duğu "Elestü bi-rabbiküm" (Ben sizin Rabbiniz değil miyim?) sorusunun kısaltılmış şekli.

¹³ "Ne güzel kumandandır!" (Hadîs-i şeriften)

¹⁴ Livâ-yı hamd - Lîvâ'ül-hamd: Kıyâmet günü Muhammed ümmetinin altında toplanaca-ğı bayrak

Romanlarıyla Sâmiha Ayverdi

Prof. Dr. Mehmet Demirci

Sâmiha Ayverdi (1905-1993) Cumhûriyet devri yazarlarımız arasında müstesnâ bir yere sâhiptir, bir mütefekkir yazardır. Zekeriyâ Başkal'ın ifâdesiyle, Türkçeyi son derece renkli ve başarılı bir şekilde kullanır. Roman-dan hâtîrâta, bilimsel araştırmadan şehir târihine, mensur şiirden monografiye kadar pek çok türde eser verdi.¹⁵ Kubbealtı Neşriyâtı eski ve yeni eserlerinin tamâmını basmaya devam ediyor. Bunların sayısı 42'yi buldu.

Müellif kitabı kaleme alır, yayıncı basar, ilgi duyan okuyucu alır okur. Ama mesele bu kadar basit değildir Edebiyatçılar, dilciler, bilim adamları; çıkan kitapları inceler, eleştirir, değerlendirmeye tâbi tutar. Böylece kitap kamuoyuna sunulur. Bir değer taşıyorsa hak ettiği ilgiye mazhar olur, daha geniş kitleler tarafından okunur hâle gelir.

Bu mekanizma Sâmiha Ayverdi'nin kitapları için işlemedi, ona âdeta bir karartma uygulandı. Tanzîmattan bu tarafa fikir ve sanat dünyâmıza hâkim olan kültürel sömürgecilik zihniyeti Sâmiha Ayverdi'yi hep görmezden geldi. Prof. Dr. Nûrullah Çetin'in ifâdesiyle: "Cumhûriyet dönemi Türk romanında birinci sınıf bir yazar olmasına rağmen Haçlı emperyalizminin Türk düşmanı beslemeleri ve Türk'e tuzak kuran ihânet çevreleri tarafından yok sayıldı."¹⁶

Yavaş yavaş bu anlayışın etkisini yitirdiği söylenebilir. Sâmi-

¹⁵ Zekeriyâ Başkal, *Hâtıraları Hayallerinden Güzel Bir Hanımefendi Sâmiha Ayverdi*, Taşhan Kitap Yayınları (Tokat), Ankara, 2013, s. 9 ve 22.

¹⁶ Emine Gözde Özgürel, *Sâmiha Ayverdi'nin Romancılığı*, Akçağ, Ankara, 2012, "Takdim" (Nûrullah Çetin) s. 21.

ha Ayverdi'nin vefâtından 20 yıl sonra onun eserleri hakkında iki değerli bilimsel çalışma çıktı:

1- Zekeriya Başkal'ın yazdığı "*Hâtıraları Hayallerinden Güzel Bir Hanımefendi Sâmîha Ayverdi*"¹⁷.

2- Emine Gözde Özgürel'in hazırladığı *Sâmîha Ayverdi'nin Romancılığı* (Akçağ Yayınları, Ankara, 2012).

Bu yazıda ikinci kitaptan söz edeceğim. Önsözünden anladığımıza göre, genç araştırmacı Özgürel'in hocası Nûrullah Çetin'in *Roman Çözümleme Yöntemi* adlı bir eseri var. Özgürel bu kitaptaki ilkeler doğrultusunda Sâmîha Ayverdi'nin romanlarını inceler. Bu romanlar şunlardır: *Aşk Budur, Batmayan Gün, Ateş Ağacı, Yaşayan Ölü, İnsan ve Şeytan, Son Menzil, Yolcu Nereye Gidiyorsun, ve Mesihpaşa İmamı*.

Kitaba bir takdim yazan Nûrullah Çetin'in şu ifâdeleri dikkat çekici: "Bu inceleme, Sâmîha Ayverdi romanlarına yeni bir bakış açısıyla yaklaşmada, daha önce görülemeyenleri göstermede, eseri anlamada ve anlamlandırmada, edebî ürün merkezli bir kültür üretmede, metinlerden hareketle zengin çağrışım alanları oluşturmada oldukça işlevsel bir role sâhiptir."

Nûrullah Çetin ilâve eder: "Bu çalışma, Türk gençlerinin, Türk'ün ruh köküne yabancı, Türk'ü mankurtlaştırma hedefine dönük romanları okuması yerine, kendi kimlik ve rûhuna tercüman olan, kendi kimlik ve kişiliğinin zamâna göre yeniden inşâsında yapıcı katkıları olan bu romanları okumasını sağlayabilirse görevini yerine getirmiş olacaktır."

Kitapta Neler Var?

Sâmîha Ayverdi'nin Romancılığı kitabı dört bölümden oluşuyor:

I. Bölüm, Anlatıcı Tipleri başlığını taşır.

II. Bölümde İçerik Unsurları başlığı altında konular (Bireysel dînî-felsefî konular, Toplumsal konular) zaman, mekân ve kişiler kadrosu alt başlıkları yer alır.

¹⁷ Taşhan Kitap Yayınları, Tokat, 2013.

III. Bölümde romanların adlandırılması, olay kurgusu, metinlerarasılık üzerinde durulur.

IV. Bölüm ise Dil ve Üslûp başlığını taşır.

Bunlara bakarak kitabın tamâmen teknik mâhiyette, edebiyat uzmanlarına hitap eden bir özel alan çalışması olduğu düşünülebilir. Sayfalar ilerledikçe bu planın zengin bir içerikle beslendiği görülür. Böylece daha geniş bir kitlenin okuyabileceği bir çalışma olduğu anlaşılır.

Özgürel'in Sâmîha Ayverdi'nin bütün kitaplarını dikkatle okuyup, konularını iyi bir tasnif ve tahlile tâbi tuttuğu anlaşılıyor. Ayrıca Ayverdi'nin beslendiği kaynaklara dikkati çekmiş. *Kur'ân-ı Kerim* ve *Mesnevî* 'yi bu gözle incelemiş, "Metin Dönüştürme" ve "Metin Ekleme" yöntemi balıkları altında, yazarın bu iki temel kaynaktan nasıl yararlandığını birebir göstermiştir.

*

Denizden bir damla misâli, bu hacimli çalışmadan bâzı alıntılar yaparak, eseri bir nebze tanıtmak istiyorum.

Özgürel'e göre Ayverdi romanlarında esas konu, İslâm Tasavvufu temelinde gelişen mânevî arayış yolculuğudur. Bu noktada roman kahramanlarının bizzat yaşadıkları hakîkî aşka ulaşma tecrübesi önemli yer tutar.

Son Menzil'den şu alıntı yapılır: "Ne acı şeydir, kendine, kendinden yakın olandan uzak kalmak! Biz, kendimize yaklaşmak ve bulmak için dünyâya geldik. Aradığımız, bizden uzak değil ki... Halbuki onu kimimiz servette, kimimiz şöhrette, kimimiz şehvette zannetmişiz."

Akıl-Aşk

Akıl-aşk tartışması mühim konulardan biridir. Özgürel'e göre Ayverdi romanlarında akıl ve gönül berâberliği üzerinde durulur. *Ateş Ağacı*'ndan şu alıntılar yapılır: "Aşk, tek ve ölümsüz aşk, akıl gözünün dürbünüdür; göz için görülmesi imkânsız olan uzaklıkları bir dürbün nasıl görülebilir hâle getiriyor ve aradaki

mesâfeyi hiçe sayıyorsa, sonsuzu gören mercek de aşktır.”

Yazara göre Ayverdi akli küçümsemez; onun hakîkate varma yolunda önemli bir araç olduğunu, fakat amaç hâline getirilmemesi gerektiğini söyler. Akli amaçlaştırmak, plastik bir emzikten doyurmasını beklemek demektir.

Akıl kişiyi gönlün sırlarına giden kapıya kadar götürebilir, fakat ona buradan öteye geçiş yoktur. Öyle der Ayverdi: “O akıl ki gönül âleminin sırlarına varan kapının önünde kör dilencidir. Akıl, fersiz bir kandile benzer; hafif bir rüzgârla sönüp giden bir kandil. Halbuki hilkatin esrarlı dünyâsını görmek için, sönmeyen bir meş’ale lâzımdır. Bunun da aşk olduğunu söylersem gene İzzet Efendi’yi hiddetlendirir miyim acaba?”

Şurası da bir gerçek, Ayverdi’nin ifâdesiyle: “Dünya, kafa ve ruh bilgisinin baş başa yarış edeceği bir meydandır. Hangi yarış meydanında tek at koşturulur?”

“Halvet der encümen” veya “el işte gönül Hak’ta” parolasının Ayverdi’de hârika bir örneği vardır: “Öyle kuşlar vardır ki, havada uçarken avını yakalar. Bunlar nafakalarını başka işle meşgulken topladıkları gibi, hayâtın îcapları ile haşır neşir olmuş nice kimselelerin de, bu meşgaleleri arasında mânevî gıdâlarını ele geçirmelerine şaşmamalıdır.”

Mutasavvıf Bilge

Özgürel inceleme konusu yaptığı dokuz adet romandaki “Kişiler kadrosu” içinde toplumun her kesiminden insanlar bulunduğunu söyler. Bunları Mutasavvıf Bilge tipi, Ârif Tipi; İnançlı Genç Münevver Tipi, Yozlaşmış Genç Tipi, Tanrıtanımaz (ateist) Tipi, Şüpheci Tipi, Gâfil Münevver Tipi olarak sıralar.

Yazara göre Ayverdi’nin bütün romanlarında yer alan mutasavvıf bilge tipleri, madde ve mânâyı kendi benliklerinde mükemmel bir dengeye kavuşturmışlardır. Bunlar, *Mesnevî*’de dillendirilen “zıtlarla karışmış, mezcolmuş bir mizâca sâhip” kimselerdir. Bir yandan ilmî bilgi ile donanımlı, diğer yandan millî duyguları kuvvetli, insân-ı kâmil konumuna yükselmiş kişilerdir.

Mutasavvıf bilge tipleri bütünüyle inzivâya çekilmiş, toplum tarafından yadırganan apayrı tipler değildir. Aksine bu tipler, çevrelerince sevilen, dışa dönük, iyi eğitilmiş, yüksek mevki ve saygın mesleklere sâhip insanlardır. Çoğu Avrupa'ya okumaya gitmiş, orda çalışmış; ya da bir dönem bulunmuş inançlı ve aydın bu kişiler; aynı zamanda, toplumsal meselelerle ilgilenen, millî duyarlığa sâhip geleneksel değerleri önemseyen kimselerdir.

Ârif Tipi

Ayverdi, romanlarında hayâtın anlamını ve varoluşun nedenlerini akıl yoluyla çözmeye çalışan şüpheli tiplerin karşısına “ârif” tipini çıkarır. Kitâbî bilgileri temel alarak, akıl yolu ile hayâtın anlamı, insanın varlık nedeni ve eşyânın hakîkati üzerine kafa yoran şüpheli tiplerin sinir buhranları ile sonuçlanan çabalarına karşılık; romanlarda, kulluk bilinci ile Allah'a teslim olmuş, hayâtın anlamına hikemî duyuşla vâkıf olmuş ârif tipleri dikkat çeker. Ârif bilir ki, asıl fâil Allah'tır ve dış dünya yaradılışındaki diyalektiği yansıtarak, organik bir bütünlük hâlinde akıp durur. Bu bilgiye o, akıl ve kitâbî bilgi yolu ile değil; kalbî sezgi yoluyla ulaşmıştır.

İnançlı Genç

Sâmiha Ayverdi'nin romanlarında, inançlı genç münevver tiplerinin varlığı dikkat çekmektedir. Onlar, Mutasavvıf Bilge tiplerinin öldürücü eğitim halkasında bulunurlar, **kâmil insan** olmaya müsâit rûhî bir çehre çizerler ve yaşadıkları toplumun geleceği için umut olarak görünürler. Bu roman kişilerinin, çoğu yaşlılarından farklı olarak, hayâtı eğlenceden ibâret görmeyen, varlık sorunu üzerine düşünen, yaşadıkları dönemin medenî ölçütlerine uygun eğitimi almış, sosyoekonomik konum bakımından yüksek, saygın mesleklere sâhip genç insanlar oldukları görülür. **Mürşit** konumundaki Mutasavvıf Bilge tipinden etkilenen inançlı genç münevver tipi, olay akışı içerisinde, karşıt değerleri temsil eden maddeci tiplerle karşı karşıya getirilerek, olumlu vasıfları belirginleştirilir.

Yozlaşmış Tip

Sâmiha Ayverdi, romanlarında yüzeysel, benmerkezci, yozlaşmış genç tiplerine de yer verir. Bunlar, hayâtı tek boyutlu olarak maddî yönüyle kavrarlar. Ömürlerine dünyevî arzu ve ihtirasları yön verir, hayâtı zevk ve eğlenceden ibâret görüp hafife alırlar. Bu kişilerin, romanlarda genellikle inançlı genç münevverler ile ikili zıtlık oluşturacak biçimde ele alındıkları görülür. Bu yolla, yozlaşmış tiplerin mutluluklarının çarpık bir zihniyetin üstüne geçirilmiş iğreti bir hal olduğu vurgulanır.

Böyle tiplerden bir örnek: "Zekî, mâlûmatlı, güzel ve şuh. Fakat ziyâde mağrur, ve haşin. İşte bu vasıflan yüzünden ona, akıllı diyemiyorum da, yalnız zekî diyorum. Bence akıl, akla yakışmayan çirkinlikleri ezabilmekle sâbit olur."

Ayverdi tanrıtanımaz (ateist) bir tip için şöyle der: "Bu akıl ve ilim ona haydut oldu, keşke hiçbir şey bilmeseydi de hilkate kafa tutmak akılsızlığından uzak kalsaydı."

Sâmiha Ayverdi fikrî yazılarında sıklıkla "gâfil münevver" bâzen de "câhil münevver" tiplerinden bahseder. Romanlardaki görünüşleriyle bunlar, yüksek ekonomik ve sosyokültürel seviyeye sâhiptirler, toplumla bağlarını kesmiş, yanlış batılılaşma kurbanıdır. Millî duyarlıktan, târih şuûrundan boşalmış, ezberci, taklitçi kişilerdir.

Kadının Değeri

Ayverdi İslâmiyet'in kadına bakışını *İnsan ve Şeytan* romanında şöyle dile getirir: "Adamın biri, Râbia Adeviye ismindeki ârif ve mütefekkir kadının yanında dünyâyı zemmediyormuş; o kadar ki ne kötülüğünü, ne vefâsızlığını, ne alçaklığını, ne hıyânetini, söylemedik hiçbir fenâlığını bırakmamış. Muhâtabı sabırla dinleyen büyük kadın, 'Yavrum demiş, eğer senin dünya ile alâkan olmasaydı onu bu derece kötüleyemezdin.' Kadın bir dünya değil mi Ferhat? Ona, nefretli ve vahşî bir alâka duyacağımıza, tabiî ve hakikî bir iştirak kursanız daha iyi değil mi? 'Kadın erkeğin yarısıdır', diyen Peygamberimiz, gene, 'kadın âküller üzerine gâliptir; çün-

kü bunlar huşûnet ve kabalıktan perhiz etmiş ululardır', diyor. Mevlânâ da: 'Kadın Hakk'ın cemâlini aksettiren ışıktır. O sanki Hâliktır mahlûk değil...' demektedir. Biz erkekler, kadına dil uzatmakla, meşhur olmak için Zemez kuyusunu kirleten kötü psikolojiye uydüğumuzun farkında olmuyoruz."

Millî Sanat

Özgürel'e göre romanlardaki tüm inançlı münevver tiplerin, millî hassâsiyetlere ve târih şuûruna sâhip, çağdaş gençler olarak resmedildikleri görülür. *Son Menzil* romanındaki Aziz şöyle konuşur:

"Gül ve bülbül tekrar eski saltanatlarına sâhip olmayabilir ve Türk zevki onları unutmaktan bir şey kaybetmez. Fakat bir eski besnenin vecdinden yeni bir âhenk meydâna gelmezse Türk sanatı ve zevki için bu gerçekten kayıptır. Bize mâzîden uzayıp gelmiş bir sevk zincirinin asil sesi lâzım... Köksüz çiçeği saksıya dikmez, vazoya koyarız; çünkü bir iki günlük ömrü olduğunu biliriz ve bu bir iki günden sonra da gideceği yer çöplüktür. Ondan ne başka bir gonca ne de mevsimden mevsime tâzelenme ve çoğalma beklenebilir."

İlham Mesnevî'den

Şeyh Gâlib *Hüsn ü Aşk*'ta âdetâ iftiharla "İlhâmımı *Mesnevî*'den aldım / Çaldımsa da mîrî malı çaldım" der. Özgürel de Sâmiha Ayverdi'nin romanlarında *Mesnevî* etkisinden söz eder.

Gözde Özgürel Ayverdi'nin romanlarındaki kişiler, olaylar ve örneklerin dayanağı olan *Mesnevî* beyitlerine dâir birçok örnek verir. *Son Menzil* romanındaki Ali Feyyaz tipi bir insân-ı kâmil timsâlidir. Onun metâneti, idrâki yalnızlığı ve olgunluğunu tasvir eden satırlar âdetâ *Mesnevî*'nin ilk 18 beytini hatırlatır:

"Ben her cemiyette, her mecliste ağladım, inledim durdum. Kötü halli olanlarla da düşüp kalktım, iyi halli olanlarla da.

Herkes kendi zannınca benim dostum oldu, ama kimse derûnumdaki esrârı araştırmadı.

Benim esrârım feryâdımdan uzak değildir. Fakat her gözde

onu görecek nur, her kulakta onu duyacak kudret yoktur."¹⁸

İnsan ve Şeytan romanındaki kadına yönelik: "Ve nihâyet o, Hâlık ile mahlûk arasında gizli bir köprüdür." ifâdesi, *Mesnevî*'den yapılan içerik aktarımıdır:

"Muhabbet ve rikkat insânî sıfatlardır. Gazap ve şehvet ise hayvânî sıfatlardır.

Kadın Hakk'ın nûrudur, sâdece sevgili değil, sanki Hâlıktır, mahlûk değil."¹⁹

İnsan ve Şeytan'daki şu satırlar *Mesnevî* ile metinlerarası ilgiyi gösterir:

"Karımın dediği gibi, mal, ikbal, alkış ve muvaffakiyet hep hilkatin tebessümleri, senin bize gülümsemenmiş Allah'ım! Ben ise günün birinde bu gülümseyen yüzün acı acı buruşacağını hiç düşünmedim. Şimdi o izzet ve ikbalden elimde ne kaldı? Bir gölge, kuru ve hazin bir hâtıra!.. İnsanın himmet eli, gök kapısını vuracak kadar yüksek ve uzun da olsa, kendisinin bir hiç olduğunu bilmezse olmuyormuş olmuyormuş işte. Olmuş görünse de gene tepe aşağı düşebiliyormuş..."

Özgürel'e göre bu ifâdeler *Mesnevî*'deki şu beyitlerden mülhemdir:

"Havada uçan kuşun yere düşen gölgesi de toprakta uçar gibi görünür.

O gölgeyi avlamaya kalkan ahmak boş yere koşar ki, tâkatsiz kalır.

O ahmak, yerdekinin, havadaki kuşun gölgesi olduğundan ve gölgenin aslının nerede bulunduğu habersizdir.

Gölgeye doğru ok atar. Bu araştırma yüzünden tirkeşinde ok kalmaz.

Gölgenin peşinden koşmaktan ömür tirkeşi boşalıyor, hayat geçip gidiyor.

Bir kimseye Hudâ'nın gölgesi mürebbîlik ederse onu vehim-

¹⁸ *Mesnevî*, c.I, beyit: 5-7.

¹⁹ *Mesnevî*, I, b. 2436-37

lerden ve gölgelerden kurtarır.”²⁰

Ayverdi'nin misal verme üslûbunu yoğun olarak kullandığı, bunu da *Mesnevî*'den ve *Kur'an*'dan ilhamla yaptığı belirtilir. Bir örnek: *Mesnevî*'de tahta kılıçla gidilen bir savaştan söz edilir²¹. Ayverdi *İnsan ve Şeytan*'da aynı misâli kendi üslûbuyla kullanır:

“Tahta kılıç kılıf içinde oldukça, kıymetlidir; zîra kılıfa bakan onu kılıç zanneder. Fakat kından çıkınca ağaç parçası olduğu anlaşılıp ateşe atmaya yarar. Tahta kılıcı cenge götürürsen, nâdim olursun. Bu dünyâda rûhuna bak ve gör ki, tahta kılıç gibi mânâsız mıdır, yoksa demir kılıç gibi cevherli midir? Bunun için sen de rûhunu bu dünyâda birçok defalar imtihan et, boş bir güvenle onu mânâlı zannedip son menziline bu boş zan ve îtimat ile gitme.”

Misallerle Anlatım

Özgürel Ayverdi'den ilgi çekici misal verme örnekleri seçmiş. Bu tarz *Kur'an* ve *Mesnevî* üslûbudur. Meselâ kişinin kendini dünyevî işlere kaptırmasının sonuçları *Son Menzil*'de şöyle misallendirilir:

"Kabahat benim değil. Sâhiden peşlerine takıldım gidiyordum, ama köşe başında gözüme bir insan pisliği ilişti, beni yolumdan o çevirdi. Dedi ki: "Sersem herif, kimlerin arkasından gidiyorsun? Dün ben bir adamın çıkınında öpe koklaya, üstüne titreye titreye evine götürdüğü ekme ve güzel kokulu yemişlerdim. Bir gece onların içlerinde misâfir kalmakla bak ne hâle geldim! Sen de mi dünyâyâ karışıp bana dönmek, kötü kötü bir köşeye atılmak istiyorsun?"

Bir başka öğretici misal:

"- Bak şu kuşlara, hiç uçarken birbirlerine çarpıyorlar mı? dedi.

- Hayır efendim! dedim.

- Çünkü biri yukardan uçarken öteki aşağı iner. Sen kuş kadar da mı olamıyorsun? Baktın ki karşıdaki öfkelenmiş sen de aşı-

²⁰ *Mesnevî*, I, b. 417-423.

²¹ *Mesnevî*, c.I, b. 710-715.

ğıdan al... Geçim böyle olur oğlum!..."

Sonuç Yerine

Yazıyı Emine Gözde Özgürel'e içten tebrik ve teşekkürle ve ulaştığı "sonuç"lardan kısa bir özetle bitirelim:

Sâmiha Ayverdi, romanlarında insanı ele alır, onun psikolojik buhran ve arayışlarını irdeler. Tasavvufî bağlamda insanı, âlemin kendisinde dürülü bulunduğu bir nokta olarak görür. Toplumsal planda ise insanın değerinin ölçüsü toprağına, insanına ve millî şuûra bağlı bir vatandaş olmasıdır. Bütün bu yönleriyle "insan"ı konu alan Ayverdi, çok değerli ve üretken bir yazarımızdır.

Ayverdi romanlarının odak noktasında bireyin mânevî arayışı vardır. Bu arayış, İslâm tasavvufunda karar kılar. Kişinin varlığından soyunup, kendi yokluğunu Allah'ın varlığı ile buluşturması anlatılır. Bu da hakîkî aşka ermekle gerçekleşir. Onun romanları, bu bireysel-tasavvufî tecrübeyi akıllar ölçüsüne indirir. Böylece o, mânânın arkasına sır vurarak onu ayna hâline getirir ve başkalarının anlayışına açmış olur.

Sâmiha Ayverdi'nin romanlarında içselleştirilmiş mânevî tecrübelerin hikâyesi dile getirilir. Bu noktada mânâ, madde ile birleşir, derûnî tecrübe, kelimelerle buluşur. Böylece o, İslâm tasavvuf düşüncesinden hareketle, edebî anlamda değer üretmiş bir yazar olarak görülmelidir.

Şevkinigâr Kıt'a ²²

Prof. Dr. Mustafa Tahralı

-Neyzen Ahmet Şahin'e-

Bir dem takılıp dâmına olmuşsa şikârı
Üftâdesidir seyrine dil bestenigârın
Efzûn olur elbet nice bin âh ile vâhu
Düşmüşse gönül seyrine şevkinigâr'ın*

Ağustos 2011, İstanbul

Şevkinigâr Kıt'a ²³

-Neyzen Ahmet Şahin'e-

Yine firkat ateşi şevkimi efzûn ediyor
Güzelim, neredesin ey bestenigârım geliver
Nev be-nev nağmelerin şevk ile dillerde gezer
A benim cûş-i dilim, şevkinigâr'ım* geliver

22.3.2012 / İstanbul

* "Şevkinigâr", Neyzen Ahmet Şahin'in terkip ettiği bir makam adıdır.

²² **Vezi:** Mef'ûlü Mefâilü Mefâilü Fe'lün.

²³ **Vezi:** Feilâtün (Fâilâtün) Feilâtün Feilâtün Feilün.

Sâmiha Ayverdi ile İlgili Bir Anket*

Savaş Aygener**

I • Tez konunuzu nasıl belirlediniz?

Bilindiği üzere bilimsel çalışmayı vâreden temel hareket noktası, merak ve hayret güdüleriyle donanmış olan araştırmacının herhangi bir durumu problematik hâle getirmesidir. Bu hareket noktası, ilmî araştırma sürecinde görünmeyen fakat önemli bir zihnî aşamadır. Araştırmacı, bir durumu kendisi için problematik hâle getirip zihninde inşâ ederek durumu önce anlamaya ve sonra açıklamaya çalışır. Durumu önceden hazır ve hattâ dayatılan kalıpların ötesinde düşünmeye gayret eder. Ülkemizde ilmî metodolojinin bu önemli ilk halkası ne yazık ki ihmal edilerek çalışmalar, rastgele, iç ve dış modanın etkisiyle, böyle değilse, başka faktörlerin ve çoğu zaman bilim etiğiyle bağdaşmayacak şartların belirlenmesiyle gerçekleştirilmektedir.

19. yüzyıl, Osmanlı için geleneksellik modernitenin gereklerinin berâber yaşatılmaya çalışıldığı, başka bir açıdan siyâsal ve sosyolojik olarak ifâde ettikleriyle imparatorluk ile ulus devlet gereklerinin kaynaştırılmaya gayret edildiği bir dönem olmuştur. 19. yüzyılın arkasından gelen 20. yüzyıl, imparatorluk olarak hayâtına devam edemeyen bir devlet ve toplumun, kurucu unsurlarını muhâfaza etmek koşuluyla, şekil değiştirip ulus devlet olarak örgütlene-

* Sâmiha Ayverdi konusunda tez yapanlara İpek Dağlıoğlu tarafından elektronik posta ile gönderilmiş sorulara Savaş Aygener'in verdiği cevaplar.

** Hacettepe Üniversitesi Yrd. Doç. Dr. Serdar Sağlam'ın danışmanlığında 2011 yılında "Osmanlı Türk Medenîleşmesi Ekseninde Türk Muhâfazakârlığı ve Sâmiha Ayverdi" isimli tezi hazırlayan sosyoloji yüksek lisans öğrencisi.

rek târihte kalma, yok olup gitmeme çabası ile başlamıştır. 20. yüzyıl, gerek ulus devletin içine sıkıştırılarak yerleştirilebilenler açısından, gerekse yerleştirilemeyip dışarıda bırakılanlar açısından coğrâfî, târihsel, siyâsal, demografik ve sosyolojik anlamlarıyla tam bir dramın yaşandığı insanlık aşamasıdır. Bu süreç önce Osmanlı sonrasında Türk modernleşmesi olarak adlandırılmıştır.

Modernleşme uygulamaları ile toplumun dokusu arasındaki farktan kaynaklanan toplumsal mesâfe ve çatışma, batılı hayat tarzı ile desteklenen seküler ve dîni, kültürel değer ve sembollerle desteklenen geleneksel hayat tarzının ifâde ettiği kimlik meselesi, yeni toplum ve devlet anlayışı sonucunda îcad edilenle gerçekliğin örtüşmemesi, hayat ile projenin uyuşmaması ve toplumsal düzeyde boşlukların çıkması, modernleşme isteği ve fakat transfer edilen modernitenin kavram ve ürünlerinin kültürünün olmayışı, modernleşmenin batı taklitçiliği üzerinden yürütülmesinin doğurduğu sonuçlar, dînin toplumsal hayattaki sınırlarının çizilmesinde karşılaşılan gerilim noktaları, aydın ve halk ikilemi, millî kültürü inşâ etme çabalarının berâberinde getirdiği tepeden inme, otoriterleşen modernleşme süreci ve karşı tepki sorunları, dil, müzik, sanat, giyim gibi günlük hayatta somutlaşan geçmişin ve yeninin, geleneksel olanla modernin sembollerinin çatışmasının doğurduğu hassâsiyetler. Aynı zamanda Türk muhâfazakârlığının beslenme kaynakları ve özel olarak Ayverdi'nin söyleminin belirleyicileri olarak da kendini gösteren bütün bu gerilim durumları, çalışma konumuz açısından problematik ettiğimiz alanın sınırlarını çizdi.

2. Daha önce *Sâmiha Ayverdi'ye âit bir eser okumuş muydunuz?*

Evet. Ayverdi'nin eserleri hayâtımın belirli aşamalarında ben-denize eşlik etmiştir diyebilirim. İlk olarak yaklaşık 20 yıl önce üniversite öğrencisi iken Nezihe Araz, Safiye Erol ve Sofi Huri ile berâber yazdıkları *Ken'an Rifâi ve Yirminci Asrın Işığında Müslümanlık* adlı eseri okumuştum. Ken'an Rifâi'nin hayâtını, görüşlerini aktaran ve huzûrunda tutulan notları içeren kitap, sosyoloji öğrenen ve ha-

yâtı anlamlandırmaya çalışan genç adamın ezberlerini bozmuştu. Kimlik ve kişilik edinme çabama, çocukluktan beri nereye gitsem, ne yapsam peşimi bırakmayan can sıkıntımı dindirecek olanı arama kaygısı eklenmişti. Zorlukla oluşturduğum değer ve düşünce dünyâma gedikler açılmıştı. O dönem içinde bulunduğum hâli, tatminsizlik olarak adlandırabilirim. Târifi imkânsız bir ateş içimdeydi sanki. Yaşadığım bir olayı unutamam. Bir gün eve gitmek üzere otobüse bindim. Dillendirdiğim hâli yaşıyorum. Zihnimde sürekli sorular, sorgulamalar, hesaplaşmalar, bocalamalar... Yanıyorum âdeta. Nefes de alamıyorum. O zamanlar otobüslerin gövdesini kuşak gibi saran reklam panoları var. Otobüste ayaktayım, terliyorum. Başımı kaldırdım, gözümün önünde bir reklam panosu, üzerinde 'ateşte açan çiçekler' yazıyor. Bu gönlüme ve zihnime umut mayalayan müjdeydi. İnsanın hayâtında maddî mânevî darlık ve genişlik zamanları olabiliyor. Önemli olan darlık zamanlarının da geçiciliğini bilerek umutla açacak olan çiçekleri barışla selâmlayabilmek. Yine aynı yıllar ve haller. Okuduğum diğer kitapları, beşerî aşktan ilâhî aşka yönelen Meryem karakterinin oluşturulduğu *Aşk Budur*, kendini bulmak ve hakîkate ermek için müşahhas makâma ihtiyaç duyan Aliye karakterini anlatan *Batmayan Gün*, Avrupa'da yaptığı hukuk ve iktisat eğitiminden sonra iş hayâtının sıkıcılığından ve tatminsizliğinden bunalan Cemil karakterinin yer aldığı *Ateş Ağacı* olarak hatırlıyorum. Ayverdi'yi okuyordum, fakat akademik olarak başka konular üzerinde tez çalıştım. İlk dönem okumalarım daha çok kişisel gelişim kaygısıyla yöneldiğim eserler üzerineydi. Daha sonraki zamanlarda Ayverdi'nin 1946 yılından sonra yazdığı, millî kültür ve mânevî değerlerin gelecek kuşaklara aktarımı konusunda sorumluluk hissederek daha çok toplumsal, târihî konu ve olaylara ağırlık veren kitaplarına yöneldim. Tez çalışma kararını Ayverdi ile tanışmamdan yıllar sonra, diğer eserlerini okuduktan sonra verdim. Sonuçta Sâmîha Ayverdi, tuttuğunu bırakmayan, kendisine yönelen bir adımı koşarak yakalamaya çalışan, sevdiğinin gönlünü ve zihnini güzelliğiyle avlayan, matbuatta kendisi için kullanılan bir sıfatla anlatacak olursak, "dişi aslan"dır. Allah rahmet eylesin, daha doğ-

rusu, onlar zâten rahmeteydi. Allah bizleri onların rahmetinden, himmetinden eksik bırakmasın.

3. Okuduklarınız içinde sizi en çok etkileyen eseri hangisi oldu?

Bu durum, süreç içinde değişiklikler gösterdi diyebilirim. Bu sâdece bendenizin görüşü olmayıp Ayverdi'yi okuyan insanların da ortak kanaatidir. Eserlerin herhangi maddî mânevî bir karşılık beklenmeksizin, tam bir hasbîlik ve ihlâsla kaleme alınmış olmasının sırrı sonucu olsa gerek, Ayverdi, eserleri aracılığıyla okuyucu ile bir bağ kurar. Bir süre sonra kitapların aracılığının da ortadan kalktığını, sizinle doğrudan ve karşılıklı olarak sohbet ettiği hissine kapılırsınız. Bu sohbet sizin ihtiyaç ve beklentilerinize paralel olarak *Boğaziçi'nde Târih*'te olduğu gibi İstanbul'un kültür ve medeniyeti üzerine, *İnsan ve Şeytan*'da örneklediği gibi iyi ve kötünün, başka bir ifâdeyle ruh ile nefsin hesaplaşması ve çatışması üzerine şekillenebilir. Sonuçta Ayverdi'nin eserlerinin etki alan ve düzeyinin okuyucunun ihtiyaç ve beklentilerine göre değişiklikler gösterdiğini söyleyebilirim.

4. Tez hazırlarken Sâmiha Ayverdi'yi şahsen tanıyanlarla görüştünüz mü?

Öncelikle niyetimi saygıdeğer Hocam Prof. Dr. Kenan Gürsoy'a açtım. Zâten kendileri çalışmalarımı akademik zeminde yapmam noktasında bendenizi yüreklendiriyorlardı. Sevinç ve heyecanla karşıladı. Gerek Ayverdi'yi şahsen tanıması, gerekse Türkiye'nin ilk din sosyologu olması nedeniyle Prof. Dr. Mehmet Râmi Ayas'a yönlendirilmiş oldum. Kendisi çalışmayı satır satır okuyarak görüş ve önerileriyle katkıda bulundu. Prof. Dr. Mehmet Râmi Ayas Hoca'nın saygıdeğer eşi, Aysel Ayas, Ayverdi'nin yetiştirdiği özel insanlardan bir örnek olarak hayâtımıza teşrif etti. Günler süren sohbetler sonucunda Ayverdiler'in nasıl çoğaldığını bizzat tecrübe ettik. Yine Ayverdi'nin yetiştirdiği bir başka özel in-

san Dr. Müjgan Cunbur ile Ayverdi'nin eser ve görüşleri üzerine sohbet etme şansım oldu. Ayverdi'yi şahsen tanıyanlarla gerçekleştirdiğim görüşmelerim sonucunda Ayverdi'nin insanlar üzerindeki etki gücüne şahit oldum. Ayverdi, gerek eserleriyle gerekse insanda mündemiç insanlık halleriyle hizmet etmeye devam ediyor.

5. Araştırmanız sırasında ne gibi güçlüklerle karşılaştınız?

Sâmiha Ayverdi üzerine yapılmış önceki çalışmalar genellikle Türk Dili ve Edebiyatı bölümlerinde gerçekleştirilmiş. Bu çalışmalar daha çok Sâmiha Ayverdi'nin edebiyatçı yönü üzerinde durmuşlar. Çalışmalar Sâmiha Ayverdi'nin edebî şahsiyetini ve tasavvufî bakış açısını konu edinmiş. Bizim için Sâmiha Ayverdi'nin entelektüel konumu ve söylemi, edebiyatçı oluşunun ötesinde anlam ifade etmekteydi. Öncelikle Sâmiha Ayverdi, medeniyet kurucu zihniyetimizi, arkeolojik olmaktan çıkararak kurucu niteliğine tekrar kavuşturmanın kaynaklarını vermesi bakımından kritik anlam ve öneme sâhiptir. Fakat söz konusu anlam ve önem, Ayverdi'nin söylemini de doğuran içtimâî ve târihî sürecin anlaşılmasıyla ortaya çıkabilirdi. Bu durumun kaçınılmaz sonucu olarak öncelikle Osmanlı ve Türk modernleşmesinin karakteristikleri ve uygulamaları ele alındı. Özellikleri, karakteristikleri, kaygı ve eksiklikleriyle Türk muhâfazakârlığı olgusu, Osmanlı Türk modernleşmesi ekseninde işlendi. Bu anlamda târihî süreç çalışmanın arka planını oluşturdu. Doğal olarak söz konusu hususlar, Sâmiha Ayverdi'nin söylemine ilişkin toplu bir değerlendirmeyi zorunlu kılmıştır. Dile getirilmesi gereken bir diğer husus, Sâmiha Ayverdi'nin söyleminin teorik bir zemîne oturtularak analizinin yapılmasıdır.

Çalışmanın değerli bir jüri karşısında savunulması bendenizi memnun eden bir gelişmeydi. Zira jüride yıllarca Türk sosyolojisi dersleri veren, Osmanlı ve Cumhûriyet dönemi entelektüellerinin görüş ve tartışmalarına hâkim Prof. Dr. Nevin Güngör Ergan, Osmanlı'dan Cumhûriyet'e taşınan bir problem alanı olarak kültür ve medeniyet meseleleri üzerine yayına sâhip, kişilerin inşâsının gerçek-

leşmeden toplumsal inşânın gerçekleşmeyeceğini sürekli vurgulayan Prof. Dr. Suna Başak, Osmanlı ve Türk modernleşme süreci ve uygulamaları derslerini okutan târihçi Doç. Dr. Ayten Sezer, mikro boyuttan makro boyuta toplumsal gerçekliğin inşâsında dînin yerinin bilincinde olan Yrd. Doç. Dr. Nilüfer Demir ve yıllarca siyâset sosyolojisi dersi veren, Osmanlı ve Türk düşüncesinin devamlılıkları ve kırılma noktalarını tespit alanına hâkim ve aynı zamanda çalışma süresince güvenini ve desteğini esirgemeyen, tıkanığım zamanlarda ferahlığı yaşatan danışmanım Doç. Dr. Serdar Sağlam yer alıyordu.

6. Çalışmanızda Sâmiha Ayverdi'yi nasıl ele aldınız?

Öncelikle Sâmiha Ayverdi'yi tanıtma kaygısı güttük. Bu bağlamda hayâtına, kronolojisine, eserlerine, ödüllere yer verdik. Sonrasında dernek ve vakıf faaliyetlerini dillendirdik. Sonrasında "Mistik bir kadın yazar", "Sâmiha ana", "vatan ana", "yaman bir Türk akıncısı", "alperen", "millî hâfıza", "vakıf ana", "İstanbul hanımefendisi", "son Osmanlı" gibi sıfatlarla anılan ve hayâtını Türk ve İslâm kültür ve medeniyetine hizmete adanmış bir mütefekkir olarak Sâmiha Ayverdi, bir Türk muhâfazakârı olarak ele alındı. Sâmiha Ayverdi'nin söyleminin yerli bir entelektüel düşüncenin oluşmasındaki etki ve katkısının ne olduğu sorularına cevap arandı. Çalışmamızda bir Türk muhâfazakârı olarak Sâmiha Ayverdi'nin söylemi, yedi bileşene ayrılmış ve bileşenlerin problematik ettiği konulara analize tâbi tutulmuştur. Söylem, sosyo-kültürel bileşen ve sosyal yabancılaşma ve benlik yitimi problemi, ideolojik bileşen ve misyonerlik ve komünizm problemi, düşünsel bileşen ve materyalizm ve pozitivism problemi, mitsel ve nostaljik bileşen ve sembol şehir, mekân ve ideal şahsiyet problemi, dîni bileşen ve taassup problemi, târihî bileşen ve devamlılık ve kopuş problemi, politik bileşen ve devletin bekâsı problemi başlıklarıyla ele alınarak incelenmeye çalışılmıştır.

7. Günümüzde Sâmiha Ayverdi'nin bir yazar olarak yeterince tanındığını

düşünüyor musunuz?

Düşünmüyorum. Sâmiha Ayverdi'nin yeterince tanınması, insanların kendilerini ve Türkiye'yi anlama gayretiyle paralel olarak gerçekleşecektir. İnsanlık, insânî ve evrensel değerlerden uzak bir zihniyetin neden olduğu dünya savaşları, bunalımlar, ölüm ve kayıplar, sömürgecilik ve bu bağlamda sıralayabileceğimiz, her alanda bozulma ve çözülmeye karşılık gelen birçok olayla nefes alamaz durumdadır. Bu durumu okuyabilen ve bundan rahatsızlık duyanlar ahlâkî, sosyal, entelektüel ve vicdânî bir arayışın içindedir. Söz konusu arayışın içinde olanlara Sâmiha Ayverdi'nin insânî ve evrensel değerleri eserleriyle somutlaştırması ve bugünün insanının kullanımına açması anlamlıdır. Bu bakımdan Sâmiha Ayverdi'nin eserleri, bugünün modern insanının zihinlerini açıp ezberlerimizi bozacak, eksikliğini çektiğimiz paradigmal aşığı bulabileceğimiz birçok zenginleştirici unsuru barındırmaktadır. Yine Sâmiha Ayverdi'nin tanınması, özgün Türk düşüncesi arayışında olanlarla berâber de artacaktır. Türkiye'nin dertleriyle dertlenen ve çözüm arayışına giren insanların yolları Sâmiha Ayverdi ile bir yerde kesişecektir. Nitekim anlaşılmıştır ki felsefe, bilim, sanat, edebiyat ithal edilemez, edilse bile toplumsal taban ve desteği olmadığı için bir süre sonra takma bıyık misâli düşüp kaybolur. Bu arada Sâmiha Ayverdi'nin öncülüğünde kurulan kurumsal yapıların söz konusu ettiğimiz dertli insanları bir araya toplama gibi bir işlevinin olması da bir şanstır. Fakat buralarda meşalenin elden ele geçmesine izin verecek atmosferi oluşturmanın ülkemizde eksikliğini çektiğimiz düşüncenin ekolleşmesine hizmet edeceğini unutmamak gerekir.

8. Sizce Sâmiha Ayverdi'nin asıl öne çıkartılması gereken yönü hangisidir?

Sâmiha Ayverdi'nin amacı, eski kültürü aynen muhâfaza etmek, onu, folklorik ve ritüel düzeyde tekrar tekrar yaşatmak değil, geçmişi içkinleştiren bir anlayışla geleneğin, eskinin, daha doğrusu

geçmişin eskimez yapısal taraflarını kullanarak bugünü ve yarınları üretmekti. Kendisi, dogmatik, başka düşünceye açık olmayan, mutlak teslimiyetçi bir içtimâî ve siyâsal atmosferde düşüncesini ve hayat biçimini ifâde etmek zorunda kalmıştır. Ifâde biçimi de edebiyat olmuştur. Pozitivist paradigmanın hesapsız ve merkezlessiz bir şekilde değişim yanlısı oluşunu, başka bir ifâdeyle, modernleşmeci batıcı zihniyetin değişimi tâbiri câizse fetişleşirmesini, toplumsal hâfızanın devlet aklıyla ve bürokrasinin imkânlarıyla silinmek istenmesini kıyasıya eleştirerek târihî misyonunu yerine getirmiştir. Batı düşüncesinin basit bir tüketicisi olan aydınlara savaşı borç bilmiştir. Nasıl Dostoyevski zamânında Rusya'nın batılılaşma çabalarıyla kendini gösteren hesapsız dönüşüme karşı çıktıysa Sâmiha Ayverdi de edebiyattan mûsikîye, mîmârîden felsefeye her alanda yaşanan işgâle direnen yaman bir Türk akıncısı ve alp eren olmuştur. O, Türkler'in dünya târihi üzerinde özne olmaktan çıkıp nesne durumuna düşmesini içine sindiremeyen ve 21. yüzyılın Yûnus'unu, İtrî'sini, Fâtih'ini, Sinan'ını doğurarak insanlığa armağan etmek isteyen Sâmiha Annemizdir. Bireyden hareketle kademeli olarak toplumumuza, müslüman coğrafyasına ve insanlığa seslenen Sâmiha Ayverdi, İslâm'ı yüksek bir idrakte algılayarak, içselleştirilemeyen ve hattâ araç hâline getirilen din algısına şiddetle karşı çıkmıştır. Ayverdi, İslâm'ın bütün insanlık için teklif ettiği "değer temelli yaşanan din anlayışı"nı mesâisinin ana gündeminde tutmuştur. Bu nokta asıl öne çıkarılması gereken yönlerden biridir. Bir diğeri, Ayverdi'nin Türk muhâfazakârlığının da bir eksikliği olan birey temelli hümanistik geleneğin inşâ edilmesine hizmet etmiş olmasıdır.

9. *Sâmiha Ayverdi'yi diğeri yazarlardan ayıran özellikleri sizce ne-lerdir?*

Sâmiha Ayverdi, öncelikle inandığı gibi yaşayan bir insandı. Dönemin muhâfazakâr olarak adlandırılan yazarlarının aksine sözlerinin karşılığını bizzat hayatında bulabilirdiniz. Etki gücünün

yüksekliğinin bir nedenini burada aramak gerekir. Sağlam düşünce-
nin sağlam bir dil ile kurulabileceğini bilerek sâhip olduğumuz dil,
din, coğrafya ve târihten beslenerek evrenseli gözetmiştir. Her şey-
den önce sâhicidir Sâmiha Ayverdi. Kültürü dış görünüşüyle, kabu-
ğuyla, ritüeliyle muhâfaza etme modasının olabildiğince yaygınlaş-
tığı bugünlerde ne kadar da Ayverdi sâhiciliğine ve açıksözlülüğü-
ne ihtiyaç duyuyoruz. Kendisini diğerlerinden ayırt eden özellikler-
inden bir diğeri, devletin ve milletin bekâsının her şeyin üzerinde
tutulduğu *a priori* sâbiteden hareketle, ihtiyâcımız olan zihniyet sıç-
ramasının ipuçlarını eserlerine yerleştirmiş olmasıdır. Ayverdi'nin
eserleri Türk-İslâm medeniyetinin karakütüsü mâhiyetindedir. İh-
tiyâcımız olan geçmişle bugünü buluşturan ve sonrasında geleceğe
yönelen, yenilenme ve tâzelenmenin ipuçlarını vermesidir. Sâmiha
Ayverdi'nin eserleri, geçmişi bugüne ve bugünü geleceğe taşıma
potansiyelini içinde barındıran zihniyetin nasıl somutlaştığı, sosyo-
kültürel gerçeklikte nasıl karşılık bulduğunu göstermesi bakımından
önem arz etmektedir. Millî ve mânevî değerlerin merkeze ve belir-
leyici konuma alındığı bir değişme anlayışı ile tekrar hâkim medeni-
yetin tarafımızdan kurulacağından kuşku duymayan Ayverdi, ta-
savvufun aksiyon hâlinde, değer üreten, dinamik rûhunu başat un-
sur olarak ele almıştır. Ayverdi, maddeyi ve maddeyi ortaya koyan
yöntemleri inkâr etmeksizin, mânâyı ve mânâyı ortaya koyan tasav-
vufî irfan ve mârifetin değerinin de ufuk açıcı önemini dillendirmiştir.
Sâmiha Ayverdi, Türk-İslâm medeniyetinin dayandığı "toplum-
sal sözleşmenin esasları"nı, kaynağını tasavvuftan alan, gücünü
tüm zaman ve mekânlarda değişmezliğinden devşiren insânî ve
evrensel değerler üzerinden anlatmıştır. Bu ele alış, aynı zamanda
insanlık olarak târihsel pratiklerimizin dayanması gereken, eskimez
değerleri vurgulamak anlamına gelmektedir. Sâmiha Ayverdi'nin
bir yazar olarak özgünlüğü noktasında son olarak şunu söyleyebil-
rim: O, batıcılarımızdan daha fazla batıyı, gelenekçilerimizden daha
fazla geleneği bilerek birey, toplum ve dünya sorunlarına yaklaş-
mıştır. Bir taraftan insanlığın eskimeyen klasik sorularına cevap bul-
maya gayret etmiş diğer taraftan günün değişen sorunlarına eğil-

miştir. Bu anlamda eserleri klasikleşme yolundadır. Tanpınar, modernleşme mâcerâmızı değerlendirirken bir yerde “üç kuşak üst üste okuduğumuz beş kitabın olmadığı”nı söyler. Dikkat ediyorum Ayverdi’yi iki kuşak okumuş ve ilgi de devam ediyor. Bu, geçmişten geleceğe ortak bir dilin oluşmasına katkı sağlayacağı gibi sosyo-kültürel genetiğin devâmına da sebep olacaktır.

10. Sizce Sâmiha Ayverdi hakkında yeterince araştırma yapılmış mıdır?

Yapılmamıştır. Bu bir sorundur. Fakat daha büyük bir sorun, nitelikli, tezi olan çalışmaların olmayışıdır. Dışarıda Ayverdi’nin entelektüel ağırlığının altında olan insanlar üzerine bile onlarca çalışma yapılmaktadır. Psikoloji, sosyoloji, ilâhiyat, sosyal psikoloji, târih, sanat târihi, mîmârî, antropoloji, felsefe gibi alanlarda çalışmaların Ayverdi’nin eserlerine yönelmesi gerekir. Felsefede örneğin kişinin inşâ süreci, insanın etik bir varlık olarak oluşumu önem arz etmektedir. Şahsiyetli insanın oluşumuna büyük önem veren Ayverdi, eserlerinde bunun nasıl gerçekleşeceğini mesellerle, öykü ve romanlarla dile getirmiştir. Sâmiha Ayverdi, insanın bütün zaman ve mekânlar için geçerli, evrensel trajedisinin oluşturduğu ontolojik gerilimi, irâdesini kullanarak değerler karşısında yapacağı özgür tercihle aşmak çabasıdadır. Fakat bu durumları problematik hâline getirerek işleyen çalışmaların çoğalmasa gerekmektedir. Türk düşüncesinin çeşitlenip zenginleşmesinin yolu da buradan geçmektedir. İnanıyorum ki Sâmiha Ayverdi’nin bin bir emek ve ihlâsla serptiği tohumların yeşermesi için çok beklememiz gerekmeyecek. Hayırla inşallah!

Türk Kimliği ve Sâmiha Ayverdi'de Kültürümüz

Zeki Önsöz

Günümüzde en fazla ele alınan konulardan biri kişilerin veya toplumların kimlik meseleleridir. Son yıllarda "Türk kimliği" sıkça tartışılan konulardan biridir. "Türk kimliği nedir?" sorusuna da farklı şekillerde cevap verilmektedir.

Yazımızda Türk kimliği ve kimliğimizin ana unsurları, büyük yazar ve düşünürümüz Sâmiha Ayverdi'nin Türk kültürü hakkında yazılmış en değerli başucu eserlerinden biri olan *Boğaziçi'nde Tarih* isimli eserindeki düşünceleriyle birlikte incelenecek ve kimliğimizin ne olduğu konusunda bir sonuca varılmağa çalışılacaktır.

Türk kimliği nedir?

Biz Türkleri başka milletlerden ayıran, bizi biz yapan özelliklerin bütününe Türk kimliği diyoruz. Bu özelliklerimiz genellikle kültürümüzden gelir. Kültür, en genel anlamıyla hayat şeklimizi ifade eder. Kültür; bir milletin devlet yönetme biçiminden eğitim ve öğretime, hukuk anlayışından gelenek ve göreneklerine kadar her türlü değeri içine alan kavramdır. Türk kültürü içinde yaşayan bir kimse, bu bilgiler doğrultusunda kendi davranışlarını, yaşayış tarzını şekillendirir. Dolayısıyla içinde yaşadığımız kültür, bize bir kimlik şuuru kazandırır. Milletçe sâhip olduğumuz maddî ve mânevî değerlerin hepsi kültürümüzü meydana getirir.

Sâmiha Ayverdi kültür ve değerlerimizin önemini şöyle ifade etmektedir; "Vatan müdâfaası bir toprak ve coğrafya dâvâsı olduğu kadar bir kültür, bir sanat, bir îman, bir medeniyet ve bir milleti millet yapan değerlerin topyekûn korunması demektir...²⁴

²⁴ Sâmiha Ayverdi, *Boğaziçi'nde Tarih*, Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul 2013, s.112.

Her kültür bir kimliktir. O kültürün kişilere eğitim, gelenek-göreneklerle kazandırdıkları da kişinin millî kimliğini oluşturur. Kimlik bunalımı denilen şey, aslında kültür buhrânıdır. Hangi sebeple olursa olsun, toplumda yaşanan hızlı değişimler, kültür değişmelerine sebep olmaktadır.

Sâmiha Ayverdi toplumdaki medeniyet değişmelerinin önemine dikkatimizi şöyle çekiyor;

“Medeniyet değişmeleri kadar bir milletin ikbal ve istikbâli için tehlikeli olabilecek az şey vardır. Ne harpler, ne istilâlar, ne yağmalar, ne kıtaller, bir milleti millet yapan cevheri yok edemez. Ammâ kötü benimsenmiş bir medeniyet, eskisini, tek canlı hücre bırakmamacasına kurutup imhâ edecek olursa, târihi, dili, dîni, âdet, an’ane ve mefâhiri de top yekûn silinir ve artık o millet için hayat bitmiş demektir. Bu yüzden, hiçbir medeniyet diğerinin üstüne gelip onu imhâ ve istilâ etmemeli, fakat bir araya gelmelidir.

Kırk yıl kıran olmuş eceli gelen ölmüş... diyen ata sözü, kırk yıl süren kıranda bile topyekûn imhâyı değil, ecel kurşunu isâbet edenin ölmesini kabul ediyor. Halbuki yabancı fikir ve ideolojilerin kıyasıya saldırılarıyla hâsıl olan kıran, bütün bir milletin varlığını silip süpürmeye, bütün bir milleti kırana geçirmeye kâfi...”²⁵

Yabancı bir kültür içinde sâhip olduğumuz kültürün yadırganmasının önemli sebeplerinden biri de iki kültür arasındaki farktır. Bir topluma veya millete “Âit olma” âidiyet, mensûbiyet hissi insanın kendi eğitimine, içgüdüsüne ve psikolojisine bağlıdır. Fert olarak bu kimlik, kısaca âidiyettir. Yâni “ben Türk’üm” diyen, kendini Türk hissedenden Türk’tür. Ama “Biz Türkler kimiz ve neyiz?” sorusunun cevâbına âidiyetten başka kültürümüzün temel taşları olan en az 5-6 unsur daha gerekir. Bunlar milletimizi meydana getiren fertlerin çoğunun yâni Türk kimliğinin özellikleridir.

Türk kimliğinin ana unsurları nelerdir?

1. Dilimiz Türkçe:

²⁵ a. g. e. s. 260.

Dil, insanın yalnız konuşabilmesi, düşündüğünü başkalarına iletebilmesi değildir. Dil, insanın gözüdür, beynidir, düşüncesi, rûhudur. 2007 yılı itibâriyle nüfûsu yaklaşık 71 milyon olan Türkiye’de çoğunluğun anadili % 86.21 nispetinde Türkçedir. Türkçe, yeryüzünde yazılı ürünler vererek kültür dili hâline gelmiş, geçmişi en eskilere uzanan sayılı diller arasındadır. Millî varlığımızın temel taşlarından biri olan dilimiz bize eski kültürümüzden kalmıştır. Dilimiz bizi bir anda Orta Asya’daki Göktürkler’e ve ondan daha öncekilere bağlamaktadır. Türkçe, Ural-Altay dil âilesine âit olup, Asya’nın kuzeyinden Avrupa’nın içlerine kadar 300 milyona yakın insan tarafından konuşulmaktadır. Yeryüzünde anadili Türkçe olup bizim sınırlarımızın dışında yaşayan milyonlarca insan, Türklerin Türkiye’ye gelmeden önce de târihleri olduğunu ortaya koyar.

Türkçeyi inceleyen uzmanlar son derece mantıklı, bir dil yapısı ile karşılaştıklarını ifade etmişlerdir. Türkçeyi başka dillerden ayıran en önemli özellikler kısaca şunlardır:

a) Türkçede ses uyumu vardır. Türkçe, ünlüler açısından zengin bir dildir. 8 temel ünlü “a, e, ı, i, o, ö, u, ü” olup, sözcüklerdeki ilk hecelerde ince ünlülerden sonra ince ünlülerin veya kalın ünlülerden sonra kalın ünlülerin gelmesine “Büyük ses uyumu kuralı” denir.

b) Türkçe bitişken bir dildir. Türkçede sözcüklerin kökü değişmez. Türeme ve çekim eklerle olur. Bu durum Türkçeye kelime üretmede eşsiz bir güç ve zenginlik kazandırmaktadır.

c) Türkçenin söz dizimi (sentaks) özelliği. Türkçede genel kural, özne başta, yüklem sonda ve tümlecin ortada kullanılmasıdır. Söz dizimi açısından diğer önemli bir özellik ise, yan cümlelerin ana cümleye çok kolay bağlanış biçimidir. Türkçenin bu temel özellikleri geçmişten günümüze değişmemiştir. Türkler, Anadolu’ya geldikten sonra Bizans’tan yâni Yunancadan Türkçeye çok az kelime almışlardır. Bu da vatanımızın iddia edildiği gibi mozaik olmadığını ortaya koyan hususlardan biridir. Türkçenin anlatım gücü, özellikle deyimler, atasözleri, mâniler ve bilmeceler ile çok zengindir.

Böylesine zengin bir dil olan Türkçe, geçmişte, içine girdiğimiz İslâm medeniyeti sebebiyle, Fars ve Arap kültürlerinin etkisinde

kalmış, günümüzde ise batı dillerinin, özellikle İngilizcenin etkisindedir. Nesiller arası anlaşmanın sağlanması için dilimize kazandıracak yeni kelimeler dilimizin kurallarına uygun üretilmelidir. Dilimizi ilgi ve sevgi ile korumalı ve geliştirmeliyiz. Türkiye’de anaokulundan itibaren okullarda yabancı dil öğretim modasını ve yüksek okullarda yabancı dille eğitim çılgınlığını gözden geçirmeliyiz. Türklerin Türkçeyi kaybetmelerinin Türk kimliğini kaybetmek anlamına geldiğini bilmeliyiz.

Türklerin dil ve kültürlerini kaybetmelerinin nasıl bir sonuca yol açtığını Sâmîha Ayverdi şöyle açıklıyor;

“Binlerce yılın ardından gelen Türklük, şimdiye kadar geçtiği ve yerleştiği toprakların adına, acı kayıplara uğramıştı. İran’da Acmleşmiş, Irak’da Araplaşmış, steplerde Ruslaşmış, Bizans’da Ortodoks, Avrupa’da Katolik olmuş, Macar, Fin, Bulgar adları altında dâima kendi kendine kılıç çekmiş, kendi kendini kırmıştı.”²⁶

2. Dînimiz İslâm

“Türk” kelimesi bugünkü şekliyle ilk defa Orhun Kitâbeleri’nde görülmüştür. Türk kelimesi, Türklerin millî hayat felsefesi olan “Töre”den gelmektedir. Türkler İslâmiyet’i seçmeden önce tek Tanrılı bir sisteme inanıyorlardı. Türk, Töre’ye uyararak, Tanrı’nın her türlü ihsânına yâni “kut” a kavuşmuş kimseydi.

Türkler, Orta Asya’da 8. asırdan itibaren ve 10. asırda Karahanlılar döneminde kitleler hâlinde İslâmiyet’i kabul ettiler. Türklerde millî birliği kuran unsurlar arasında din, dilden hiç de geri kalmamıştır. Sâmîha Ayverdi İslâmiyet’in Türk kavmine uygunluğunu şöyle ortaya koyuyor;

“Türk kavmi İslâm îmânını benimserken, sanki ezel gününde ölçüsü ölçüsüne, biçilmiş bir kaftan gibi, bu yapıcı rûhu bu arıtcı inancı sırtına geçirir geçirmez medeniyetler kurdu, cihangir oldu...”²⁷

İlk defa Müslümanlık, bütün Türkleri içine alacak bir kuvvet

²⁶ a. g. e., s. 28.

²⁷ a. g. e., s. 125.

göstermiştir. Göçebe Türkmenlerin toprağa bağlı hayâta geçip büyük Türk birliğinin doğmasında İslâm dîninin rolü inkâr edilemez. İran bizden daha eski ve muhakkak daha kuvvetli bir medeniyete sâhipti. Fakat İslâmiyet eski İran medeniyetini sildiği halde Türkleri İslâm dünyâsının en yüksek noktasına çıkardı. Türk kültürü, büyük ölçüde İslâmiyet'ten etkilenip şekillenmiştir. Türkleri üç kıtaya hâkim kılan kuvvet, kaynağını Kur'an'ın rûhundan alan kültür değerleridir. Millî varlığı yoğuran ve devletimizi büyük devlet yapan bu kültür değerleridir. Orta Asya'dan Anadolu'ya göç eden Oğuzlar 11. yüzyılda bugünkü Türkiye'nin temeli olan Anadolu Selçuklu Devleti'ni kurdu. Zamânın târihçileri o yıllarda Anadolu'nun boşalmış, ıssız hâlini anlatmaktadır. Çok az kalan hıristiyan nüfus da müslümanlaştırılmamıştır. Bu ıssız yurdu kısa zamanda Orta Asya'dan kopup gelen Türkler doldurdu. İslâm, Anadolu'daki Türk kimliğinin ana unsurları arasında yer aldı. İslâm'ın temel prensipleri aynı kalmakla birlikte, Anadolu'da Türkleşmiş bir İslâm; Türklerin günlük yaşayışlarında, Türk tarikatlarında ayrıca sanatçıların eserlerinde görülür. Yahyâ Kemal'in dediği gibi; İtrî'nin "Tekbîr"inde, Sinan'ın "Süleymâniye"sinde, Hattat Hamdullah'ın yazılarında bu millî renk vardır. Bundan anlaşılacağı gibi, Türkler İslâm'a ve İslâm medeniyetine kendi yorum ve renklerini katmışlardır.

Sâmiha Ayverdi güzel sanatların Türk tarikatlarında yer bulmasını şöyle açıklıyor;

"Taassup ve yobazlık sınırları içinde küfür sayılan etik ve estetik kıymetler, tekkede içtimâî vicdânı mayalayıp kabını taşıran kuvvetlerdi. Meselâ, mûsikîyi kapısından sokmayan taassuba karşı tekke insanı gönlünü yıkayıp pîr ü pâk edecek vecidli ibâdetin içine, şiiri de, mûsikîyi de, güzel sesi de kabul ettikten başka, zikir ve semâ dediği ritmik hareketleri almak sûretiyle ilâhîleştirdiği raksa da yer vermiş oluyordu."²⁸

Dün olduğu gibi bugün de Türklerin İslâm'ı yaşama biçimi, diğer İslâm ülkelerine göre farklıdır.

Türkleri Anadolu'ya iten kuvvet olan fütûhatçı, tasavvuf anlayışı Türk tarikatlarında şekillenmiştir. Sâmîha Ayverdi Osmanlı'da tasavvuf anlayışını şöyle anlatıyor;

“Osmanlı Devleti'nin kuruluş fikriyatını idâre eden tasavvuf suûru, gerek savaş, gerek barış politikası üstünde yapıcı ve yaratıcı rûhuyla devletin mânevî olduğu kadar maddî atmosferini çizmiştir. Öyle ki bir cenk eri olarak düşman üstüne kılıcıyla giden derviş kişi, prensip uğruna cihâdın şerhini hem yaşar, hem de temsil ederken, sulh zamanlarında da serbest tefekkürün fikrî, vicdânî ve rûhî ihtiyaçlarını nizam ve âhengini sağlayan adamdı.”²⁹

Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda Osman ve Orhan gâzîlerin, Murat ve Yıldırımların olduğu kadar Mevlânâ ve Yûnusların, Hacı Bayram ve Hacı Bektaşların da emeği ve hissesi vardır. Onlar vatan ve milletimizin mânevî kurucusudurlar. Devletimiz bütün bâdirelere rağmen ayakta kalabildiyse bunu onların kurduğu temele borçludur. Yüzde 98'i müslüman olan Türk milletinin din duyguları kuvvetlidir. Fakat bu zengin kaynağın lâyığı ile işlenip geliştirilmediğini, ihmal edildiğini, hattâ yanlış istikâmetlere sevk edilerek istismar edildiğini de söylememiz gerekir. Günümüzde İslâm'ın bazı zümreler tarafından kendi politik ve şahsî menfaatleri için basamak olarak kullanılması, günümüz dîni yayınlarında Mevlânâ'nın, Yûnus'un rûhundan bir damla bile olmaması acıdır.

3. Târihimiz

Türk târihini, ilk imparatorluklarını kurdukları M.Ö 3. yüzyıldan beri biliyoruz. Daha önceki dönemlerde yaşamış ön Türkler hakkında bilgilerimiz olmakla beraber henüz yeterli değildir. Türk târihinin 2200 yıl boyunca muntazam bir akışı vardır. 2200 yıl önce Teoman ve oğlu Mete'nin büyük Türk Hâkanlığı Asya kıt'asının bütün kuzey yarısını kaplıyordu. Fakat Türklerin anayurtları bugünkü Moğolistan, Çin'in kuzeyi idi. Büyük Türk Hâkanlığını kuran Hun Hanedanının yerine sırasıyla Tabgaç, Avar ve Göktürk hânedanları

²⁹ a. g. e., s. 167.

zamânında durum aynıdır. Göktürklerin yerine geçen Uygurlar Doğu Türkistan'ın doğusuna inerler. Uygurların yerine geçen aynı zamanda Müslümanlığı seçen ve Batı Türkistan'a gelen Karahanlılar Büyük Türk Hâkanlığı'nın ağırlık merkezini Yakın Doğu'ya kaydırırlar. 1040 yılında Karahanlıların yerine geçen Selçuklular Büyük Türk Hâkanlığını Akdeniz'e çıkarmak sûretiyle tamâmen bir Yakın-doğu devleti hâline getirirler. Selçuklular Türk târihinin dönüm noktasını teşkil ederler. Çünkü Anadolu'yu fethetmişler, bu ülkeyi ikinci ebedî Türk anayurdu hâline getirmişler ve Türkiye devletini kurmuşlardır. Selçukluların bıraktığı yerden Türk târihinin yolunu devam ettiren hânedan ise Osmanoğullarıdır. Osmanlı târihi, bütün Türk târihinin yüzde elliden fazlasını toplar. Türk Osmanlı târihi, târihin 6000 yıldan beri gördüğü en büyük devletlerden birisidir, belki birincisidir. Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılışından sonra, vatanımızı elimizden almak isteyen emperyalist batı devletlerine ve onların yerli piyonlarına karşı Türk milletinin Atatürk'ün önderliğinde yaptığı millî mücâdeleden sonra Türkiye Cumhûriyeti kurulmuştur.

Türk târihi genç nesillerimize okullarımızda iyi bir şekilde öğretilmelidir. Târih şuûru ve târih olaylarından çıkarılacak ders geleceğimize emin adımlarla yürümemizi sağlayacaktır.

Sâmiha Ayverdi târih ve kaybolan değerlerimize şöyle bakmaktadır;

“Yürüyen zaman, varlığımızı, dirliğimizi, asırlar içinde ve târih sahnesinde biriktirip topladığımız nafaka ve sermâyemizi silip götürdü.

AÇIZ. Göreneğinden, geleneğinden, târihinden, mâzîsinden kesilmiş, bir lokmaya muhtaç garipleriz. Onun için de, şanlı bir târihi, şerefli bir mâzîyi içinde yoğurduğumuz zaman teknesi, yeni bir hamura katılacak tâze bir maya bekliyor.

Belki de bugünün Türk milletine yüklediği en büyük borç, geçmişî hâlin eşiğinden içeri sokup, geleceğin hayat ve bekâ imkânlarını bu anlayış sahnesi üstünde hazırlamaktır. Şu halde, elden ele, dilden dile, hattâ gönülden gönüle emânet edilmiş târih, mefâhir ve

mâzî yığınlarını hâfızaların hapsinden ve dalâletlerin zindanından kurtarıp âzâd etmek, aç, yoksul ve yolunu şaşırılmış cemiyetin arasına salarak hayat ve devam gücüne güç katmak gerek.”³⁰

4. Coğrafyamız

Türklerin coğrafyası, genel hatları ile bellidir. İlk Türk yurdunun Altay dağlarından Urallar’a kadar uzanan, Hazar Denizi’nin kuzey doğu bozkırlarından Tanrı dağlarını kapsayan çok geniş bir bölge olduğu kabul edilmektedir. Eski çağlardan beri Türklerin anayurdu kabul edilen “Tûran” “Türkistan” adıyla anılan bölge batıda Ural nehri ve Hazar Denizi, doğuda Altay Dağları ve Çin sınırı, güneyde İran ve Afganistan, kuzeyde Sibiryâ arasındadır. Türkistan yaklaşık 6 milyon kilometrekare olup, 2 milyon kilometrekarelik Doğu Türkistan, Çin işgâli altındadır. Sovyetlerin yıkılmasından sonra Batı Türkistan’daki Türk ülkeleri Özbekistan, Türkmenistan, Kazakistan, Kırgızistan bağımsızlıklarına kavuştular. Bu ülkeler, Azerbaycan, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhûriyeti ve Türkiye Cumhûriyeti’nin nüfusları 136 milyondur. Rusya federasyonunda federe ve özerk Türk bölgeleri ve Doğu Türkistan Sincan Uygur özerk bölgesinde yaklaşık 60 milyon Türk yaşamaktadır. Bunlardan başka İran’da yaklaşık 40 milyon, Amerika, Batı Avrupa Balkanlar ve Avustralya’ya kadar birçok ülkede yaklaşık 21 milyona yakın Türk yaşamaktadır. Verilen resmî rakamlara nüfus artış hızı da ilâve edilirse dünyamızda toplam yaklaşık 300 milyon Türk bulunmaktadır. Günümüzde Türk kültür coğrafyası hiç bir dönemde olmadığı kadar birbirine açılmıştır. Atatürk bu günleri önceden görmüş, bu ülkelerdeki öz kardeşlerimizle dil, inanç ve târih köprülerinin olduğuna dikkat çekerek bu günlere hazırlanmamız gerektiğine işâret etmiştir. Ne yazık ki, geçmişte bırakın hazırlanmayı bu ülkelerdeki Türkleri ağzına alanlar “Tûrancı” denilerek suçlanmış, hapslere tıkmıştır.

Türkler bin yıldır ikinci Anayurt yaptıkları Anadolu’yu ve Trakya’yı, kısmen Ege adalarından bâzılarını, Kerkük civârını yurt

³⁰ a. g. e., s. 46.

tutmuş, bu topraklara fetihle yerleşmiş, inşâ edip “Vatan” hâline getirmiş ve kanıyla sulayıp bu yurdu savunmuştur.

Sâmiha Ayverdi, Türklerin coğrafyayı vatan yapan hamlelerini şöyle anlatıyor;

“Türk kudretinin şehre adımını atar atmaz, surları içine sıkışıp kalmış Konstantiniye’yi, korkusuz ve planlı bir çıkış ile hisarların ötesine aşirtmiş olduğunu nasıl bilmeyiz? Elini çabuk tutan bu cesâretli yayılış ve şuurlu mîmarlık anlayışı, tepelere azametli kartallar gibi muhteşem âbideler oturturken, kıyıları, ovalara yine coğrafyanın ve tabîatın emrine ve bünyesine uyarak, yumuşak yayvan binâlar kurmağa başlamıştır.

Esâsen fethettikleri şehirleri ihyâ ve îmar etmek, Türklerde bir gelenek hâline girmiştir. Meselâ tekfurlar devrinde Bursa, bir hisar içinden ibâret iken tepelerinde muhteşem Hüdâvendigâr, Yıldırım ve Yeşil; düzlüklerinde ise Sultan Orhan ve Ulu Câmilerinden başka hanları, hamamları, medresleri, çeşmeleri ile eski hâlinin otuz misli genişletip esneterek îmar politikasının canlı örneğini vermiş değiller miydi?”³¹

5. Kültürümüz

Kökü Orta Asya olan kültürümüz, Türklerin binlerce yıl geniş bir coğrafyaya yayılan geçmişleri ile Uzak Doğu, Yakın Doğu’da ve Avrupa’da çeşitli kültürlerin etkisiyle zenginleşmiştir. Dünyamızda saf bir kültür yoktur. Türkler şimdi üzerinde yaşadığımız ve bir kısmını kaybettiğimiz topraklarda tecrübeler edindiler. Bu durum yerli kültürlerden bize geçen unsurları ve hayâtın içinde gelişen kültür kıymetlerini ifâde eder. Türkiye Türklerinin kültürü, Asya’dan ve İslâm dünyâsından gelen tesirlerle Anadolu ve Rumeli’de oluşmuş bir kültürdür.

Sâmiha Ayverdi, 3. Selim döneminde kültürümüzün özelliklerini, Türk zevkini şöyle dile getiriyor;

“Bu târihte, henüz güzelliğini muhâfaza eden İstanbul şehri,

el ele vermiş bir sanat ve tabîat ihtişamı içinde yarış ve barış içinde hâlinde bulunuyordu. Toprağı karış karış zaptetmiş sanat eserleri, hâlâ imparatorluğun gurûru sayılabilirdi. Melling'lerin, Vanmur'ların, Castellané'lerin çizmekle bitiremedikleri şehrin içinde, pâdişah bihassa Topkapı Sarayı'ndan çok hoşlanırdı. Zîra bu çatının altında ne varsa, millî dehânın mahsûlü idi. Türk çiniciliğinin zevk ve şahlanışları orada; Türk nakkaşlığının vecd ve sükûnu orada; gül kurusu, siyah ve beyaz mermer ve somâkileri balmumu gibi işleyip üstlerine şiirler ve süsler hakkeden taşçılık hünerinin zaferi yine orada idi. Yüzlerine yine birer şâhâne yaşmak çekmiş ocaklar, yıldızlar, nakışlar, söveler, nihâyet renkli camlardan geçerek ağa düşmüş bir kartal gibi çırpınan allı, morlu sarılı ışıklar, sanki insan elinin tertip ve tanzim ettiği hünerler değil de, tez gelmiş ve ebedileşmiş bir baharın ânî baskını ve gülümsüyen yüzü idi."³²

Bunlara bir de hudutlarımız dışındaki batı dünyâsının önceleri çok yavaş ve az, sonraları müthiş sûretle ve muazzam miktarda giren kültür unsurlarını katmalıyız. Sosyal hayâtımız içerisinde nesiller boyu aktarılan maddî ve mânevî ürünlerin tümü kültürümüzün kapsamına girer. Türk kültürü zenginliği ve köklü târihi açısından pek çok milletin kültüründen ayrılır. Türkler pek çok alanda dünyâya kültürleri ile öncülük yapmışlardır. Geleneksel Türk sanatları hat, ebru, tezhip, minyatür, çini, oya, nakış, kuyumculuk gibi pek çok alan dünya sanatçılarının ufkunu genişleten örneklerle doludur. Türk halısı, kilimi, lokumu, kahvesi, hamamı, çayı, kebabı, nargilesi dünyâca ünlüdür. Türk edebiyat ustalarının sanat değeri yüksek eserlerinin dünya edebiyâtına katkıları büyüktür. Mevlânâ, Yûnus Emre, Fuzûlî, Karacaoğlan, Bâkî, Evliyâ Çelebi, Nedim, Şeyh Gâlip gibi birçok şâir ve yazarımız dünya edebiyâtını etkilemiştir. Bunların yanında Nasreddin Hoca, Köroğlu, Karagöz-Hacivat bütün Türk coğrafyasında kültürümüze âittir. Mîmârîmiz, müziğimiz, mutfağımız kültürümüzün önemli özellikleridir.

Sâmiha Ayverdi kendi kültür değerlerinin kıymetini bilmeyi-

³² a. g. e., s. 246-247.

şimizden şöyle yakınıyor;

“Acabâ bizden gayri, hünerinin, değerinin, sanatının, icâdının ibdâ'ının kadrini kıymetini bilmeyen, hattâ küçümseyen bir başka millet var mıdır?

Garp âlemi, Hind'i bilir, Çin'i bilir, Arab'ı, Acem'i bilir amma Türk'ü bilmez. Bilmez, Çünkü Türk, kendi değerini ne kendi bilmiş, ne de başkalarına bildirmeğe niyet eylemiştir.”³³

6. Soyumuz

Son yıllarda Türkiye'deki etnik yapı konusunda kafalar karıştırılmak istenmektedir. Türkiye halkının soyca mozaik olduğu iddialarına karşı yapılan araştırma, anket ve istatistikler Türkiye'deki halkın %90'ı gibi tamamına yakın çoğunluğu kendini “Türk” olarak tanıtmakta ve “Türk” hissetmektedir. Araştırmacı Ali Tayyar Önder'e göre Türkiye'de etnik yapıyı etkileyebilecek nüfusa sâhip tek grup, yaklaşık %7 oranı ile Kürtlerdir. Bu oran Türkiye'deki nüfusun yaklaşık 5 milyonudur. Bu grubun da Türklerden farklı bir kültürü yoktur. Kürtler dışında nüfusları yüzde ile ifâde edilebilen sâdece iki gurup mevcuttur. Bunlar %1'lik oranla Araplar ve Zazalar'dır. Diğerlerinin nüfusları %1'in altındadır. (Çerkezler; %0,64, Lazlar; 0,27, ve diğerleri 0,41)Türkiye'deki toplam etnik nüfus %10'dur. Bir ülkenin mozaik olarak tanımlanabilmesi için o ülkedeki etnik nüfusun % 35'ini oluşturması şarttır. Dünyâda saf ırk yoktur. Türklerin çoğunluğu Alp-Tûranid ırkının özelliklerini taşır. En sık rastlanan tip: Orta boylu, ak tenli, buğday benizli, yuvarlak kafalı, kestâne, siyah saçlı, kahverengi, elâ göz renklidir. Melezleşme şüphesiz bizde de olmuştur. Ama Türkler iddia edildiği gibi Anadolu'ya 300-500 çadırlık nüfusla gelmedi. Öyle olsaydı Türklerin Anadolu gibi kavimler denizinde binlerce yılda her şeyi ile kaybolup gitmesi gerekirdi. Anadolu'nun Türkleşme târihini okuyanlar Türklerin Bizans'ın çöküşüne rastlayan bu dönemde ıssız bir Anadolu bulduklarını bilir. Bu konuda *Selçuklular Târihi ve Türk İslâm Medeniyeti*

isimli eserinde Prof. Osman Turan'ın zikrettiği Bizans kaynakları bile Anadolu'nun ahâlisiz kaldığını bu bölgelere Türklerin yerleştiğini yazıyor. Türkler Anadolu'da toplu Müslümanlaştırmaya da girmiyorlar. Esâsen vergi gelirlerinin azalmaması için de devletin bunu istemediği kabul edilmektedir. Osmanlı Devleti'nin hep devşirmelerle yönetildiği iddiasına gelince, târihçi İsmâil Hâmi Danişmend'e göre, 122 sadrâzam yabancı soyludur -bunların içinde Müslüman kavimler de- var, 93'ü ise Türk soyundandır. İlmiye sınıfı umûmiyetle Türklerdendir. Kaptan-ı Deryâların 57'si Türk, 57'si çeşitli kavimlerden. Şeyhülislâmlar 131 tâne hepsi Türk. Mâliye 90'ı Türk, 20'si çeşitli kavimlerden, Nişancı-Reisülküttap, 63'ü Türk, 11'i çeşitli kavimlerden. O zamanki vatanımız, hâkim sınıfın Türkler olduğu muhtelif ırk ve dinlerin bir arada yaşadığı bir imparatorluktu. Görev yapan bu insanlar Türk soylular kadar kahraman veya hâin idiler. Yahyâ Kemal *Târih Musâhabeleri* eserinde, 2. Viyana Seferini Silâhtar Mehmet Ağa'nın târihinden şöyle anlatıyor: "Viyana önündeki ordumuzda bizim kadar Boşnak, Arnavut, Sûriyeli, Mısırlı vesâire vardır. Ordunun başındaki serdarlar da muhtelif ırklardandır. Bu iştirak yalnız Viyana önünde değildir, tâ ilk devirlerden başlıyor ve öyle devam ediyor... Viyana Muhâsarası'nda, Leh ordusu yaklaşırken, Kara Mustafa Paşa'nın garip ve hoyratça emriyle, Tuna'nın öte yakasında Pressburg'a emri altındaki az bir kuvvetle geçirilmiş, Sobiyeski'yi durdurabilmek için göz göre göre ölümüne atılmış, orada hazır bulunan Tökeli'nin ihtarlarına rağmen azminden dönmemiş bir Abaza Sarı Hüseyin Paşa var... O günlerde bütün ordu bu adamın ölümüne ağlamış. Uğrumuzda ölmüş bu mübârek cengâveri sevmemek mümkün müdür? Bunun gibi cinsimizden olmayan şehitlerimiz milyoncadır..."

Sâmiha Ayverdi Fâtih Sultan Mehmet Han'ın soyu hakkında şunları yazar;

"Oğuz boylarının genlerini tâ Orta Asya'dan sürükleyip getirmiş bu Kayıhanlı delikanlısı, cedlerinin yâdigârı olan cihangirlik sanatını, bu ata mîrâsını, dehâsıyla ve zekâsıyla bileye bileye zenginleştirip henüz târihî şahsiyetini yapmadan evvel küçük bir şeh-

zâde idi.

Bu Göktürk bereketini, Karakeçili aşîretinin bu ele avuca sığmaz çocuğunu, insanlığın müşterek malı hâline koyan yardımcı âmilleri acaba nelerdir?³⁴

Türk devlet geleneğinde hânedan hâriç yönetimde soy hassâsiyeti olmamıştır. Osmanlının merkez yönetiminde de devşirme denilen yabancı kökenli Osmanlılar yer almışlardır. Balkan topluluklarından belirli kurallara göre seçilen çocuklar Türklerin yanına verilir ve Türkçe öğrenen, müslüman olan ve Türk terbiyesi alan bu çocuklar Acemi Oğlan Kışlaları ve Enderun'a gönderilirdi. Kâbiliyetlerine göre uygun hizmete alınırlardı. Sokullu Mehmet Paşa bu Türk büyüklerinden biri idi. Sokullu Türkçe konuşurdu. Kur'an ve Osmanlı Tarihini okumaya meraklı idi. Saltanata ve Türk kızıl elmasına bağlı idi. Bu insanları Türk saymamak, ancak ırkı kültür hayatının önüne almak, kimliği ırka bağlamakla mümkündür. Halbuki Osmanlıda kimlik, kültür ve eğitimle verilmiştir.

Sâmiha Ayverdi Türk soyunun başka etnik gruplar karşısındaki durumunu şöyle anlatır;

"Zâten Türk soyu muhârebelerde, sınırlarda silâh altında ve imparatorluk kapılarında kırılıp işine gücüne sâhip olamazken, askerlik mükellefiyetinden muaf olan azınlık, iktisâdî, sînâî ve ticârî sâhalara yayılıp, işlerinin başında ve evlerinin içinde, mâlî, içtimâî ve vicdânî bir refâhın nîmetleriyle tok ve mes'ud idi.

Üçüncü Sultan Ahmed devrini İstanbul'da geçiren Lady Montagu o zamânın yahûdi cemâatini şöyle anlatır: Zengin tüccarların hepsinin yahûdi olduklarını gördüm. Bu memlekette onların akıl almaz nüfuzu ve Türklerden üstün imtiyazları var. Âdeta memleket içinde kendi kânunlarıyla idâre olunan bir cumhûriyet kurmuşlar. Kendi aralarındaki son derece sıkı bağlılığa karşı Türkler hem gevşek hem de ticârete karşı hevesiz. Onun için yahûdi, bütün ticâreti avucunun içine almış..."³⁵

³⁴ a. g. e., s. 13.

³⁵ a. g. e., s. 242.

7. Örf ve âdetlerimiz

Cemiyetimizde nesilden nesile geçerek gelen âdetler, gelenekler, herkes tarafından uyulan hal, olagelmiş, usûl ve göreneklerdir.

Örfler ve âdetler toplumumuzdaki kuralların bir kısmını meydana getirir. Ancak modernleşme veya kültür değişimleri örf ve âdetlerin değişmesini hızlandırmaktadır.

Sâmiha Ayverdi, örf ve âdetlerimizin önemini, verdiği örneklerle sıralamaktadır;

“Türk an’anesinde hocaya hürmet, âdeta bir ibâdet saygısı ile atbaşı giden geleneklerdendir. Öyle ki, Orta Asya’da “ata, hakîm” diye yere göğe konmayan hoca, Selçuklularda atabek olmuş; Osmanlı Türklerinde ise hoca söylenişi ile, asırlar boyu sevgi saygı tahtında saltanat sürmüştür.³⁶

8. Karakterimiz

Bir insanda az çok davranış eğilimlerine ferdî karakter diyoruz. Toplumlarda böyle eğilimler olup olmadığı henüz ilmî olarak ortaya konulmamıştır. Bâzı milletler hakkında söylenen, İtalyanlar şamatacı, yahûdiler korkak, İngilizler protokole bağlıdır vs. gibi cümleler ön yargılardan başka bir şey değildir. Türklerin millî bir karakteri var mı sorusuna cevap vermek için Prof. Dr. Erol Güngör târihimizin tetkik edilerek binlerce yılda toplum olarak aynı eğilimlerin ortaya çıkıp çıkmadığının araştırılması gerektiğini yazıyor. Buna örnek olarak târihimizden birkaç özelliğimizi ortaya koyuyor. Eski Türkler kendilerinin Tanrı tarafından seçilmiş bir millet olduklarına inanıyorlardı. Bu inanış İslâm’a geçtikten sonra da devam ediyor. Hâkimiyet ve fetih fikri de böyle bir îmana dayanıyordu. Türk göçebe kültüründe ayakta kalmayı temin edecek en büyük vâsıta sağlam ve katı disipline dayanan bir nizamdır. Bu nizam fikri yerleşik hayâta geçtikten sonra devlet fikrinin üstünlüğüne yol açmıştır. Türk halkının önemli özelliklerinden biri olan hoşgörülük bu hâkimiyet

³⁶ a. g. e., s. 14.

duygusuna bağlıdır. Sâmiha Ayverdi millî karakterimiz konusunda şunları belirtiyor;

“Şarkın büyük zaferi, maddeyi rûhun emrinde tutmasını bilmesinden doğmuştu. İşte doğu, bu zihniyetin gölgesi altında devletler idâre etmiş, cemiyet nizamları kurmuş, ilim ve tefekkür alanında da hep aynı karaktere sâdik kalmıştı.

Şarkta olsun garpta olsun, müşterek medeniyetin malı olan milletler, bir cihetten millî karakterlerinin mîraslarına sâhip olmakla berâber, esas itibâriyle, bağlı buldukları medeniyetin zihniyet ve an’anelerinin dışına çıkamazlar.

Bu bakımdan Osmanlı medeniyeti de, hâlâ alnında Orta Asya damgasını taşımakla berâber, İslâmî şark medeniyetinin ana hatları içinde târihî tekâmülünü yapmıştır.”³⁷

Sonuç:

“Türk kimliğini Türk kültürü şekillendirir. Türk kültürünün temel taşları ise dilimiz, dînimiz ve târihimizdir. Binlerce yıldır üzerinde yaşadığımız coğrafyada edindiğimiz kültür ve tecrübe buna dâhildir. Kültürümüz, soyumuzu algılamamızı, örf ve âdetler ile karakter ve davranışlarımızı da içine alır.”

Büyük düşünür ve yazarımız Sâmiha Ayverdi *Boğaziçi’nde Târih* isimli değerli eserinde, Türk kimliğini şekillendiren Türk kültürünün temel unsurları hakkında bize geniş bilgiler vermekte, yeniden büyük bir medeniyet kurmak için kendi kültür değerlerimize dönmemiz gerektiğini ve aynı zamanda yeniden dirilişe âit inancını ise şu satırlarla ifâde etmektedir;

“Biz, ferd olarak da cemiyet olarak da, çocuklar gibi dış âlemin büyümesine çokca tutulur olduk, ammâ dönelim... Kendimize kendimizde mahfuz olan hayat ve bekâ iksirine yeni baştan dudak değdirelim. Tâ ki yokluğun bağrından varlık baş kaldırsın ve gebe olan zaman, hâmil olduğu “halk-ı cedîd”i (yeniden doğuş) bir kere daha doğurup beşiğinde sallasın...”

“Biz, bir târih, bir an’ane, bir görüş, bir nizam, bir üslûp, bir medeniyet kaybettik. Amma dirilişe inanıyoruz. “Halk-ı cedîd “ nüktesi ayan olacak ve ademin bağrından yeni bir hayat, yeni bir çehre ile baş kaldıracaktır. Böylece de dermansız bir ihtiyar gibi yorgun düşmüş zaman, ezelden ebede kim bilir kaçınıcı seferini yapacak, kaçınıcı gidiş gelişin ayak seslerini duyuracaktır.”³⁸

Kaynakça:

- Akdeniz**, Sabri; *Kültür Sömürgeciliği*, M. Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yay., 1997.
Aksan, Doğan; *Türkçenin Gücü*, Bilgi Yayınevi, 2008.
Ayverdi, Sâmîha; *Türk Târihinde Osmanlı Asırları*, Kubbealtı Yayınları, 1999.
“ ” ; -Boğaziçi’nde Târih, Kubbealtı Yayınları, 2013
Dânişmend, İsmâil Hâmi; *İzahlı Osmanlı Târihi Kronolojisi*, Türkiye Yay., 1965.
Beyatlı, Yahyâ Kemal; *Târih Musâhebeleri*, İstanbul Fetih Cemiyeti, 1975.
Eliot, T.S; *Kültür Üzerine Düşünceler*, Çev: Sevim Kantarcıoğlu, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1981
Güngör, Erol; *Kültür Değişmesi ve Milliyetçilik*, Ötüken Yayınevi, 1986.
Gül, Semâ; *Türklerin Kültür Târihi*, Nokta Yayınları, 2007.
Güvenç, Bozkurt; *Türk Kimliği*, Boyut Yayınları, 2008.
Işık, Emin; *Devleti Kuran İrade*, Hareket Yayınları, 1971.
Köprülü, M. Fuat; *Bizans Müesseselerinin Osmanlı Müesseselerine Tesiri*, Ötüken Yayınevi, 1981.
Köseoğlu, Nevzat; *Türk Kimliği ve Türk Dünyası*, Ötüken Yayınevi, 1996.
Önder, Ali Tayyar; *Türkiye’nin Etnik Yapısı Halkımızın Kökenleri Ve Gerçekler*.
Öztuna, Yılmaz; *Büyük Türkiye Târihi*, Ötüken Yayınevi, 1978
Turan, Osman; *Selçuklular Târihi ve Türk ve İslâm Medeniyeti*, Turan Neş., 1968
Türkkan, Reha Oğuz; *Biz Kimiz*, Pozitif Yayınları, 2000.

³⁸ a. g. e., s. 33, 49.

Mostar Hâtıraları

Prof. Dr. Nuri Köstüklü

Bundan önceki yazımızda kongre vesilesiyle bulunduğumuz Bosna-Hersek'te, 17-18 Mayıs günlerine âit Saraybosna ve Travnik hâtıralarımızı dile getirmiştik.

19 Mayıs Pazar günü sabahı kongreye katılan akademisyenlerle iki otobüsle Mostar gezisine çıktık. Saraybosna- Mostar arası 120 km. ama yollar dar ve genellikle tek şerit ve âzamî hız da 60 km. ile sınırlı bulunduğundan yolculuğumuzun, 2 saati geçeceği söylen-di. Genellikle Neretva nehri kenarından dar kıvrımlı ama ormanlık ve fevkalâde panoramik görüntülerin hâkim olduğu bir yol güzergâhında seyrediyoruz. Yol boyunca zaman zaman yeni yol ve tünel yapımı çalışmalarını görüyoruz. Saraybosna-Travnik yolunda da bu tür çalışmalar vardı. Sevindirici bir husus bu devâsa ihâlelerde genellikle Türk firmalarını görüyoruz. Meselâ, Mostar yolunda Cengiz İnşaat adlı bir firmanın şantiyesi ile karşılaştık. Yolculuğumuzun 50. km.sinde Konjiç isimli yaklaşık 50 bin nüfuslu güzel bir şehre geldik. Rehberimiz bize, içinden Neretva Nehri'nin geçtiği şehrin adının Konya'dan geldiğini buranın fethi sırasında Konya yöresinden getirilen evlâd-ı fâtihânın buraya bu adı verdiğini söylese de, târihî bilgilerde "atların dinlendiği yer" anlamında "Konjiç" adını aldığı kaydı bulunmaktadır. Târihî bilgiler böyle söylese de, nehri bir tarafa koyarsak aslında Konya'dan da çok farklı gözükmemekte, âdeta Anadolu'yu teneffüs etmekteyiz. Burada mola verdik ve şehrin simgesi hâline gelmiş olan Konjiç köprüsü üzerindeyiz. Balkanlarda Mostar ve Drina köprüsünden sonra hemen akla gelen, kültü-

rümüzde ve edebiyâtımızda önemli iz bırakan Konjiç köprüsü Sultan IV. Mehmed'in saltanatı sırasında 1682 yılında inşa ettirilmiş.

Mostar Köprüsü gibi Neretva Nehri üzerindeki bir "gerdanlık" görünümündeki 6 gözlü, 82 metre uzunluğundaki Konjiç Köprüsü, İkinci Dünya Savaşı'nda büyük oranda tahrip edilmiş ve 1955 yılına kadar sâdece ayaklarıyla varlığını koruyabilmiş. Tito döneminde aslı görünümünden uzak, üzerine beton dökülerek araç trafiğine açılan köprünün ayağa kaldırılması görevini 2006'da Türkiye üslenmiş ve TİKA'nın çalışmalarıyla 2 milyon avroluk bir harcama sonunda târihî köprü yeniden inşa edilmiş ve 16 Haziran 2009'da Türkiye'den ve Bakanlardan üst düzey yetkililerin katılımıyla resmî açılışı yapılmış. Köprünün hemen yakınındaki çay bahçesinde eşim Nermin Hanım ve diğer dostlarla birlikte çayımızı yudumlayıp ecdâd yâdigârı bu esere bakarken düşüncelerim beni 15., 16. asırlara götürüp buralardaki Osmanlı-Türk kültürü ve yönetim adâletini düşünüp hayallere dalmışken, rehberimizin "Hocam gidiyoruz" sözleriyle şimdiki zamâna döndüm. Tabii acı gerçekleri de yeniden gördük. Bosna Savaşı'nda bu bölgede Hırvatlar, müslüman izini Osmanlı izini silmek için çok uğraşmışlar, güzelim câmi ve minâreleri özellikle hedef almışlar. Tam karşımızda minâresi tam ortadan vurulmuş ve yıkılmış yâni yarım, yıkık minâreli bir câminin mahzunluk içinde bizi uğurlamasını hâlâ unutamıyorum.

Konjiç'ten 20 km. sonra Çelebici köyüne geldik. Yolun sağ tarafında câmiler varken, sol tarafında kiliseler dikkatimi çekti. Yâni bu köyde bir tarafında müslümanlar, bir yamacında da hıristiyanlar yaşıyor. Neretva nehrini tâkip eden yol, bizi Mostar'a doğru götürüyor. Rehberimiz bize bu nehir üzerinde 5 adet elektrik santrali bulunduğunu ve Bosna-Hersek'in tek ihraç kaynağının buralarda elde edilen elektrik olduğunu söyledi. Artık Mostar'a yaklaşmaktayız.

Mostar'ın nüfusunun 120 bin civârında olduğu söylendi. Savaştan önce bu nüfusun %60'ı Boşnak iken, bugün nüfusun %60'ını Hırvatlar oluşturmakta imiş. Sistemli bir şekilde müslüman nüfusun azaltılması yönünde baskılar yapılmış. Şehrin hemen girişinde

yüksek bir tepenin üzerinde çok büyük bir haç dikilmiş, müslümanlar üzerine psikolojik bir baskıyı ifâde eden bu uygulama, helikopterle yapılmış ve etrâfını mayınlarla çevirmişler. Mîmârîsiyle, şehir yapısıyla, kültürüyle tam bir Osmanlı kültürünü yansıtan şehrin karakterini zorla değiştirmeyi amaçlayan benzer bir uygulamayı, Üsküp'te görmüş idim. Orada da Üsküp'e bakan çok yüksek bir dağın tepesine çok büyük bir haç dikilmiş idi. Ama ne kadar yükseğe dikilse de müslüman halkın gözünde, gökyüzündeki hilal ve yıldızı asla tutamayacağı inancı ve gerçeği de yaygınca biliniyor. Mostar Köprüsü ve târihî Mostar şehrini sonra gezmek üzere, yakınlardaki Blagay Alperenler Tekkesi'ne gittik.

Eski Yugoslavya döneminde kapatılan Buna Nehri kıyısındaki 600 yıllık Blagay Alperenler Tekkesi, Bosna-Hersek'in bağımsızlığından sonra açılmış. Türkiye tarafından aslına uygun olarak restore edilen târihî tekkenin 100 yıl önce yıkılan imâret ve misâfirhânesi de yeniden inşâ edilmiş. Tekke'nin içinde Sarı Saltuk'a âit olduğu söylenen bir mezar veya makam bulunuyor. Sarı Saltuk, âdeta Balkanlar'da Türk-İslam kültürünün yayılmasında bir simge olarak karşımıza çıkıyor. Çünkü başka yerlerde de Sarı Saltuk türbelerinin varlığı kabul ediliyor. Geçen sene ziyâret ettiğimiz Makedonya'nın Ohri gölüne hâkim tepede Makedonların Aziz Naum dedikleri ve aslında Sarı Saltuk olduğu kabul edilen bir mezar veya makam da burada bulunmaktadır. Ömer Lütfi Barkan'ın "Kolonizatör Türk Dervişleri" dediği, Türk-İslam medeniyetinin örnek modelleri olarak fethi kolaylaştıran veya Türk-İslam medeniyetinin kabûlüne zemin hazırlayan bu derviş zümrelerinin makam veya tekkelerine Balkanlar'ın pek çok yerinde rastlamak mümkün. Balkanlar'da gördüğümüz bu tablo karşısında gâliba, "*Osmanlı bir vakıf medeniyetidir*" sözüne "*Osmanlı aynı zamanda bir hizmet, hoşgörü ve tekke medeniyetidir*" sözünü eklemek hiç de yanlış olmayacaktır.

Alperenler Tekkesi etrâfında pek çok turistik tesis var. Burada balık veya "çevabi" tercihi öğle yemeğimizi yedikten sonra, Buna nehri boyunca batıya doğru tekrar hareket ettik ve Hırvatistan'a 20 km. kala Poçiteli denen Türk köyüne geldik. Her ne kadar Türk

köyü dense de şimdi Türk bulunmamakta ama Türk kültürü yaşatılmaktadır. Turistik eşyâ satmak isteyen köylülerin büyük bölümü Türkçeyi az da olsa konuşabiliyorlar. Burası 1481'te feth edilen ve en batıdaki yer olarak bilinen bir kale etrafında küçük bir yerleşim yeri.

Kale ve yamacındaki câmiye çıkarken ikinci ezanı okunuyordu. Ezan, makam ve üslûb yönünden Türk üslûbunu hatırlatıyor, âdetâ kendimizi İstanbul'da veya herhangi bir Anadolu şehrinde hissediyoruz. Bu husûsu önemsiyoruz; çünkü bütün Balkan coğrafyasında veya Osmanlı'nın çekildiği yerlerde gerek mîmârî, gerekse makam ve üslûb bakımından Osmanlı-Türk kültürüne muhâlif cereyanlar özellikle Selefîlikle kamufle edilmiş Vehhâbîlik maalesef çok etkili gözüküyor. Saraybosna'da Parlamento binâsına yakın bir yerde gördüğümüz yeni yapılan bir câmi, mîmârî özellikleriyle Osmanlı-Türk tarzından çok uzak olduğu ve özellikle yukarıdaki endişemizi doğrular nitelikte dikkatimizi çekmişti. Burada tabî ki farklı câmi mîmarîsine karşı değiliz, hattâ sanatın gelişmesinden yanayız, ama şuûrlu olarak mevcut Osmanlı-Türk kültür izlerinin yok edilmeye çalışılması en azından târihî dokulara, sanat ve kültüre karşı hassâsiyeti olanların reflekslerini muhakkak harekete geçirmelidir diye düşünüyoruz. 2004 yılında bir konferans için dönemin Atatürk Araştırma Merkezi Başkanı Prof. Dr. Azmi Süslü Hoca ile birlikte Sofya'ya gittiğimizde ziyâretlerimizden birini de seçilmiş Müftü Efendi'ye yapmış idik. Kendilerine buradaki Türk-müslümanların durumlarını sorduktan sonra bize anlattığı ve bizzat yaşadığı şu olayı burada zikretmeden geçemeyeceğim:

Yakın bir Türk köyünde köylüler câmi inşâatına başlamışlar. Müftü Efendi'nin, fotoğraflarını da bize gösterdiği câminin kaba inşâatı ve minârenin kâidesi tamamlanmış ama köylülerin maddî imkânları da kalmamış. Köylüler, Müftü Efendiye yardım talebi için gelmişler. Müftü Efendi de yapılan inşâatın mevcut fotoğrafları ile birlikte maddî imkânı olan Suudî Arabistan destekli bir İslâmî kuruluş mürâcaat ettiğiinde, buradaki görevliler kabası bitmiş câmi resmine bakarak mevcut hâliyle yardım yapamayacaklarını ancak ken-

dilerinin kubbe ve bâzı yerlerini yıkarak yeni baştan yapmak kaydıyla yardım yapabileceklerini söylemişler. Çünkü mevcut hâli, kubbesi, minâresi ve tarzı ile câmi, Osmanlı-Türk kültürünü hatırlıyor idi. O günlerde bir mesûliyetin gereği olarak Balkanlar'da yaşadığımız bu hâdiseleri benzer diğer tespitlerimizle birlikte ilgili makamlara da yazı ile bildirdiğimi hatırlıyorum. T.C. Diyânet İşleri Başkanlığımız herhalde bu gelişmelerden haberdar olmalıdır.

Neyse kafamıza takılan ve Balkanlar'da nereye gitsek ister istemez karşılaştığımız bu tablo ve sevk ettiği endîşeleri bir tarafa bırakarak Hacı Ali Câmî'ne adım attık ve ikindiye edâ etmenin hazzını yaşadık. Câminin minberinde hem Türk bayrağı hem de Bosna-Hersek'teki pek çok câmide rastladığımız yeşil zemin üzerinde beyaz ay-yıldızlı bayrak bulunuyordu (bkz.Resim:1). Sovyetler'in dağılmasından sonra Türk kamuoyunda yaygınlaşan "*Adriyatik'ten Çin Seddine kadar Türk dünyâsı*" sözünün, Adriyatik ucunda bulunuyor idik.

İkinci sonrası Mostar'a geri döndük. Tabii ki burada ilk uğradığımız mekân târihi Mostar Köprüsü idi.

Neretva Nehri üzerinde 1566 yılında inşâ edilen târihi köprü'nün burada dilden dile dolaşan bir hikâyesi bulunuyor; Kânûnî Sultan Süleyman, Mîmar Sinan'a şehrin iki yakasını birleştirecek bir köprü yapmasını söylüyor. Mîmar Sinan da öğrencisi Mîmar Hayreddin'i görevlendiriyor. Mîmar Hayreddin iki kez köprüyü yapıyor ama köprü kısa süre sonra yıkılıyor. Kânûnî, bir daha köprü yıkılırsa kellesinin gideceği ihtârını yaptıktan sonra, Hayreddin önce şimdiki köprü'nün biraz ilerisine küçük bir modelini yapıyor, yıkılmadığını görünce köprüyü inşâ ediyor ama hemen de oradan kaçıyor. Tabii ki köprü yıkılmıyor.

Neretva Nehri'nden 24 metre yüksekte 30 metre uzunluğunda, 4 metre genişliğinde olan Mostar Köprüsü, dönemine göre gelişmiş bir teknolojiyle inşâ edilmiş ve 456 kalıp taş kullanılmış. İnşâ edildikten sonra yakınındaki şehre ismini veren köprü, şehirde ticâreti ve ilişkileri canlandırmış ve Mostar, Hersek bölgesinin önemli bir şehri hâline gelmiş.

Osmanlı-Türk kültürünün de simgesi hâline gelen Mostar Köprüsü, Bosna-Hersek Savaşı'nda maalesef Sırp ve Hırvatların ilk hedefi olmuş. Köprü yakınındaki müzede, Mostar Köprüsü'nün ve civârındaki târihî dokuların çarşı-pazarın eski durumunu film hâlinde seyrettik. Sırpların yaptığı saldırı ve 9 Kasım 1993 günü Hırvatların köprüyü tamâmen yıkan saldırıları canlı olarak alınan film-den seyrederken, bu acı tablo karşısında donup kalmamak mümkün olmadı. Hırvatlar 427 yıldır Bosna-Hersek'te hoşgörü ve kültürel zenginliğin sembolü hâline gelmiş, tamâmen Türk-İslam karakteristiğini, izini yansıtan târihin ortadan kaldırılışını sevinç çığlıkları içinde canlı olarak dünyâyâ yayın yapmışlar. Dev taşların sulara gömülüş ânı, acı bir gerçek olarak gözümüzün önünde idi. Köprü'nün eski hâline uygun olarak yeniden inşâ işini, Unesco ve Dünya Bankası'nın da desteğiyle 1997 yılında Türkiye üslenmiş ve bu devâsa proje orijinal taşları nehirden çıkarılarak aslına sâdık bir şekilde 23 Temmuz 2004'te tamamlanıp açılışı yapılmış. Ancak, Osmanlı'nın nereye baksa yaradanını görmesinin bir işâreti olarak orijinal hâlinde esmâü'l-hüsnâ'ya izâfeten 99 olan basamak sayısı, restorasyondan sonra 93 olmuş. Bu durumu, 1993'te köprü'nün yıkılışı târihi ile îzah edenlerin yorumunun doğru olmadığını, büyük bir ihtimalle orijinal taşların kaybolması veya teknik bâzı sebeplerin icbar etmiş olmasıyla açıklamanın daha doğru olacağını düşünüyoruz. Mostar Köprüsü, eski Mostar şehri ile birlikte 2005 yılında Dünya Kültür Mîrâsı listesine eklenmiş.

Eski Mostar Şehri Arnavut kaldırımlı sokakları ve dükkanları ile tam bir Osmanlı-Türk şehir karakterini taşıyor. Koski Mehmet Paşa ve Karagöz Bey câmilerini ziyâret ettik. Akşam vakti yaklaşmakta ve bizler dönüş için buluşma yerimize gitmek durumunda idik. Şehir içinden buluşma yerimize giderken, sıkça mezarlıklar ve iç savaş sırasında vurulan binâlar ve binâlardaki mermi izleri üzüntü içinde dikkatimizi çekti. Mostar'a vedâ edip ayrılırken, evlâd-ı fatihânın bizleri görmesiyle biraz sevinç ama ayrılırken de buruk bir duygu içinde uğurladığını hisseder gibi olduk. Aynı kıvrımlı ve dar yolları kat ederek saat 22.00 civârında Saraybosna'ya vardık. Ertesi

günü 20 Mayıs 2013 sabahı Saraybosna'ya ve bütün evlâd-ı fâtihâna duâlarla vedâ ederek Saraybosna Havalimanından İstanbul'a doğru hareket ettik.

Resim:1- Poçiteli Köyü Hacı Ali Câmii minberi

Sabır Sarmaşıkları (Rubâîler)

Bekir Sıtkı Erdoğan

İbret Sofrası

Bir başka değer taşırdı altın elmas,
Sattıkça eğer sarraf ders alsa biraz!
Her gün nice aç gözlü doyar toprağa da,
Bilmem niçin aç gözlüye toprak doymaz.

İnce Hesap

İnsan kaderin çektiği oktur, kurulur;
Fark eylemeden kendini boşlukta bulur!
Yay eğri, hedef dönektir, izler kaypak...
Var şimdi murâd eylediğin noktayı vur!

Züğürt Düşünceler

Kimdir, kim acep gizli veren, saklı veren?
Kim yağma-kapış bölüştürüp haklı veren?
Yâ Rab şaşmaz ölçüsü mîzânın ama,
Kuldaysa hatâ; kim bu züğürt aklı veren?

Mustafa Miyasoğlu

(1946 / 1 Ağustos 2013)

Fırat Kızıltuğ

*“Her rind bu bezmin nedir encâmı bilir,
Dünyâmızı nâgâh zalâm örtebilir.
Bir bitmeyecek şevk verirken beste;
Bir tel kopar âhenk ebediyyen kesilir.”*

Yahyâ Kemal

Mustafa Miyasoğlu, öbür âleme göçeli bir ay oldu. Miyasoğlu'nun kayınpederi Ekrem Ocaklı, Bayburt'tan babamın yakın dostuydu. Ekrem Bey, bizim “Pulur Beyleri,” dediğimiz âileye mensuptu.

Bir de çok ortak dostumuz vardı. Edebiyat Dünyâsı'nın ortak mekânlarında mutlaka karşılaşır sohbet ederdik. Çünkü, aynı lisânı telaffuz ediyorduk.

Her ikimiz de Necip Fâzıl hayrânı idik. Benim Kısakürek'in şiirlerinden yaptığım iki beste, “Aydınlık” ve “Zindandan Mehmed'e Mektup” onu çok etkilemişti. Hattâ bestelerimi artırmam husûsunda beni teşvik ediyordu.

TEDEV'de ders verdiğim sırada büyük oğlu Mehmet benim ud derslerime devam etti. Hattâ udu Mustafa beyle berâber seçip aldık. Mehmet, parmağını sakatlayınca, ud en küçüğe, Eren'e kaldı. Bu sebeplerden Mustafa Miyasoğlu ile, gönül bağımız çok kuvvetlendi.

Konak Yayınları adıyla kurduğu yayınevinde kendi kitapları ile berâber, beş cilt hâlinde Ömer Seyfeddin'in eserlerini yayınladı. Bu yayın Büyük Dâhî'nin Latin harfleri ile yayınlanmış en doğru yayındır. Öteki neşirler, tâze Türkçe yobazlarının tasallutuna uğramış ve özelliklerini büyük ölçüde kaybetmişlerdir.

Edebiyat Sohbetleri isimli kitabı, onun denemelerini ihtivâ eder. Bu eserdeki parçaları okurken Mustafa Miyasoğlu'nun en bâriz özelliği ortaya çıkar. "Yazarak Düşünmek." Bu özellik ile Mehmet Kaplan ve Cemil Meriç'i hatırlatır.

Nâmık Kemal'den kitabına aldığı şu cümle çok mânidardır: "Edebiyatsız kalmış millet dilsiz insan kabîlindedir"³⁹

Edebiyatın, her çeşit kültür hareketinin, yaygınlaşması, eğitimi, dolayısı ile kalıcılığını sağladığını savunduğu yazısında, sözü ideolojilere getirerek: "Marksizm'i dünyânın başına belâ edenler, felsefecilerle politikacılardan çok, bu doktrine inanan ve onu bir dünya görüşü gibi benimseyen sanatçılardır. " ⁴⁰ hükmünü vermektedir. Nitekim bu doktrinin budala hempâlarının, boğaz sularında kâğıt kayık yüzdürmeleri, Haşek'in hikâyelerinde bile rastlanmayan saf oğlanlıktır. Ve bir atasözü ile fikrini kuvvetlendirmektedir. "Edip olur kişi, sermâye-i edebi kadar."⁴¹

Batı kültürü hakkında Miyasoğlu şunları yazmaktadır:

"Batı Avrupa'dan dünyânın öteki kesimlerine yayılan kültürü 'evrensel' nitelikli görmek ise büsbütün yanlıştır, bu kültürden yola çıkarak kendilerine göre 'evrensel kültür' ve 'evrensel millet' oluşturmak isteyen Amerikan propagandasına kanmak demektir."⁴²

*

ZÜGÜDAR

Mustafa Miyasoğlu'nun *Zügüdar* adlı kitabı, Irak, Pakistan ve Hindistan ülkelerinde bulunduğu zamanların hâtıralarıdır... Kâtibim şarkısını Hintliler söylerken, Üsküdar kelimesini Zügüdar diye telaffuz etmeleri, yazarın gurbetteki özlemlerini depreştirmiş ve kitabına isim olarak bu adı vermiş. Yesevî Vakfı'nın Başkanı Erdoğan Aşhyüce, bu türkü hakkında şunları anlatmıştı.

Gayda çalan bir İskoç takımı bu melodiyi Kırım Harbi sırasın-

³⁹ Nâmık Kemal, s.16.

⁴⁰ a.g.e., s. 17.

⁴¹ a.g.e., s. 13.

⁴² a.g.e., s. 30.

da İstanbul'a getirmiş. Altına bildiğimiz sözler uydurularak türkü yapılmış. Müthiş bir setre pantolon ve kolalı gömlek modası başlamış. Bu kumaşlar bizde üretilmediğinden, ithâlâta gidilmiş. On binden fazla ipek gömlek kumaşı dokuma tezgâhı susmuş, işsizliğe ve dokuma esnafının yıkımına sebep olmuş. Erdoğan Aslıyüce eski bir sendikacı olduğundan konuyu çok iyi biliyordu.

Miyasoğlu, Bâbil-Tac Mahal hattını tâkip ederek eserinin sınırlarını ve gidiş hattını belirlemiş. Adını "İskender'in izinde koymuş." Seyahat notlarında iki arayış göze çarpıyor. Irak'taki Osmanlı, Hindistan'daki Bâbürlüler'in izleri. Tac Mahal ve Bâbil Kulesi, eserin eliptik mesâhasının merkezleri. Eseri okurken, Rus işgâli altında kalmış Azerbaycan, İngiliz işgâlini yaşayan Mısır, Fransız işgâlini yaşamış Tunus ve Cezâyir, Yine Rus işgâli görmüş, Bulgaristan, Romanya, Polonya ülkelerinde gördüklerimi yaşadım.

Ohrî'de bulunduğum zaman, herhangi bir çocuğun, Türkçe, Makedonca, Arnavutça, Sırpça, İngilizce veya Almanca konuşabildiğine şahit olmuştum. Tabî bu durum hiçbir dili tam anlamıyla bilmemek demektir. Bilgisayarda bile, hem Kiril alfabesi hem de Latin alfabesi programı birlikte yer alıyordu. Gerekli zaman program değiştirilerek yazışmalar sağlanıyordu. Makedonya gibi küçük ülkede üç alfabe kullanılıyor.

Miyasoğlu, Pakistan'da Pazarda Peştuca, otel ve lokantalarda resmî dil Urduca, öğrencileri ve âilesi ile Türkçe, yabancılarla İngilizce konuşmak zorunda kalmış.

Bağımsızlıktan sonra, Başkan Pandit Nehru, İngilizce konuşarak, dört yüz dil konuşulan Hintlilere hitap edermiş. Tıpkı bizim Kırgız veya Kazakların aralarında Rusça anlaşabilmeleri gibi. Elindeki muazzam petrol yataklarına rağmen üçüncü dünya ülkesi olmaktan kurtulamayan Irak, İngiliz belâsından kurtulmasına, atom silâhına sâhip olmasına rağmen kalkınmakta olan ülke statüsünü taşıyan, çok dilli ve çok dinli zavallı ihtilâller ülkesi Pakistan.

Türk idâresinden ayrılan bütün ülkeler bu zavallılığı yaşamıştır. Kalkınabilenler yalnızca hıristiyan tebaalarımızdır. Ayrıca, Kafkasya ve Balkanlar daha uzun süre durulamayacaklardır.

Ortaasya Hanları nasıl düşmana teslim oldularsa, Balkan devletçiklerini de yutacak bir AB boası dişlerini bileyi taşında perdah etmektedir. Bu muntıklar, Türkleri çok arayacaklardır. Korkunun ecele faydası olmayacak ve eriyip gideceklerdir. Yarından da yakın.

Târik Zafer Tunaya Kültür Merkezi Salonunda Mustafa Miya-soğlu adına yapılan toplantıda, "Sevdâ Gazeli" adlı şiirinden seçtiğim mısralardan bir Hüseyinî şarkı bestelemiştım, oğlu Eren, benim çaldığım ud eşliğinde okudu.

*Yolları tuttu sevdâ dağları aşar sevdâ
Kimse bilmez ne halde âşıkı yakar sevdâ
Leylâ Mecnun derdine gönlünü atar sevdâ
Ferhad ile Şirini dağlara satar sevdâ
Kimse bilmez ne halde âşıkı yakar sevdâ*

Okuduklarım-Gördüklerim Duyduklarım

Kemal Y. Aren

Yarına Ne Kalacak?

Günümüzün “Aydın annelerinden bir anne” yedi yaşına başlamış kızının artık bir ‘Allah’ inancına da sâhip olması gerektiğine karar vermiş ve kendi birikimine göre bir iki küçük açıklamada bulunmuş, arkasından da “Akşamları yatmadan önce duâ et!” diye tenbih etmiş. Aradan epeyce bir zaman geçtikten sonra sormuş:

- Mine, yatmadan önce duâ ediyor musun?

- Ediyorum anne.

- Ne diyorsun duâ ederken?

- Allah’ım bizlere verdiklerin için sana çok teşekkür ediyorum. Kendine iyi bak Allah’ım, diyorum.

*

Çocuk, ne duyarsa, onu kullanır!

*

Peki, aziz anneler babalar söyleyin bakalım şimdi, bugünün çocukları yarın kendi çocuklarına ramazanları ve dinî bayramları nasıl anlatacaklar?

Yıl 2013. Ramazanın son günü. Yarın bayram!..

Aklıma takıldı: Sâhi bugünün çocukları, yarın kendi çocuklarına, çocukluklarındaki ramazan ve bayramları anlatmaya kalksalar neler söyleyebilecekler?...

Düşünüyorum!...

Ramazan ve bayramlar için çocuklarımıza özel ne yaptık?

Büyükler için caddelere, sokaklara iftar sofraları açtık. Mey-

danlara iftar çadırları kurduk.

Hayırseverleri hizmete çağırdık: “Haydi, sevap kazanmak için, birer iftar da siz verin!” dedik.

Ne kadar da çok hayır sever insanımız var!...

Cidden... Pek güzel toplu iftarlar yapıldı.

Ben hiçbirine katılmadım, televizyon kanallarından seyrettim: Hakikaten hiçbir masraftan çekinilmiyor, neredeyse sofralarda sâdece kuş sütü eksik!

Ecrini Rabbim verir inşallah!

Evet... bütün bu faâliyetlerin arasında çocuklara ne var?

Sâhi, çocuklar için, sâdece çocuklar için, ne yapıldı?

Görebildiğim kadarıyla HİÇBİR ŞEY!..

Halbuki,

Çocuklar önemli!

YARINLAR, ÇOCUKLARIMIZIN!...

Ancak, geleneklerine sâhip olan, onları kaybetmeyen toplumların, YARINLARI OLUR!..

Gelenekler nesillerle devam eder! Yâni çocuklarla...

*

Evet, efendiler, hanımlar, çocuklar için ne yaptık? Ne yapıyoruz? Ve en mühimi ne yapmalıyız, neler yapmalıyız ve nasıl yapmalıyız?

Yarınlarda vâir olmak istiyorsak!

Buyurun, size bir ev ödevi değil, hayat ödevi!... Düşünün, kurgulayın, bulun ve hayâta geçirin!

*

Ben, gördüklerimden, okuduklarımdan, duyduklarımdan aklımda kalan bir iki husûsu nakledeyim, gerisi size âit:

Büyüklerimiz, en bereketli güzelliklerimiz ramazanlar ve bayramlardadır derlerdi.

Dünkü cemiyet, mahyaları, Karagözü, ortaoyunu, çingir çingir güğümlü şerbetçisiyle bu mübârek günlerin diğer günlerden ayrı olduğunu renklerle, seslerle çocukların körpecik beyinlerine işli-

yordu.

Bugün onları hor görüyoruz.

Olabilir!..

Bugünün dijital ortamının yarattığı hârikalar yanında Karagöz de, Hacivat da, İbiş de hattâ süslü güğümüyle şerbetçi de ne kadar mahzun duruyor. Onlarla gülüp eğlenen, ramazan kavramını hâfızalarında onlarla yıllar yılı yaşatan ve mutlu olan çocuklar adına hepsini minnetle, şükranla anıyorum. Târihin yumuşak koynunda ebedî uykularını sürdürsünler!...

*

Sâmiha Ayverdi, “ÇOCUK İFTARLARI” ihdas etmişti. Evvel-den böyle bir gelenek olduğunu zannetmiyorum, en azından ben duymadım. İlk defa kendilerinin tertip ve hayâta geçirdiğini biliyorum. Yanlışım varsa özür dilerim.

Evet, neydi Sâmiha Ayverdi büyüğümüzün “ÇOCUK İFTARLARI”?

Her şeyden evvel mahallenin ilkokula giden çocukları (kız-erkek ayrımı yapılmadan) dâvet edilirdi. Sonra yaş bakımından gelenlere uygun eş-dost-akrabâ çocukları bu topluluğa katılırdı. Çağrılacak çocukların âilelerine bir gün önceden haber verilir, mümkünse çocuklarının o gün oruçlu olmaları istenir, ama bunun için çocuğun sıkıştırılmaması, kendi hâline bırakılmasını tavsiye ederler, o gün iftardan önce büyüklerden “çocukça bilen” bir amca niçin oruç tutulduğunu, iftar etmenin âdâbını ve iftardan sonra abdest alınıp topluca namaz kılınacağını, sonra eğlenceler faslını birkaç sürprize yer bırakarak anlatır, onlara iftarı bekleme gerilimini unutturur, nihâyet iftar ânında, o küçücük avuçların sıcacık duygularla, olabildiğince yukarıya kalkmış kollarla edilen duâlar, onların hep bir ağızdan ‘ÂMİN’ deyişleri, iftar etme, yemek, tekrar duâ, sonra topluca alınan abdest, kılınan iki rekat (sembolik namaz,) ve eğlence faslı... Karagöz, meddah, ortaoyunu benzeri küçük bir skeç, pırıl pırıl güğümü ve otantik kıyâfetiyle şerbetçi, kâğıt helvacı... Cicoz oyunu(!) “Kim bilmece söyler?” “Kim bir fıkra anlatacak!” (Bütün bu curcunanın arasında kat’iyen vaaz tertibinde dinî bilgi verelim telâşi

yok! Hiç yok!) Artık vakit yatsıyı çoktan geçmiştir. Çocukların yoruldukları hallerinden bellidir. O zaman bir sepet içinden çocuklar “Diş kirâlarını” alırlar. Bu, küçük, el örgüsü bir kese içinde, onlara bir eğlencelik aldırarak kadar küçük bir harçlıktır (Yıllar sonra, 70’li -80’li yıllarda bu iftarlara katılmış, bugün cemiyet içinde mütenâ yerlere gelmiş büyük insanların evlerinde hâlâ o, el örgüsü para keselerinin durduğuna ve kendi çocuklarına o iftarları anlatırken o keselerin aziz birer hâtrâ olarak gösterildiğine bizzat ben şahidim!).

İlk okulu bitirip orta okula başlayan çocuklar anneleri babaları gibi artık bu iftarlara sâdece seyirci olarak katılabiliyorlardı.. Bir yerde büyümüş olmaktan üzgündürler. Geçen yıl kendi yaptıklarını hayal ederler, dudaklar hülyânın hazzıyla bükülür, gözler içe çevrilir, yıllar yıllar sonra da aynı duyguları yaşar ve hatırlarlar. O çocuklardan bâzıları bugün bir müessesenin başında ama “Ah o çocuk iftarları!” deyip başka bir şey demiyorlar.

Çocuk iftarlarında Sâmiha Anne’nin üzerinde titizlikle durdukları husus, bu iftarların mutlaka ev ortamında yapılması, idi.

Yapılabileceklerden bir örnek olarak bu hâtrayı naklettim.

Günümüzde böylesi bir faâliyetin, “bu şekliyle”, devam ettiğini duymuyorum.

Olsun!

Şimdilik prototip olarak bir kenarda duruyor. Mayalanmaya bırakıldığını düşünüyorum. Günü gelince kabaracak ve mahsul verecektir.

*

Sevgili anneler-babalar!

Sizlere küçücük bir soru:

“ÇOCUĞUNUZUN BİR TEBESSÜMÜ KAÇ TL’dir?”⁴³

Kalın sağlıcakla! Hayırlar, âfiyetler üstünüze olsun!

⁴³ İfâde Doç. Dr. Murat ŞEKER Bey’e âittir.